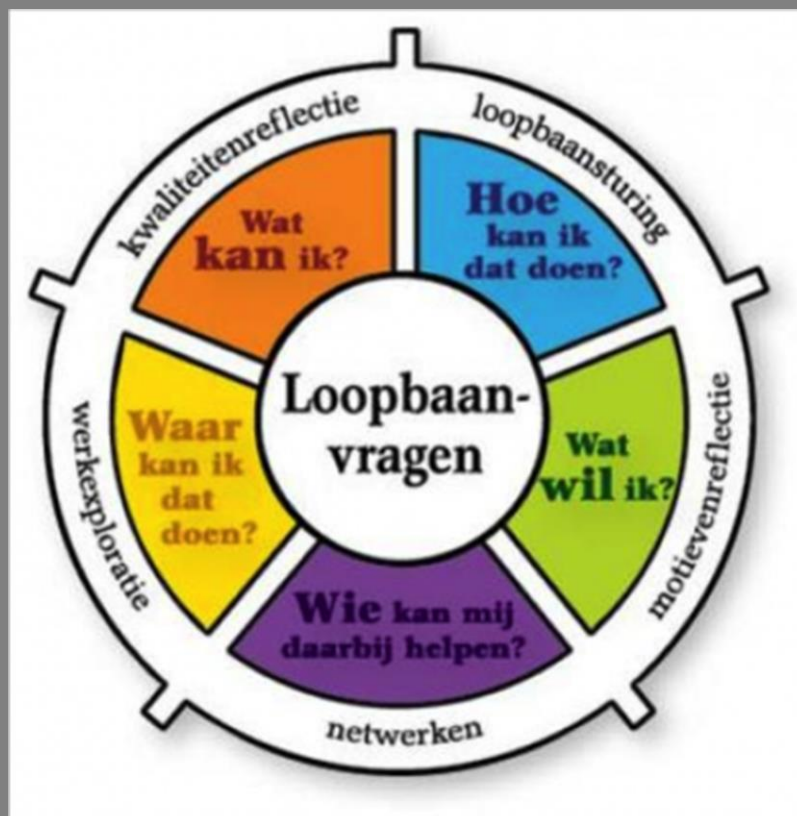

2015
2016

Loopbaanoriëntatie (LOB) in het vmbo

Afstudeeronderzoek naar een vernieuwd LOB programma-aanbod voor het derde en vierde leerjaar vmbo op het Pius X College te Almelo, waarin DeDecaan.net geïmplementeerd is.

Loopbaanoriëntatie in het vmbo

Mw. R.J. (Rianne) Blaauw (2408728)

School of Applied Psychology and Human Resource Management (Academie Mens & Arbeid)
Bachelor Human Resource Management – Human Talent Development
Saxion University of Applied Sciences

Opdrachtgever
Contactpersoon

Pius X College, locatie Catharina van Renneslaan - Decanaat
Dhr. H. (Henny) Oude Geerdink (decaan)

Plaats
Datum
Eerste beoordelaar
Tweede beoordelaar

Deventer
4 januari 2016
Mw. W.H. (Willy) Veldhoen - de Jong
Mw. M.M. (Mirella) Ordelman

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie over de verbetering van het huidige LOB programma-aanbod in aansluiting op de eisen van de overheid en de implementatie van DeDecaan.net op het Pius X College te Almelo. Dit afstudeeronderzoek is verricht ten behoeve van de afronding van de opleiding *Human Resource Management* aan het Saxion te Deventer. Aan het eind van het tweede leerjaar koos ik voor het uitstroomprofiel 'Loopbaan & Arbeidsintegratie.'

Graag wil ik een aantal mensen bedanken die mij hebben ondersteund tijdens het schrijven van deze scriptie. Allereerste mijn opdrachtgever, Henny Oude Geerdink. Zonder hem geen opdracht en dus geen scriptie. Het was een fijne samenwerking, waarin ik veel werd vrijgelaten, maar waarin we ook goed met elkaar konden overleggen. Daarnaast bedank ik graag mijn partner, Laura Halfwerk, voor het meedenken en geven van feedback en natuurlijk ook voor de mentale ondersteuning. Voor het controleren op spellingsfouten en de schrijfstijl bedank ik graag Petra Bouma en Janneke Schagen. Tot slot bedank ik mijn afstudeerbegeleiders Willy Veldhoen en Mirella Ordelman voor de zeer fijne begeleiding en mentale steun. Ik heb veel geleerd van jullie feedback/tips en vond het een prettige samenwerking.

Veel leesplezier gewenst.

Rianne Blaauw

Samenvatting

Door de vernieuwing van het vmbo-onderwijs vanaf het schooljaar 2016/2017 stelt de overheid een viertal eisen op het gebied van LOB. Deze eisen zijn gericht op loopbaancompetenties, loopbaandossier, maatwerk en dialogen. Doel is dat LOB vanaf dit jaar een prominenter plaats inneemt in het onderwijsaanbod (Vernieuwingvmbo, 2014). Om aan deze eisen te voldoen wordt er op het Pius X College onderzoek gedaan naar het huidige LOB programma-aanbod. Dit onderzoek richt zich op hoe het LOB programma-aanbod aangepast wordt zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt en LOB een prominente plaats inneemt in het onderwijsaanbod volgens de eisen van de overheid. De onderzoeksvraag luidt als volgt:

Hoe kan het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College aangepast worden, zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt binnen de LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs?

LOB is van belang omdat leerlingen in staat moeten worden gesteld hun eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen is hierbij van belang. LOB helpt leerlingen hun loopbaancompetenties te ontwikkelen. Met andere woorden: de leerling leert reflecteren op zijn kwaliteiten, motieven, werkexploratie, loopbaansturing en netwerk (Vernieuwingvmbo, 2014).

Om het voorgaande te behalen is het van belang voor LOB dat er een goede aansluiting is tussen de verschillende onderwijsprogramma's. Leerlingen hebben een zo kort mogelijke loopbaan nodig waarin ze de juiste keuzes kunnen maken en waarin men kijkt naar de mogelijkheden op arbeidsgebied. De school stelt leerlingen in staat hun loopbaan zo efficiënt mogelijk te doorlopen (Meijers, Kuijpers, & Bakker, 2006). Om dit te bewerkstelligen vindt LOB plaats in een authentieke en krachtige leeromgeving. De leerling is hierdoor in staat om onder andere zijn eigen arbeidsidentiteit te ontwikkelen en bewustere keuzes te maken (Kuijpers & Meijers, 2008).

Op basis van de literatuurstudie is een conceptueel model ontworpen. Aan de hand van dit model is onderzoek gedaan naar het LOB programma-aanbod op het Pius X College. Hiervoor is er kwalitatief en kwantitatief onderzoek gedaan. Het kwalitatieve onderzoek vond plaats middels halfgestructureerde interviews, waarvan transcripten zijn gemaakt die meerdere keren zijn geanalyseerd en gecodeerd. Het kwantitatieve onderzoek vond plaats door het analyseren en coderen van de *exit*-vragenlijst die is afgenomen onder oud-leerlingen van de leerjaren 2013-2014 en 2014-2015.

De overeenkomst tussen de literatuur en de toetsing op het Pius X College middels de onderzoeken geeft aan dat het LOB programma-aanbod nog niet voldoet aan de eisen van de overheid. Naar aanleiding van het onderzoek wordt aan het Pius X College geadviseerd om een verplicht LOB-lesuur aan te bieden waarin aandacht komt voor loopbaancompetenties en het voeren van dialogen. Daarnaast moet middels DeDecaan.net een loopbaandossier worden ingevoerd. Tot slot moet maatwerk nog meer gaan plaatsvinden.

Daarnaast zijn er naar aanleiding van het onderzoek nog enkele aanbevelingen gedaan die niet direct te maken hebben met de eisen van de overheid. Wel zijn deze van invloed op een verbetering van het huidige LOB programma-aanbod.

Inhoudsopgave

Verklarende woordenlijst	7
1. Inleiding	8
1.1 Inleiding	8
1.2 Beschrijving van de organisatie	8
1.3 Aanleiding en probleemstelling	9
1.4. Doelstelling	10
1.5 Onderzoeksvraag en deelvragen	11
1.6 Onderzoeksaanpak	11
1.7 Samenvatting	11
1.8 Leeswijzer	11
2. Theoretische verantwoording	13
2.1 Inleiding	13
2.2 LOB	13
2.2.1 Definitie en doel LOB	13
2.2.2 Voorwaarden LOB-aanbod	14
2.2.3 Maatschappij	15
2.2.4 Uitvoering in het vmbo en de relatie met DeDecaan.net	16
2.2.5 DeDecaan.net	17
2.2.6 Samenvatting	18
2.3 Conceptueel model	19
3. Methode van onderzoek	20
3.1 Inleiding	20
3.2 Onderzoeksmethode en verantwoording	20
3.2.1. Interviews	21
3.2.2 Surveyonderzoek (<i>exit</i> -vragenlijst)	22
3.2.3 Literatuuronderzoek	22
3.2.4 Vernieuwd LOB programma-aanbod	22
3.3 Operationalisatie en analyseprocedure	23
3.3.1 Operationalisatie	23
3.3.2 Analyseprocedure	24
3.4 Betrouwbaarheid en validiteit	24
3.4.1 Betrouwbaarheid	24
3.4.2 Validiteit	25
3.4.3 Samenvatting	26
4. Resultaten	27
4.1 Interviews met mentoren	27
4.4.1 LOB-lessen	27
4.4.2 Visie	28
4.4.3 Dialogen	28
4.4.4 Voorlichtingen/meeloopdagen	29
4.4.5 Tests	29
4.4.6 Stage	30
4.4.7 Reflecteren	30
4.4.8 Portfolio/loopbaandossier	31
4.4.9 Maatwerk	31
4.4.10 Overige activiteiten	31
4.4.11 DeDecaan.net	32
4.4.12 Ouderbetrokkenheid	32

4.2 Exit-vragenlijst onder vierdejaars leerlingen vmbo (2013/2014 & 2014/2015)	32
4.2.1 Personen studiekeuzeproces	33
4.2.2 Middelen studiekeuzeproces	33
4.2.3 Activiteiten studiekeuzeproces	34
4.2.4 Decaan geadviseerd/gestimuleerd	34
4.2.5 Decaan gemist	35
4.2.6 Decaan tips	35
4.2.7 Verschillen schooljaar 2013/2014 en 2014/2015	35
5. Conclusie	36
5.1 Deelvraag 1: Wat is het doel van LOB?	36
5.2 Deelvraag 2: Hoe wordt het huidige LOB-aanbod op het Pius X College ervaren en welke knelpunten en verbeterpunten worden er aangegeven door 7 mentoren uit het derde en vierde leerjaar en de decaan?	37
5.2.1 Reflecteren (loopbaancompetenties)	37
5.2.2 Loopbaandossier	37
5.2.3 Aantrekkelijk en toekomstbestendig (maatwerk)	37
5.2.4 Dialogen	38
5.2.5 DeDecaan.net	38
5.2.6 LOB-lessen	38
5.2.7 Visie	38
5.2.8 Voorlichtingen/meeloopdagen	38
5.2.9 Testen	39
5.2.10 Stage	39
5.2.11 Overige activiteiten	39
5.2.12 Ouderbetrokkenheid	39
5.3 Deelvraag 3: Wie of wat is er belangrijk in het studiekeuzeproces van leerlingen?	40
5.4 Deelvraag 4: In hoeverre speelt de decaan een rol in het studiekeuzeproces van leerlingen?	40
5.5 Deelvraag 5: Hoe moet het gewenste LOB-programma eruit komen te zien in aansluiting met de eisen van de overheid?	40
5.6 Deelvraag 6: Hoe kan DeDecaan.net optimaal ingezet worden?	40
5.7 Conclusie hoofdvraag: Hoe kan het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College, aangepast worden zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt binnen de LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs?	40
6. Aanbevelingen	42
6.1 Aanbevelingen gericht op de eisen van de overheid	42
6.1.1 Reflecteren (loopbaancompetenties)	42
6.1.2 Loopbaandossier	42
6.1.3 Aantrekkelijk en toekomstbestendig (maatwerk)	42
6.1.4 Dialogen	43
6.1.5 DeDecaan.net	43
6.2 Aanbevelingen gericht op overige activiteiten	43
6.2.1 LOB-lessen	43
6.2.2 Visie	43
6.2.3 Voorlichtingen/meeloopdagen	43
6.2.4 Testen	43
6.2.5 Stage	44
6.2.6 Overige activiteiten	44
6.2.7 Ouderbetrokkenheid	44
6.3 Aanbevelingen naar aanleiding van de exit-vragenlijst	44
6.4 Vervolgonderzoek	44
6.5 Kosten-batenanalyse	44
7. Discussie	47

Literatuurlijst	49
Bijlagen	51
Bijlage 1: De tien profielen in het vernieuwde vmbo-onderwijs	52
Bijlage 2: Eisen overheid LOB	54
Bijlage 3: Maatwerkdiploma	55
Bijlage 4: Vernieuwd LOB programma-aanbod	56
Bijlage 5: Open coderen interviews	62
Bijlage 6: Axiaal coderen	101
Bijlage 7: Tabellen met relevante uitspraken/citaten interviews (selectief coderen)	118
Bijlage 8: Coderingen exit-vragenlijst	128
Bijlage 9: Staafdiagrammen exit-vragenlijst	146
Bijlage 10: Stellingen	151
Bijlage 11: Eigen werkverklaring	152

Verklarende woordenlijst

Begrip	Betekenis
Authentieke leeromgeving	Leren in een levensechte omgeving, dus een omgeving die zoveel mogelijk lijkt op de werkelijkheid.
Beroepenkrant	Hierin staat een uitgebreide beschrijving van beroepsomschrijvingen aangevuld met opleidingseisen, kans op werk en meer relevante informatie.
DeDecaan.net	Een digitaal netwerk voor iedereen die betrokken is bij het maken van keuzes binnen het middelbaar onderwijs.
Keuzegids	Door de decaan uitgedeelde gids, waarin alle bestaande opleidingen staan beschreven.
LC-DATA	Interesstetest.
LOB	Loopbaanoriëntatie en begeleiding.
Loopbaancompetenties	Zijn van belang om al werkend en lerend zelfsturing aan te brengen in de loopbaan.
Oneliners	Vormen de visie en de rode draad van het Pius X College.
Profielkeuze	De keuze voor een profiel (combinatie van verplichte, keuze- en vrije vakken) door leerlingen in de derde klas van het vmbo.
SLO	Stichting Leerplanontwikkeling.
<i>Try-outs</i>	Workshops op het regionaal opleidingen centrum (roc).
Vmbo	Voortgezet middelbaar beroeps onderwijs.
Vo-scholen	Voortgezet onderwijs scholen.

1. Inleiding

1.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een uitgebreide inleiding van het afstudeeronderzoek weer. Dit onderzoek is uitgevoerd in de periode van maart 2015 t/m januari 2016 en is een onderdeel van de opleiding Human Resource Management. De onderzoeksvraag is tot stand gekomen doordat het vmbo-onderwijs vanaf het schooljaar 2016/2017 vernieuwd wordt waarin de rol van LOB nog belangrijker wordt. Daardoor is het van belang om te kijken naar wat het Pius X College nu al doet op het gebied van LOB en of deze activiteiten aansluiten op de vernieuwde eisen van de overheid. Ook de implementatie van DeDecaan.net wordt hierin meegenomen.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

1.2 Beschrijving van de organisatie

Beschrijving van het Pius X College.

1.3 Aanleiding en probleemstelling

De reden van het onderzoek rondom loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) en het daarop aansluitende probleem.

1.4. Doelstelling

Het doel van LOB vanuit het Pius X College.

1.5 Onderzoeksvraag en deelvragen

Beschrijving van de centrale onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen.

1.6 Onderzoeksaanpak

Beschrijving van de onderzoeksresultaten en de relevantie hiervan.

1.7 Samenvatting

Overzicht van de belangrijkste punten uit dit hoofdstuk.

1.8 Leeswijzer

Opbouw van de scriptie.

1.2 Beschrijving van de organisatie

Het Pius X College maakt deel uit van Stichting Carmelcollege in Hengelo. Stichting Carmelcollege verbindt veertien VO-scholen, verspreidt over heel Nederland. Met circa 4.200 collega's en ruim 36.000 leerlingen is het weliswaar een grote stichting, maar toch staat kleinschaligheid voorop. Dit houdt in dat de leerling zoveel mogelijk als individu benaderd wordt en dat daarnaast de primaire taak, het aanbieden van bijzonder voortgezet onderwijs en het scheppen van noodzakelijke randvoorwaarden voor dat onderwijs, de missies zijn van het Pius X College.

Met ruim vijftig locaties en meerdere teams per locatie organiseert Stichting Carmelcollege onderwijs in kleine scholen. Uit deze combinatie van klein en groot willen ze maximale meerwaarde genereren. Het Pius X College organiseert onderwijs in teams om de leerling heen. Dat zorgt voor een overzichtelijke, herkenbare en veilige omgeving binnen de school, waarin de leerlingen en medewerkers zich prettig voelen. De signatuur van de huidige Carmelscholen varieert van rooms-katholiek en protestant-christelijk tot interconfessioneel en algemeen bijzonder (Stichting Carmelcollege, n.d.) In dit onderzoek wordt steeds de naam Pius X College gebruikt. Het onderzoek richt zich echter alleen op de locatie Catharina van Renneslaan te Almelo.

Het vmbo is gevestigd aan de Van Renneslaan. In het leerjaar 2014-2015 zijn er 442 leerlingen, één locatiedirecteur, twee teamleiders, tien mentoren in de onderbouw en twaalf mentoren in de bovenbouw. De leerlingen zijn woonachtig in Almelo en omstreken. De leerlingpopulatie is zeer divers. De school biedt onderwijs aan leerlingen uit verschillende milieus. Speerpunt van het Pius X College is het aanbieden van onderwijs op maat. Het College beschikt over een intern zorgteam met

aandacht voor loopbaanoriëntatie en begeleiding (in het vervolg afgekort tot LOB), dyslexie en dyscalculie.

1.3 Aanleiding en probleemstelling

Het Pius X College werkt vanaf het schooljaar 2016-2017 met een vernieuwd LOB programma-aanbod. Ten opzichte van de leerjaren voor 2016-2017 gaat LOB een nog prominentere plek innemen binnen het onderwijs. Uit gesprekken met de decaan blijkt dat het huidige LOB programma-aanbod niet toereikend is aan het hoofddoel en de twee subdoelen, zoals de overheid deze stelt voor het vernieuwde vmbo-onderwijs vanaf het schooljaar 2016-2017. Leerlingen moeten vanaf dit schooljaar nog meer dan voorheen, middels LOB, begeleid worden om een keuze te maken uit de tien profielen¹ die door de overheid zijn opgesteld.

Het Pius X College stelt binnen de noodzakelijke randvoorwaarden voor hun onderwijs een vijftal *oneliners* vast. Deze *oneliners* vormen de visie van het Pius X College. Zij vormen de rode draad binnen het onderwijs dat de leerlingen geboden wordt.

De vijf *oneliners* zijn:

1. het gaat om jou;
2. leren doe je overal;
3. ook hier ben je thuis;
4. school zijn we samen;
5. onderwijs voor deze tijd (Stichting Carmelcollege, n.d.)

Deze *oneliners* hebben als doel te bewerkstelligen dat er voor elke leerling aandacht is op al deze vijf gebieden. Van leerlingen wordt verwacht dat zij reflecteren op het eigen cognitief en emotioneel functioneren. Zo leert de leerling zicht te krijgen op en sturing te geven aan het eigen leer- en werkproces (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2007).

Verschillende disciplines werken multidisciplinair samen om bovengenoemde doelen te behalen. Onderstaande tekst beschrijft deze disciplines en hun kerntaken.

SLO (2009) beschrijft een drietal taken voor mentoren. Ten eerste heeft de mentor oog voor de ervaringen die leerlingen opdoen. Ten tweede gaat de mentor met de leerlingen hierover in gesprek. Ten derde zijn de mentoren er voor de leerlingen bij vragen en/of problemen waar leerlingen in hun loopbaan tegenaan lopen. Zo kijken zij met de leerlingen naar oplossingen en mogelijkheden. Hierdoor helpt de mentor leerlingen in de richting om een profielkeuze en een keuze voor een vervolgstudie te kunnen maken.

Meijers, Kuijpers, & Bakker (2006) stellen dat docenten in dialoog moeten gaan met leerlingen om loopbaancompetenties en een arbeidsidentiteit te ontwikkelen. Ze kunnen bijvoorbeeld met leerlingen nagaan in welke situaties ze zich prettig of zeker voelen en wanneer juist niet. Voelt een leerling in een zorgopleiding zich vooral aangetrokken door het medisch-technisch handelen, of juist door het contact met mensen? Heeft dat te maken met hoe makkelijk of moeilijk hij contact met mensen maakt? Soms geven ervaringen buiten school aanwijzingen over een soort activiteit waarvoor een leerling warm loopt, aldus Kuijpers *et al.* Zij stellen dat leerlingen ook zelf stappen zetten buiten het curriculum en buiten de school om, om zo hun loopbaan vorm te geven. Dit kunnen ze bijvoorbeeld doen door contact te leggen met mensen die hen kunnen helpen met bepaalde vaardigheden. Ze leren zo bovendien te netwerken, eveneens een factor van de loopbaancompetenties. Kuijpers stelt dat docenten en praktijkopleiders er goed aan zouden doen om in de dialoog leerlingen aan te zetten tot dit soort actieve eigen initiatieven.

¹ Zie bijlage 1

Om loopbaancompetenties te ontwikkelen beschrijft het Pius X College in hun Beleidsplan LOB haar LOB programma-aanbod. Het LOB programma-aanbod ziet er als volgt uit:

In het eerste leerjaar is het aantal LOB-uren conform de lessentabel: twee (een uur mentor, een uur praktijkdocent).

De mentoruren zijn ingevuld door per week een theorieles aan te bieden waarbij de leerlingen werken met de methode 'Leefstijl'. Dit gedurende de periode september tot en met december.

De praktijkdocent geeft gedurende de periode van januari tot en met maart vier uur praktijkles per groep.

In het tweede leerjaar wordt LOB ingevuld met mentorcontacturen. Deze mentorcontacturen vinden tweemaal per jaar plaats in de periode van september tot december en in de periode van januari tot en met maart. Daarnaast geven praktijkdocenten in periodes van drie weken, in de periode van januari tot en met maart, praktijklessen waarin leerlingen kennis kunnen maken met verschillende praktijkrichtingen. De leerlingen maken aan het eind van het tweede jaar een profielkeuze.

In het derde leerjaar brengen de leerlingen eenmaal een bezoek aan een beroepenbeurs van het profiel dat ze kiezen. Ook zijn er gastsprekers aanwezig om gastlessen te geven. Daarnaast vindt er eenmaal een gesprek met de ouders plaats over de profielkeuze van de leerlingen. Ook doen de leerlingen een blokstage als lintstage binnen het door hun gekozen profiel. Vanaf dit jaar ontvangen de leerlingen geen LOB-lessen meer. Zij maken zelfstandig de keuze of ze hun ervaringen wel of niet in een zelfgemaakt portfolio bijhouden.

In het vierde leerjaar vindt er een voorlichting plaats door de decaan over de profielkeuze. Ook worden de mogelijkheden voor het vervolgonderwijs naar het mbo besproken. Dit gebeurt bijvoorbeeld door een bezoek aan bedrijven, bezoek van open avonden op mbo-scholen, op verzoek van leerlingen een gesprek met ouders, mentoren of de decaan (Pius X College, 2015).

Een knelpunt in het huidige LOB-beleid is dat het LOB programma-aanbod vanaf het schooljaar 2016-2017 niet toereikend is voor alle leerjaren aan de eisen van de overheid. Uit gesprekken met de decaan blijkt dat er nog geen uitgewerkt LOB-programma is dat consequent gevolgd wordt door de mentoren en de leerlingen. Het Pius X College neemt zich nu voor om duidelijk en gestructureerd met LOB aan de slag te gaan.

Om te bewerkstelligen dat LOB toereikend aangeboden wordt, is onderzoek nodig middels interviews onder mentoren en de decaan, naar de ervaringen en knelpunten van het huidige LOB programma-aanbod. Tevens wordt er gekeken naar de *exit*-vragenlijst die vierdejaars leerlingen aan het eind van het schooljaar invullen. Aan de hand van de interviews, de *exit*-vragenlijst en de eisen van de overheid wordt er een vernieuwd LOB programma-aanbod ontwikkeld.

Eén van de eisen van de overheid is het vastleggen van activiteiten in een portfolio. Het Pius X College kiest vanaf het schooljaar 2015-2016 voor het digitale programma DeDecaan.net. Vanaf het schooljaar 2015-2016 gaan de eerste twee leerjaren hiermee aan de slag. De decaan geeft in gesprekken aan met DeDecaan.net te gaan werken omdat DeDecaan.net volgens hem vrij ver ontwikkeld is en de decaan van de andere vestiging zich er positief over uit. Uit een gesprek met de decaan van de andere vestiging blijkt dat hij tevreden is over DeDecaan.net, omdat met gemak eigen opdrachten ingevoerd kunnen worden en de hulp via de helpdesk goed is.

1.4. Doelstelling

Doelstelling van het onderzoek is het opleveren van een vernieuwd LOB programma-aanbod voor de leerjaren drie en vier binnen het Pius X College. Deze scriptie beschrijft aanbevelingen gericht op de integratie van LOB in het onderwijsprogramma, waarmee LOB een prominente plaats binnen het

onderwijs moet innemen. Het vernieuwde LOB programma-aanbod en de implementatie van DeDecaan.net hierin wordt in januari 2016 opgeleverd.

1.5 Onderzoeksvraag en deelvragen

Onderzoeksvraag:

Hoe kan het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College, aangepast worden zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt binnen de LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs?

Deelvragen:

1. Wat is het doel van LOB?
2. Hoe wordt het huidige LOB-aanbod op het Pius X College ervaren en welke knelpunten en verbeterpunten worden er aangegeven door mentoren uit het derde en vierde leerjaar en de decaan?
3. Wie of wat is er belangrijk in het studiekeuzeproces van leerlingen?
4. In hoeverre speelt de decaan een rol in het studiekeuzeproces van leerlingen?
5. Hoe moet het gewenste LOB-programma eruit komen te zien in aansluiting met de eisen van de overheid?
6. Hoe kan DeDecaan.net optimaal ingezet worden?

1.6 Onderzoeksaanpak

Er wordt in het onderzoek gebruik gemaakt van drie onderzoeksvormen, namelijk het literatuuronderzoek, interviews en het *survey*onderzoek. Literatuuronderzoek om te bezien welke kennis reeds is beschreven over LOB. Aan de hand van deze theorie wordt er een *topiclijst* opgesteld voor het afnemen van interviews onder mentoren en de decaan van het Pius X College. Tevens wordt er naar de uitkomsten van het *survey*onderzoek (*exit*-vragenlijst) gekeken. Deze drie onderzoeksvormen een leidraad voor het vernieuwde LOB programma-aanbod.

1.7 Samenvatting

Door de vernieuwing van het vmbo-onderwijs stelt de overheid een aantal eisen op het gebied van LOB. LOB moet een prominente plaats innemen in het onderwijsaanbod. Om aan deze eisen te voldoen moet er op het Pius X College onderzoek gedaan worden naar het huidige LOB programma-aanbod. Dit onderzoek wordt onder mentoren van het derde en vierde leerjaar uitgevoerd door middel van interviews. In deze interviews wordt gevraagd naar de knel- en verbeterpunten ten aanzien van het huidige LOB programma-aanbod. Tevens is er onder vierdejaars leerlingen uit de schooljaren 2013-2014 en 2014-2015 een *exit*-vragenlijst over LOB afgenomen, welke geanalyseerd wordt. Beide onderzoeken worden getoetst aan het literatuuronderzoek en op basis hiervan wordt een vernieuwd LOB programma-aanbod opgesteld.

De onderzoeksvraag die hiermee wordt beantwoord, luidt als volgt:

‘Hoe kan het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College, aangepast worden zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt binnen de LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs?’

1.8 Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport bevat een opbouw van acht hoofdstukken.

De hoofdstukken en kerninhoud:

- Hoofdstuk 2 Theoretisch kader: beschrijving van theorie over LOB en DeDecaan.net.
- Hoofdstuk 3 Methode: beschrijving over hoe dit onderzoek uitgevoerd is.
- Hoofdstuk 4 Resultaten: beschrijving van de resultaten van de interviews en *exit*-vragenlijst.
- Hoofdstuk 5 Conclusie: beschrijving van de resultaten aan de hand van het theoretisch onderzoek.

- Hoofdstuk 6 Aanbevelingen: beschrijving hoe het Pius X College het LOB programma-aanbod middels de DeDecaan.net kan implementeren in het onderwijsaanbod.
- Hoofdstuk 7 Discussie: hierin wordt kritisch gekeken naar het onderzoek en de resultaten ervan.
- Literatuurlijst: beschrijving van de gebruikte literatuur.
- Bijlagen: beschrijving van alle bijlagen die dienden bij het schrijven van dit onderzoeksrapport.

2. Theoretische verantwoording

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft het theoretisch kader van het onderzoek. Er worden enkele begrippen omtrent loopbaanoriëntatie beschreven en nader uitgelegd. Ook wordt er een beschrijving gegeven van wat DeDecaan.net inhoudt met enkele voordelen. Dit hoofdstuk eindigt met een schematische weergave van het onderzoek door middel van een conceptueel model.

De onderwerpen met de daaronder vallende subthema's die in dit hoofdstuk beschreven worden zijn:

2.2 LOB

2.2.1 Definitie en doel LOB

2.2.2 Voorwaarden LOB-aanbod

2.2.3 Maatschappij

2.2.4 Uitvoering in het vmbo en de relatie met DeDecaan.net

2.2.5 DeDecaan.net

2.2.6 Samenvatting

2.3 Conceptueel model

2.2 LOB

In dit hoofdstuk komen thema's aan de orde die duidelijk maken wat LOB inhoudt, wat het doel van LOB is, wat de voorwaarden van LOB zijn in het onderwijs, hoe de maatschappij bijdraagt aan LOB, en hoe de uitvoering van LOB na de invoering van het vernieuwde vmbo-onderwijs vorm moet krijgen.

2.2.1 Definitie en doel LOB

Met LOB wordt volgens de eisen van de vernieuwde vmbo-beroepsexamens bedoelt dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat onder andere met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen. LOB helpt de leerlingen om loopbaancompetenties te ontwikkelen. Met andere woorden, de leerling leert reflecteren op zijn kwaliteiten, motieven, werkexploratie, loopbaansturing en netwerk (Vernieuwingvmbo, 2014).

De reflecties zijn als volgt ingedeeld:

1. Wat kan ik het best en hoe weet ik dat (kwaliteitenreflectie)
2. Waar ga en sta ik voor en waarom dan? (motievenreflectie)
3. Waar ben ik het meest op mijn gemak en waarom dan? (werkexploratie)
4. Hoe bereik ik mijn doel en waarom zo? (loopbaansturing)
5. Wie kan mij helpen mijn doel te bereiken en waarom die mensen? (netwerken)

(Vernieuwingvmbo, 2014).

Ook op het Pius X College staan bovenstaande loopbaancompetenties beschreven in het beleidsplan. De antwoorden op de reflecties geven leerlingen sturing bij het kiezen van een profiel. Leerlingen ontwikkelen hierdoor een zelfbeeld waarbij ze ondervinden wat wel en niet bij ze past. Hierdoor zijn leerlingen in staat een profielkeuze te maken (Pius X College, 2015).

Het Pius X College formuleert in het beleidsplan de definitie en het doel van LOB als volgt: 'Leerlingen in het vmbo maken vele keuzes tijdens hun opleiding. Keuzes voor het juiste niveau, keuzes in het kader van beroepsoriëntatie en beroepsvoorbereiding. Daarvoor is het noodzakelijk dat zij veelvuldig in contact komen met de beroeps- en opleidingspraktijk. Loopbaanoriëntatie en –begeleiding (LOB) ondersteunt leerlingen om juiste keuzes te maken. De persoonlijke ontwikkeling en competenties van de leerling staan hierbij centraal. Aan de hand van praktijkervaringen en loopbaangesprekken

krijgen leerlingen een beter beeld van hun interesses en hun kwaliteiten. LOB stelt leerlingen in staat hun loopbaan vorm te geven' (Pius X College, 2015).

Beide definities over LOB komen met elkaar overeen, ze geven beide weer dat LOB leerlingen in staat stelt hun loopbaan vorm te geven.

LOB vraagt een goede aansluiting tussen onderwijsprogramma's. Het doel is om leerlingen in staat te stellen een zo kort mogelijke loopbaan te hebben, waarin ze de juiste keuzes kunnen maken en waarbij gekeken wordt naar de mogelijkheden op arbeidsgebied. De school moet leerlingen in staat stellen hun loopbaan zo efficiënt mogelijk te doorlopen (Meijers, Kuijpers, & Bakker, 2006). Efficiënt houdt in dat LOB leerlingen in staat stelt hun eigen loopbaan vorm te geven en hierin zelf sturing aan te brengen. Daarnaast moeten leerlingen middels LOB in een competentiegerichte onderwijssetting zowel conceptueel als praktisch onderwijs geboden worden. LOB dient dan ook integraal te worden ingezet binnen het onderwijsaanbod. Hierin staan drie aspecten centraal: docent, leerling en leeromgeving (KPC Groep, n.d.) Het doel van LOB is dus de voorbereiding op een opleiding en beroep.

In het beleidsplan van het Pius X College staat het volgende beschreven over de inhoud en kwaliteit van LOB:

Het Pius X College heeft als doel om:

- LOB zoveel mogelijk te integreren in het onderwijsproces;
- LOB als een continu proces vorm te geven;
- ervaringsmomenten een grote plaats te geven;
- ICT-mogelijkheden te benutten en te stimuleren;
- zich bewust te zijn van doorlopende leerlijnen;
- verslaglegging/opbouw van een portfolio te stimuleren;
- ouderbetrokkenheid te stimuleren en
- LOB voor ouders en leerling laagdrempelig aan te bieden (Pius X College, 2015).

2.2.2 Voorwaarden LOB-aanbod

Om leerlingen in staat te stellen hun loopbaan te ontwikkelen vindt LOB plaats binnen een authentieke leeromgeving. Deze leeromgeving lijkt op de praktijk en de leerling krijgt de mogelijkheid zich zelfsturing aan te leren. Hiervoor is het van belang dat de leeromgeving krachtig is. Een krachtige leeromgeving is een omgeving die contextrijk is en waarin een reflexieve dialoog mogelijk is. Leerlingen moeten in de leeromgeving in staat gesteld worden hun beroepsbeeld en daaraan gekoppelde beroepswens te kunnen ontwikkelen (Meijers, 2006).

LOB helpt leerlingen om bewustere keuzes te maken, een betere aansluiting naar het mbo, hogere opbrengsten, minder schooluitval, overzichtelijker onderwijs en een betere organisatie van het onderwijs (Rijksoverheid, 2014). Steenaert en Boessenkool (2003) zijn het hiermee eens zij vinden dat met een gerichte aanpak de identiteitsontwikkeling en zelfkennis van leerlingen versterkt wordt waardoor ook schooluitval bij overstap naar het mbo vermindert.

Binnen deze krachtige leeromgeving ontwikkelen leerlingen loopbaancompetenties en een arbeidsidentiteit, het vermogen antwoorden te leren geven op de volgende twee vragen:

- Wat betekent arbeid voor en in mijn leven?
- Wat wil ik via arbeid in mijn leven betekenen voor anderen?

Als de arbeidsidentiteit zich bij leerlingen ontwikkelt, zijn leerlingen meer gemotiveerd tot leren. Hierdoor kan er een doorlopend empirische cyclus tot gang komen. In deze cyclus maken leerlingen plannen, ondernemen ze activiteiten (zoals bedrijven bezoeken) en reflecteren ze. Schoonhoven en Studuls (2013) stellen dat praktisch onderwijs in buitenschoolse organisaties in het huidige onderwijs

te weinig aangeboden wordt. Zij zijn van mening dat het aanbieden hiervan vergroot moet worden omdat het van belang blijft binnen het vmbo-onderwijs. Leerlingen bouwen op deze manier zelfkennis op. Zo leren ze onder andere eigen kwaliteiten en waarden kennen. Als een leerling zich zeker voelt over zijn loopbaan, sluiten opdrachten die de school aanbiedt beter aan (Meijers *et al.*, 2006). Meijers en zijn collega's zijn het met Schoonhoven en Studuls eens en stellen dat leerlingen die meer praktijkervaring krijgen beter in staat zijn gesteld stage- en richting keuzes te maken.

Uit onderzoek blijkt echter dat de begeleiding van leerlingen op het gebied van LOB door docenten vrijwel geheel ontbreekt (Meijers *et al.*, 2006). Dit stellen ook (Kuijpers & Meijers, 2008). Docenten denken te makkelijk over dialogen aldus Meijers *et al.* Meijers *et al.* stellen dat docenten die vinden dat ze meer aan loopbaanontwikkeling moeten doen het te makkelijk opvatten. Volgens haar is dit slechts het topje van de ijsberg. Docenten scoren daarnaast niet hoog op loopbaancompetenties en hebben daarom zelf een krachtige leeromgeving nodig. Meijers (2006) stelt dat een goed LOB vooral 'hangt' op de verdere professionalisering van docenten en ondersteunend personeel. Want LOB moet voor docenten betekenis krijgen om te kunnen slagen (Kuijpers & Meijers, 2008). Om te toetsen in hoeverre mentoren en de decaan op het Pius X College wel of niet in staat zijn dialogen te voeren, wordt hier middels interviews onder de mentoren en de decaan onderzoek naar gedaan. Er wordt onder andere gevraagd naar de inhoud van de dialogen tussen mentor/leerling en decaan/leerling.

Docenten worden uitgenodigd om te leren in dialoog te gaan met leerlingen. Op deze manier krijgt LOB betekenis voor docenten (Meijers *et al.*, 2006). Hierdoor leren ze reflecteren met leerlingen over de invulling van het aangeboden onderwijs en de effecten hiervan. Dialogen zorgen er namelijk voor dat leerlingen minder snel van plan zijn te stoppen met hetgeen ze gekozen hebben en ook de leermotivatie wordt hierdoor versterkt (Meijers & collega's, 2006). Om die reden moeten dialogen gericht en specifieker worden gevoerd. Hierdoor worden leerlingen in staat gesteld tot het ontwikkelen van talent en worden door deze manier maximaal in hun kracht gezet, stelt KPC Groep (n.d.).

Dialogen zijn cruciaal voor succes (KPC Groep, n.d.). Op deze manier leren leerlingen hun eigen voorkeuren en knelpunten kennen. De dialogen zijn namelijk gericht op de ontwikkeling van de leerling en niet op de vakinhoud (Bloemen & Dekkers, 2013). Echter stellen Meijers *et al.* (2006) dat individuele docenten niet alleen verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor het scheppen van een loopbaangerichte leeromgeving. 'Die ontstaat niet door leerlingvolgsystemen, portfolio's en persoonlijke opleidingsplannen over de schutting te gooien. Deze instrumenten moeten ingebed zijn in de inrichting van het onderwijs', aldus Meijers *et al.*, 2006.

Een dialoog is erg belangrijk voor een loopbaangerichte leeromgeving. Ook is het volgens Meijers *et al.*, (2006) van belang dat de leerlingvolgsystemen, portfolio's en persoonlijke opleidingsplannen ingebed worden in de inrichting van het onderwijs. Daarnaast stellen Schoonhoven & Studuls, (2013) dat onderwijs voor leerlingen op maat wordt aangeboden. Hiermee impliceren zij dat er kleinere routes gemaakt worden die zo optimaal mogelijk aansluiten bij de ontwikkelingsmogelijkheden van leerlingen. Schoonhoven en Studuls stellen dat leerlingen onderwijs moeten krijgen dat ze prikkelt op hun talenten. Ook het onderwerp 'maatwerk' wordt meegenomen in de interviews onder mentoren en de decaan. Er wordt gevraagd naar de mate waarin het huidige LOB programma-aanbod maatwerk biedt en wat daarin eventueel nog verbeterd kan worden.

2.2.3 Maatschappij

Door de individualisering van de samenleving en de flexibilisering van de arbeidsverhoudingen is het volgens Meijers *et al.*, (2006) in de huidige samenleving des te belangrijker de loopbaan van leerlingen meer centraal te stellen.

Door de vele keuzemogelijkheden ervaren jongeren meer keuzevrijheid, maar daardoor ook meer keuzedwang. Keuzes moeten dan ook gemaakt worden binnen zin- en richtinggevend kaders. Deze zorgen ervoor dat een jongere in staat gesteld wordt een passende keuze te maken. Testen kunnen hierbij helpen. Docenten krijgen middels testen de interesses van leerlingen op een gestructureerde wijze in beeld.

Meijers *et al.*, (2006) stellen dat leerlingen die naast LOB op school ook thuis activiteiten ondernemen, hiermee hun loopbaan actief vormgeven. Zo leren leerlingen volgens haar netwerken en contact leggen met andere mensen die hen vaardigheden aanleren. Ervaringen en vaardigheden binnen activiteiten die buitenschools plaatsvinden kunnen aangeven wat voor soort activiteit een leerling wel of niet leuk vindt (KPC Groep, n.d.). Leerlingen die activiteiten ondernemen en een sterke *locus of control* stoppen minder snel met hetgeen ze gekozen hebben (Meijers *et al.*, 2006). Ook blijken leerlingen die zelf richting geven aan hun leerproces vaker opdrachten te kiezen waarover ze achteraf tevreden zijn. Zij stellen ook dat LOB een positief effectief heeft op de leermotivatie van leerlingen.

Leerlingen die over een goed ontwikkelde arbeidsidentiteit beschikken zijn gemotiveerder dan leerlingen die hierover minder beschikken (Meijers *et al.*, 2006). Daarnaast geeft Meijers (n.d.) aan dat een gesprekspartner uit eigen kring het belang van een goede loopbaanbegeleiding vanuit school nog eens onderstreept en hierdoor de leerling extra kunnen motiveren.

2.2.4 Uitvoering in het vmbo en de relatie met DeDecaan.net

Vanaf het schooljaar 2016-2017 gaat er een nieuwe opzet van het vmbo van start (Vernieuwingvmbo, 2014). LOB neemt dan een prominente plaats in binnen het onderwijsprogramma (Dekker, n.d.). Tegelijkertijd maakt de nieuwe structuur een betere loopbaanoriëntatie mogelijk, omdat leerlingen namelijk hun profiel via keuzevakken inhoudelijk verbreden of juist verdiepen. Zo kan een leerling met een 'zorg en welzijn- profiel' zijn profiel bijvoorbeeld verbreden met een keuzevak technologie of juist verdiepen met een keuzevak waarmee hij zijn eerder verworven vaardigheden verder ontwikkelt (Dekker, n.d.).

Het is van belang dat scholen in de schooljaren hiervoor onderzoek doen naar de LOB-activiteiten die op het LOB-programma aanbod van hun onderwijs staan. De school dient rekening te houden met de visie van de school, materialen en middelen die gebruikt kunnen worden en de eigen interpretatie van het examenprogramma (Vernieuwingvmbo, 2014). Daarnaast is het belangrijk dat binnen het LOB-programma aanbod het pedagogisch-didactisch vlak optimaal aanwezig is. Het personaliseren om gedifferentieerd onderwijs aan te bieden is hierbij van groot belang (KPC Groep, n.d.).

Zo wordt er ook op het Pius X College onderzoek gedaan naar de knel,- en verbeterpunten van het huidige LOB programma-aanbod in het derde en vierde leerjaar. Scholen bepalen zelf hoe ze het LOB programma-aanbod inrichten. De overheid stelt echter enkele eisen. Voor een uitgebreide toelichting op de eisen verwijs ik naar bijlage 2. Kort samengevat zijn de eisen als volgt:

- er wordt gebruik gemaakt van loopbaancompetenties;
- het loopbaandossier wordt een verplicht onderdeel (Vernieuwingvmbo, 2014).

Een andere eis die gesteld wordt aan het LOB programma-aanbod is dat het aantrekkelijk en toekomstbestendig moet zijn. De vernieuwde LOB-programma's moeten eenvoudiger en duidelijker worden en aansluiten bij de toekomstmogelijkheden van de individuele leerling (KPC Groep, n.d.). Hierbij is maatwerk het uitgangspunt (Vernieuwingvmbo, n.d.) Hiermee is (Reynaert, 2006) het eens, die stelt dat het belangrijk is dat leerlingen niet allemaal dezelfde leerweg aangeboden krijgen, zoals veel scholen dat in het huidige onderwijs nog wel doen. Waar nodig moet er meer samenwerking op

gang komen met het mbo en buitenschoolse organisaties om zo de mogelijkheden voor bijvoorbeeld stageplekken te vergroten (KPC Groep, n.d.).

LOB-activiteiten zorgen ervoor dat de toekomst van de leerlingen centraal staat. Hierbij vormen dialogen een rode draad in het onderwijsprogramma (Vernieuwingvmbo, 2015). KPC Groep (n.d.) stelt dat dialogen tussen docenten en leerlingen de motor zijn van een goed LOB. Hiermee zijn ook Meijers *et al.* (2006) het eens.

Zij stellen daarnaast dat leerlingvolgsystemen, een systematische methode, een persoonlijke ontwikkelingsplan (POP), stages, netwerken, portfolio's, persoonlijke opleidingsplannen, dialogen tussen docenten en leerlingen, instrumenten zijn die ingebed moeten zijn in de inrichting van het onderwijs. Loopbaanoriëntatie en –begeleiding helpt vaak om vroegtijdig schoolverlaten te voorkomen.

Op het Pius X College maken ze vanaf het schooljaar 2015-2016 gebruik van het digitale netwerk DeDecaan.net. Dit programma wordt gebruikt als onderdeel van het LOB programma-aanbod. Het Pius X College werkt al vanaf dit schooljaar met DeDecaan.net, omdat in het schooljaar 2016-2017 gestart wordt met het vernieuwde vmbo-onderwijs.

2.2.5 DeDecaan.net

In september 2006 richtte Pim Schippers DeDecaan.net op. Dit is een digitaal netwerk voor iedereen die betrokken is bij het maken van keuzes binnen het middelbaar onderwijs. Hierbij valt te denken aan ouders, decanen, leerlingen, mentoren. DeDecaan.net is een digitaal netwerk. Het programma biedt vele mogelijkheden: communiceren met andere decanen, informatie rondom keuzeprocessen, administratieve taken worden geautomatiseerd aangeboden, programma's van voorlichtingsactiviteiten op het vervolgonderwijs zijn er beschreven. DeDecaan.net biedt een aantal leermogelijkheden aan: de lesmethode KeuzeWeb, studiekeuzechecks, trainingen, onderzoeksmogelijkheden, interesse- en talenten testen, een portfolio voor leerlingen en een training voor docenten gericht op de keuzesite en KeuzeWeb. Dit stelt leerlingen en het onderwijzend personeel in staat studie- en keuzemogelijkheden te maken (DeDecaan.net, 2015).

KeuzeWeb is de lesmethode waarover DeDecaan.net beschikt. Docenten kunnen er eigen opdrachten in zetten. De leerlingen werken de opdrachten uit, welke voor de docent geregistreerd worden (DeDecaan.net, 2015). Leerlingen worden zo gestimuleerd verantwoordelijkheid te nemen voor de ontwikkeling van hun eigen loopbaan (Kuijpers & Meijers, 2008).

DeDecaan.net biedt naar aanleiding van het vernieuwde vmbo-onderwijs een interesseltest aan die gericht is op de tien profielen die de overheid vaststelt vanaf het schooljaar 2016-2017. Voor elke school die DeDecaan.net gebruikt is er een eigen keuzesite. Dit is een complete website voor het decanaat van de school. De school kan deze website naar eigen inzicht inrichten. De site maakt het mogelijk de pakket- en studiekeuze modules waarmee een leerling bezig is te registreren (DeDecaan.net, 2015).

Ook biedt DeDecaan.net een pakketkeuzetest een. Dit pakket kan per school verschillen, want deze is gericht op het vakkenaanbod van de school. Als laatste is er nog de opleidingskeuzetest. Deze test geeft inzicht in de uitkomsten van de interesse- en talententest samen (DeDecaan.net, 2015). Op het Pius X College wordt er in de interviews met de mentoren ook gevraagd naar de ervaringen met DeDecaan.net en hun visie op het systeem.

2.2.6 Samenvatting

Met LOB wordt bedoeld dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de vijf loopbaancompetenties van Kuijpers. Meijers *et al.* (2006) stellen dat de school leerlingen in staat moet stellen hun loopbaan zo efficiënt mogelijk te doorlopen. Ook vinden zij dat de begeleiding tussen leerlingen en docenten vrijwel geheel ontbreekt.

LOB moet plaatsvinden in een authentieke en krachtige leeromgeving waardoor de leerling in staat gesteld wordt onder andere zijn eigen arbeidsidentiteit te ontwikkelen, bewustere keuzes te maken. Kuijpers & Meijers (2008) stellen dat LOB voor docenten betekenis moet krijgen wil het kunnen slagen. Hierbij vinden zij het van belang dat docenten in dialoog gaan met de leerlingen. KPC Groep (n.d.) vindt dit ook cruciaal voor succes. Daarnaast vinden Meijers *et al.* (2006) dat wanneer leerlingen ook buiten school om bezig zijn met activiteiten gericht op LOB, ze hun loopbaan actief vormgeven en dit een positief effect heeft op de leermotivatie. Ouders hebben een belangrijke rol hebben bij het keuzeproces van de leerling Vernieuwingvmbo (2014).

Schoonhoven en Studuls (2013) stellen dat praktisch onderwijs in buitenschoolse organisaties in het huidige onderwijs te weinig aangeboden wordt. Zij vinden dat dit aanbod moet worden vergroot. Zij vinden ook dat leerlingen onderwijs moeten krijgen dat hun talenten prikkelt. Meijers *et al.* (2006) is het eens met Schoonhoven en Studuls.

Vanaf het schooljaar 2016-2017 gaat het vernieuwde vmbo-onderwijs van start. Vanaf dat moment moet LOB een prominente plek innemen binnen het onderwijsaanbod.

De overheid stelt hieraan de volgende eisen:

- er wordt gebruik gemaakt van loopbaancompetenties;
- het loopbaandossier wordt een verplicht onderdeel;
- LOB moet aantrekkelijk en toekomstbestendig zijn, waarbij maatwerk het uitgangspunt is;
- dialogen moeten een rode draad vormen (Vernieuwingvmbo, 2014).

Leerlingvolgsystemen, een systematische methode, een POP, stages, netwerken, portfolio's, persoonlijke opleidingsplannen, dialogen met leraren en praktijkdialogen moeten instrumenten zijn die ingebed worden in de inrichting van het onderwijs (Meijers *et al.*, 2006).

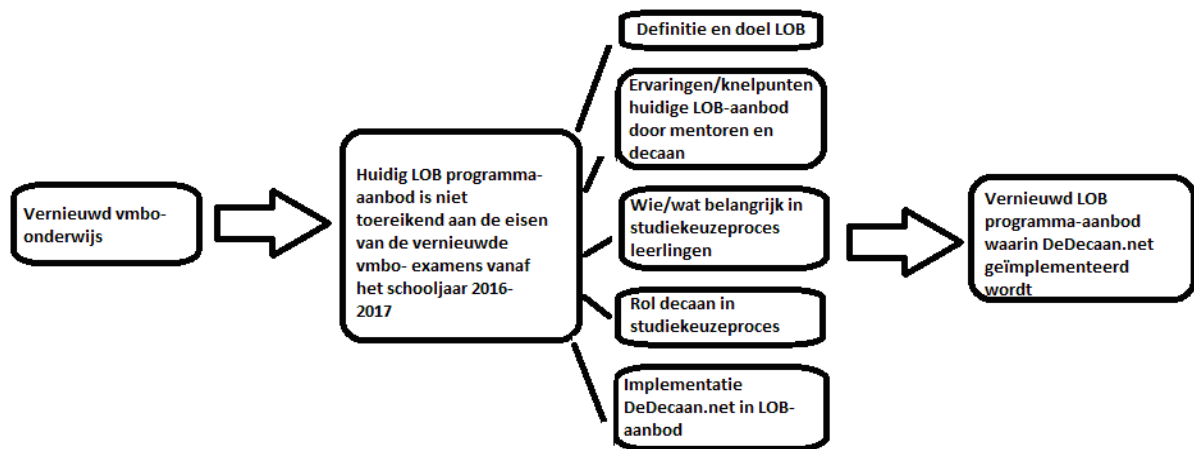
Op het Pius X College werken ze vanaf het schooljaar 2015-2016 met DeDecaan.net.

Dit is een digitaal netwerk voor iedereen die betrokken is bij het maken van keuzes binnen het middelbaar onderwijs.

2.3 Conceptueel model

In figuur 1 is te zien welke aspecten nodig zijn om tot een vernieuwd LOB programma-aanbod te komen waarin ook DeDecaan.net is geïmplementeerd. Hierbij wordt er gekeken naar het huidige LOB programma-aanbod en wat daar de knel- en verbeterpunten zijn. Ook worden de eisen van de overheid meegenomen.

Het conceptueel model ontstond vanuit het theoretisch kader. Op basis van het theoretisch kader is een *topiclijst* opgesteld, die als leidraad is gebruikt voor de interviews. In het conceptueel model is te zien dat door de vernieuwing van het vmbo het huidige LOB programma-aanbod moet worden aangepast aan de eisen van de overheid. Ook de implementatie van DeDecaan.net wordt hierin meegenomen. Op basis van de eisen van de overheid en de uitkomsten van de interviews en de *exit*-vragenlijst is een vernieuwd LOB programma-aanbod tot stand gekomen.

Figuur 1: Conceptueel model

3. Methode van onderzoek

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de methode van het onderzoek. Vervolgens wordt de procedure van dit onderzoek behandeld. Gevolgd door de operationalisatie en analyseprocedure. Als laatste volgt een beschrijving van de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek.

In dit hoofdstuk staan de volgende subthema's beschreven:

3.2 Onderzoeksmethode en verantwoording

- 3.2.1 Interviews
- 3.2.2 Surveyonderzoek (*exit*-vragenlijst)
- 3.2.3 Literatuuronderzoek
- 3.2.4 Vernieuwd LOB programma-aanbod

3.3 Operationalisatie en analyseprocedure

- 3.3.1 Operationalisatie
 - 3.3.1.1 Interviews
 - 3.3.1.2 Surveyonderzoek (*exit*-vragenlijst)
- 3.3.2 Analyseprocedure

3.4 Betrouwbaarheid en validiteit

- 3.4.1 Betrouwbaarheid
 - 3.4.1.1 Interviews
 - 3.4.1.2 Surveyonderzoek (*exit*-vragenlijst)
 - 3.4.1.3 Literatuur
- 3.4.2 Validiteit

3.2 Onderzoeksmethode en verantwoording

In dit onderzoek is onderzocht hoe het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College aangepast kan worden, zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd kan worden binnen LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs.

Om een antwoord te krijgen op deze hoofdvraag wordt er zowel gebruik gemaakt van kwantitatief als kwalitatief onderzoek. Bij kwantitatief onderzoek verzamelt de onderzoeker cijfermatige gegevens. Bij kwalitatief onderzoek staat de subjectieve betekenisverlening door de onderzochte centraal (Verhoeven, 2010). Er zijn verschillende kwantitatieve en kwalitatieve methoden. De kwantitatieve methode die gebruikt is: *surveyonderzoek (exit-vragenlijst)*. De kwalitatieve methode die gebruikt zijn: interviews en literatuuronderzoek.

In tabel 1 staan schematisch de 6 deelvragen (zie paragraaf 1.4) en de 3 gekozen dataverzamelmethode beschreven.

Tabel 1: Overzicht onderzoeksmethode per deelvraag

Deelvraag	Onderzoeksmethoden	Onderzoeksgroep/-grootte
1. Wat is het doel van LOB?	Literatuuronderzoek	
2. Hoe wordt het huidige LOB-aanbod op het Pius X College ervaren en welke knelpunten en	Interviews	- één decaan - zeven mentoren

verbeterpunten worden er aangegeven door zeven mentoren uit het derde en vierde leerjaar en de decaan?		
3. Wie of wat is er belangrijk in het studiekeuzeproces van leerlingen?	Literatuuronderzoek/ <i>Survey</i> onderzoek (<i>exit</i> -vragenlijst)	- 90 vierdejaars leerlingen uit schooljaar 2013/2014 - 112 vierdejaars leerlingen uit schooljaar 2014/2015
4. In hoeverre speelt de decaan een rol in het studiekeuzeproces van leerlingen?	Literatuuronderzoek/ <i>Survey</i> onderzoek (<i>exit</i> -vragenlijst)	- 90 vierdejaars leerlingen uit schooljaar 2013/2014 - 112 vierdejaars leerlingen uit schooljaar 2014/2015
5. Hoe moet het gewenste LOB-programma eruit komen te zien in aansluiting met de eisen van de overheid?	Literatuuronderzoek/ <i>Interviews</i> / <i>Survey</i> onderzoek (<i>exit</i> -vragenlijst)	- één decaan - zeven mentoren - 90 vierdejaars leerlingen uit schooljaar 2013/2014 - 112 vierdejaars leerlingen uit schooljaar 2014/2015
6. Hoe kan DeDecaan.net optimaal ingezet worden?	<i>Interviews</i> /eisen vernieuwd LOB programma-aanbod	- één decaan - zeven mentoren

3.2.1. Interviews

Een interview is een vraaggesprek waarin de beleving van de geïnterviewde(n) vooropstaat. Het heeft tot doel informatie te verzamelen over een bepaald onderwerp (Verhoeven, 2010). Voor dit onderzoek koos ik voor het halfgestructureerde interview. Bij dit type interview is er wel een

vragenlijst of een lijst met onderwerpen (*topics*). Tevens is er alle ruimte voor de inbreng van de respondent. De onderzoeker stelt zich flexibel op en speelt in op de situatie (Verhoeven, 2010). Met andere woorden, de interviewer speelt in op hetgeen de geïnterviewde zegt, maar keert steeds weer terug naar het onderwerp van het interview. Hij wijdt dus zo min mogelijk uit naar onderwerpen die voor het betreffende onderzoek niet relevant zijn. De verwerking van de gegevens vindt plaats door middel van transcripties, open, axiaal en selectief coderen (Verhoeven, 2010). Open coderen vindt plaats aan het begin van het analyseproces en is een eerste vorm van definiëring van de gevonden begrippen. Daarna volgt axiaal coderen, waarin er gezocht wordt naar verbanden tussen de begrippen, associaties en/of combinaties (Verhoeven, 2010). De laatste fase van coderen is selectief coderen. De concepten worden dan uitgewerkt tot een theorie.

De interviews worden afgenomen bij zeven mentoren uit het derde en vierde leerjaar vmbo en bij de decaan van het vmbo. Het gaat hier om een selecte steekproef met als doel de resultaten binnen de organisatie te gebruiken (Verhoeven, 2010). De decaan heeft mij een lijst met e-mailadressen van mentoren gestuurd. Al deze mentoren heb ik via de mail benaderd. Na een week heb ik dit nogmaals gedaan, omdat ik niet van iedereen antwoord had gekregen. Uiteindelijk waren er zeven mentoren bereid om deel te nemen aan het interview. Vanwege tijdgebrek bij de mentoren konden niet alle derde en vierdejaars mentoren deelnemen aan het interview.

3.2.2 Surveyonderzoek (*exit*-vragenlijst)

Surveyonderzoek is een gestructureerde dataverzamelmethode waardoor de vraagstelling van tevoren vast staat. De ondervraagde kan kiezen uit een klein aantal antwoordmogelijkheden (Verhoeven, 2010). Open vragen worden in dit deel van het onderzoek zo minimaal mogelijk gebruikt, omdat de antwoorden hiervan niet kwantitatief kunnen worden geanalyseerd. In dit deel van het onderzoek wordt gebruik gemaakt van de *exit*-vragenlijst. Elk studiejaar wordt er rond mei een vragenlijst afgenomen onder vierdejaars leerlingen. Hierin kan de student aangeven aan wie of aan wat hij/zij iets gehad heeft met betrekking tot het studiekeuzeprocess. Ook wordt er gevraagd naar de rol van de decaan. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de *exit*-vragenlijst uit de schooljaren 2013/2014 en 2014/2015.

De *exit*-vragenlijst is al afgenomen door de school zelf. Voor dit onderzoek zijn de resultaten ervan geanalyseerd en verwerkt om tot een conclusie te komen. Vervolgens zijn deze resultaten vergeleken met de resultaten van de interviews en is gekeken naar verschillen en overeenkomsten.

3.2.3 Literatuuronderzoek

In het onderzoek is gebruik gemaakt van secundaire literatuur. Dit is literatuur waarbij geen nieuw onderwerp aan de orde komt, maar waarin andere auteurs rapporteren over al eerder behandelde onderwerpen (Verhoeven, 2010). De gekozen literatuur in dit onderzoek richt zich op LOB en DeDecaan.net. Zo wordt er onder andere een definitie van LOB gegeven en wordt het doel van LOB beschreven. De literatuur draagt bij aan het opstellen van de *topic*lijst voor de interviews. Het vormt de rode draad tijdens de interviews en is tevens basis voor het conceptueel model.

3.2.4 Vernieuwd LOB programma-aanbod

Uiteindelijk is het de bedoeling dat het onderzoek een vernieuwd LOB programma-aanbod oplevert voor leerjaar drie en vier van het Pius X College. Tevens worden er aanbevelingen gedaan gericht op de implementatie van DeDecaan.net in het onderwijsprogramma. Het vernieuwde LOB programma-aanbod staat beschreven in bijlage 4.

3.3 Operationalisatie en analyseprocedure

Dit hoofdstuk beschrijft de operationalisatie van de interviews en de *exit*-vragenlijst. Evenals de analyseprocedure van dit onderzoek.

3.3.1 Operationalisatie

Het doel van operationaliseren is het uitwerken van de begrippen uit de onderzoeksopzet tot meetbare instrumenten. De instrumenten zijn de hulpmiddelen die de onderzoeker gebruikt om gegevens te verzamelen (Verhoeven, 2010). De instrumenten die in dit onderzoek worden gebruikt zijn de gespreksonderwerpen voor de interviews en de vragen van de *exit*-vragenlijst. De bedoeling van de interviews en de *exit*-vragenlijst is om de ervaringen en knelpunten van het huidige LOB-aanbod op het Pius X College in beeld te brengen. Hierin staan dan ook twee aspecten centraal: de loopbaanbegeleiding en de vernieuwde LOB programma-aanbod criteria. Deze thema's zijn tot stand gekomen vanuit het literatuuronderzoek waarin de definitie en het doel van LOB, de eisen vanuit de overheid gericht op het vernieuwde vmbo-onderwijs en de implementatie van DeDecaan.net zijn uitgewerkt. Aan de hand van de interviews en de *exit*-vragenlijst worden loopbaanbegeleiding en de vernieuwde LOB programma-aanbod criteria getoetst op het Pius X College.

3.3.1.1 Interviews

Voordat de interviews zijn uitgevoerd is een *topiclijst* opgesteld. Deze *topiclijst* is opgesteld op basis van het theoretisch kader. De *topics* (onder andere de eisen van de overheid) vormen de leidraad van het interview. Enkele van deze *topics* zijn: dialogen, maatwerk, LOB/ LOB-lessen en DeDecaan.net. Het belangrijkste van het interview is de beleving van de respondent. Om zoveel mogelijk informatie te verzamelen is het van belang dat het gesprek goed verloopt. Aan het begin van het interview worden eenvoudigere vragen gesteld, eveneens als aan het eind. In het midden van het interview wordt gesproken over achtergronden, meningen en komen meer gevoelige vragen aan bod. Op deze manier kun je zoveel mogelijk waardevolle informatie verzamelen. De volgorde van vragen speelt hierbij dan ook een grote rol (Verhoeven, 2010). De verwerking van de interviews vindt plaats door middel van open, axiaal en selectief coderen (Verhoeven, 2010).

3.3.1.2 Exit-vragenlijst

In de *exit*-vragenlijst is rekening gehouden met de structuur van de antwoordmogelijkheden. De vragen die gesteld worden zijn verdeeld in vragen op een meerpuntsschaal en vragen met een open antwoord (Verhoeven, 2010). De meerpuntsschaal gaat frequent van zeer belangrijk, belangrijk, onbelangrijk tot zeer onbelangrijk. De meerpuntsschaal wordt gehanteerd binnen drie categorieën: personen, middelen en activiteiten.

Voorbeeld van een vraag met meerpuntsschaal binnen de categorie personen:

Wie is er belangrijk tijdens jouw studiekeuzeproces?

	Zeer belangrijk	Belangrijk	Onbelangrijk	Zeer onbelangrijk
Ouders	☐	☐	☐	☐
Vrienden	☐	☐	☐	☐
Familieleden	☐	☐	☐	☐
Klasgenoten	☐	☐	☐	☐

Voorbeeld van een vraag met een open antwoord: Wat heb je gemist bij de decaan? (Wat had je liever anders gezien of kan verbeterd worden?)

.....
.....

3.3.2 Analyseprocedure

De deelvragen 1, 3 en 4 worden aan de hand van het literatuuronderzoek of het *survey*onderzoek (*exit*-vragenlijst) beantwoord. Daarnaast wordt aan de hand van de uitkomsten van de interviews antwoord gegeven op deelvraag twee. De gegevens uit de *exit*-vragenlijst worden verwerkt in staafdiagrammen. Een staafdiagram toont de verhouding tussen verschillende categorieën. Dit zorgt ervoor dat je snel kunt zien in welke categorie zich de meeste waarnemingen bevinden. Elke waarde wordt met een aparte staaf in de grafiek weergegeven (Verhoeven, 2010). In dit onderzoek is het van groot belang bijvoorbeeld te zien welke activiteiten/middelen volgens leerlingen het meest bijdragen aan LOB. Dit is middels een staafdiagram goed inzichtelijk.

3.4 Betrouwbaarheid en validiteit

De kwaliteit van het onderzoek wordt in dit hoofdstuk beoordeeld aan de hand van de betrouwbaarheid en de validiteit.

3.4.1 Betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid voldoende te kunnen testen moet een onderzoek herhaalbaar zijn (Verhoeven, 2010). In dit onderzoek maakt de onderzoeker gebruik van triangulatie. Verhoeven (2010) stelt dat door het gebruik van minimaal drie methoden de betrouwbaarheid wordt verhoogd. Aangezien de onderzoeker gebruik maakt van triangulatie middels de interviews, de *exit*-vragenlijst en de literatuur kan gesteld worden dat de betrouwbaarheid van dit onderzoek wordt verhoogd. Daarnaast blijkt de triangulatie in dit onderzoek uit het gebruiken van zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek.

Voorts is er in dit onderzoek sprake van peer examination wat ervoor zorgt dat het onderzoek betrouwbaar wordt. Er is een collega-onderzoeker die meekijkt naar de resultaten van dit onderzoek. De collega-onderzoeker is de decaan van het Pius X College.

3.4.1.1 Interviews

De steekproef bij de interviews bestaat uit acht respondenten. Omdat een grotere steekproef niet mogelijk is in dit onderzoek vanwege tijdgebrek van de mentoren, wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek op andere manieren vergroot. Te denken valt bijvoorbeeld aan een proefinterview en peer-examination.

Voorafgaand aan de afname van het interview is er een proefinterview gevoerd. Deze werkwijze vergroot de betrouwbaarheid van de *topiclijst*. Ook wordt ermee nagegaan of er hiaten of overbodige *topics* aan bod komen tijdens het interview. Deze kunnen dan aangepast worden. Ook kan na dit proefinterview de volgorde van de *topics* nog veranderd worden (Verhoeven, 2010).

Daarnaast zijn alle interviews letterlijk uitgeschreven (transcripties) en wordt dit ruwe materiaal bewaard in een apart document voor eventuele her-analyse. De bewerkingen van dit materiaal worden op een usb-stick bewaard.

Er is nauw contact onderhouden met de opdrachtgever (de decaan), over de opzet en uitvoering van het onderzoek.

3.4.1.2 *Exit*-vragenlijst

Alle oud-leerlingen die de *exit*-vragenlijst in hebben gevuld zijn betrokken bij het LOB programma-aanbod op het Pius X College. Om te zorgen voor een betrouwbare uitkomst, wordt gebruik gemaakt van de test-hertest betrouwbaarheid. De vragenlijst is eenzelfde vragenlijst die onder twee verschillende jaargroepen wordt afgenomen. Hierna wordt bekeken of de resultaten onderling

overeenkomen en dus samenhangen. Als de samenhang erg hoog is, is de schaal betrouwbaar (Verhoeven, 2010).

Verder is er door middel van de *exit*-vragenlijst sprake van de mate waarin het onderzoek vrij is van toevallige fouten. Een voorwaarde hiervan is dat de betrouwbaarheid van een onderzoek te onderzoeken is doordat het onderzoek herhaalbaar moet zijn (Verhoeven, 2010). Het huidige onderzoek lijkt hieraan deels te voldoen, omdat de *exit*-vragenlijst jaarlijks kan worden herhaald.

3.4.1.3 Literatuur

Uit de literatuurstudie blijkt dat er veel bronnen zijn die betrekking hebben op LOB. Doordat meerdere onderzoekers het grotendeels met elkaar eens zijn kan gesteld worden dat het literatuuronderzoek deels betrouwbaar is. Tevens is er zoveel mogelijk gebruik gemaakt van actuele bronnen, dit verhoogd ook de betrouwbaarheid.

3.4.2 Validiteit

Met validiteit wordt de geldigheid of zuiverheid van onderzoek, de mate waarin systematische fouten worden gemaakt, bedoeld. Er wordt nagegaan of de begrippen wel meten wat je meten wilt (Verhoeven, 2010).

De betrouwbaarheid van het onderzoek is bepalend voor de validiteit van het onderzoek (Verhoeven, 2010). Aangezien het onderzoek deels betrouwbaar is, is de validiteit van het onderzoek verhoogd. Belangrijk voor de validiteit is dat het onderzoek intern- en populatie valide is (Verhoeven, 2010).

Op basis van het literatuuronderzoek zijn er op dit moment geen aanwijzingen voor het feit dat het literatuuronderzoek niet valide is. Aan de resultaten van de interviews en *exit*-vragenlijst kan geen collega-onderzoeker iets veranderen. Ook de literatuur is niet te veranderen. Door de literatuur te toetsen middels de interviews en *exit*-vragenlijst worden conclusies gedaan die vaststaand zijn.

De conclusies en het LOB programma-aanbod dat in dit onderzoeksverslag beschreven staan kunnen door andere scholen voor vmbo-onderwijs gebruikt worden als ondersteuning bij de invulling van het LOB programma-aanbod. De reden dat deze niet direct overgenomen kunnen worden is dat het onderzoek alleen gericht is op het Pius X College. Scholen kunnen deze uitslagen dan ook niet klakkeloos overnemen. Ze moeten dan zelf de *exit*-vragenlijst en *topics* tijdens interviewafnames gebruiken om tot een passend LOB-programma aanbod voor hun eigen school te komen.

Het onderzoek kan deels herhaald worden. Omdat het vernieuwde LOB programma-aanbod gericht is op de vernieuwing van het vmbo die in het schooljaar 2016/2017 van start gaat kunnen de interviews niet worden herhaald. De *exit*-vragenlijst kan wel herhaald worden, omdat je daarmee kunt meten waar leerling al dan niet tevreden over zijn. In een eventueel vervolgonderzoek kan er worden getoetst in hoeverre het vernieuwde LOB programma-aanbod nu wel voldoet aan de eisen van de overheid.

Het onderdeel DeDecaan.net kan door scholen wel direct overgenomen worden in hun LOB programma-aanbod. Werken scholen met een ander digitaal programma, dan moeten zij ook hiervoor beoordelen hoe deze methode in het LOB programma aangeboden moet worden. Naast DeDecaan.net biedt het LOB programma-aanbod de activiteiten aan zoals aangedragen in de literatuur. Het onderzoek kan door andere scholen dus deels overgenomen worden, wat inhoudt dat het onderzoek gedeeltelijk aan de populatievaliditeit voldoet.

Aangezien het onderzoek deels betrouwbaar, deels intern valide en gedeeltelijk populatievalide is, kan gesteld worden dat dit onderzoek grotendeels valide is.

3.4.3 Samenvatting

Om een antwoord te krijgen op de hoofdvraag is in dit onderzoek gebruik gemaakt van drie dataverzamelingen die kwantitatief en kwalitatief zijn.

De kwantitatieve methode die gebruikt is: *survey*onderzoek (*exit*-vragenlijst).

De kwalitatieve methode die gebruikt zijn: interviews en het literatuuronderzoek.

Het onderzoek is deels betrouwbaar, dit blijkt onder andere uit de verschillende manieren waarop een onderzoek betrouwbaar gesteld kan worden. Aangezien het onderzoek deels betrouwbaar kan worden geacht en deze deels intern valide en gedeeltelijk populatievalide is, kan op basis van dit onderzoek gesteld worden dat dit onderzoek grotendeels valide is.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten uit de halfgestructureerde interviews en de *exit*-vragenlijst gepresenteerd. De verkregen informatie uit de interviews zijn door het open, axiaal en selectief coderen gegroepeerd in dertien groepen. Deze coderingen zijn te vinden in bijlage 5 t/m 7. De verkregen informatie uit de *exit*-vragenlijst zijn geanalyseerd en verwerkt in staafdiagrammen. De codering hiervan is te vinden in bijlage 8.

Dit hoofdstuk bestaat uit twee paragrafen:

4.1 Interviews met mentoren

4.2 *Exit*-vragenlijst onder vierdejaars leerlingen vmbo (2013/2014 & 2014/2015)

4.1 Interviews met mentoren

Uit de halfgestructureerde interviews is informatie verkregen over de knelpunten en verbeterpunten ten aanzien van het huidige LOB programma-aanbod. Het doel van het verkrijgen van deze knelpunten en verbeterpunten is het ontwikkelen van een nieuw LOB programma-aanbod dat aansluit op de vernieuwde eisen van de overheid en op de implementatie van DeDecaan.net.

De *topics* uit de interviews staan in deze paragraaf beschreven. De resultaten van de interviews zijn per *topic* samengevat. Daarnaast is iedere *topic* onderverdeeld in *subtopics*. Iedere *subtopic* toont één of meerdere uitspraken van de respondenten. Deze uitspraken zijn terug te vinden in bijlage zeven.

Opbouw van deze paragraaf:

4.4.1 LOB-lessen

4.4.2 Visie

4.4.3 Dialogen

4.4.4 Voorlichtingen/meeloopdagen

4.4.5 Tests

4.4.6 Stage

4.4.7 Reflecteren

4.4.8 Portfolio/loopbaandossier

4.4.9 Maatwerk

4.4.10 Overige activiteiten

4.4.11 DeDecaan.net

4.4.12 Ouderbetrokkenheid

4.4.1 LOB-lessen

Volgens de literatuur wordt met LOB, volgens de eisen van de vernieuwde vmbo-beroepsexamens, bedoeld dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. De school stelt leerlingen in staat hun loopbaan zo efficiënt mogelijk te doorlopen (Vernieuwingvmbo, 2014).

Uit de interviews komt naar voren dat er in het derde en vierde leerjaar, op één mentorgroep na, geen LOB-lessen worden aangeboden. Twee van de acht respondenten geven aan in het derde en vierde leerjaar een LOB-les te willen, dit één keer in de maand of één keer per twee weken. Daarnaast moet er meer aandacht worden besteed aan LOB door dialogen met de leerlingen aan te gaan. Dit gebeurt nu tussendoor waardoor van het LOB-programma wordt afgeweken. Ook reflecteren met leerlingen gebeurt veel tussen de bedrijven door. Dit is niet altijd even scherp, duidelijk en goed gestructureerd.

Respondent 3 geeft aan dat de wens van het Pius X College is dat de school de leerlingen niet te veel stuurt in het maken van een keuze door leerlingen. Zij moeten wat betreft het nieuwe beleid van het Pius X College echter meer aangemoedigd worden tot eigen initiatieven. Drie van de acht respondenten geven aan dat ze leerlingen informatie geven over de keuzemogelijkheden. Echter respondent 3 geeft aan *“dat leerlingen nog weinig koek gegeten hebben van hoe het allemaal in elkaar zit op het mbo en hoe het met die niveaus werkt.”*

Daarnaast blijkt uit de interviews dat leerlingen zich meer bewust moeten worden van de term LOB, zodanig dat LOB ook steeds als LOB benoemd moet worden. Leerlingen kennen het begrip LOB nu nog niet. Daarnaast moet er volgens respondent 5 *“meer afstemming en communicatie komen tussen het eerste/tweede leerjaar en het derde/vierde leerjaar. Dit om opvallende dingen en punten waarop mentoren alert moeten zijn onderling te communiceren.”* Twee van de acht respondenten geven aan tevreden te zijn over het huidige LOB-programma, echter geeft respondent 8 aan *“dat LOB-activiteiten een verbeterslag moeten ondergaan.”*

4.4.2 Visie

Uit de literatuur komt naar voren dat Vernieuwingvmbo (2014) stelt dat met LOB, volgens de eisen van de vernieuwde vmbo-beroepsexamens, wordt bedoeld dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat onder andere met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen. LOB helpt de leerlingen om loopbaancompetenties te ontwikkelen. Hiermee wordt bedoeld dat de leerling leert reflecteren op zijn kwaliteiten, motieven, werkexploratie, loopbaansturing en netwerk.

In de interviews is gevraagd naar de visie van de mentoren en de decaan op LOB. Geen van de respondenten heeft als visie letterlijk benoemd *“dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven.”* Echter zijn er wel uitspraken gedaan die min of meer hetzelfde betekenen als de visie van Vernieuwingvmbo (2014). De helft van de respondenten geeft aan dat hun visie op LOB betrekking heeft op het ondersteunen en begeleiden van leerlingen met hun studiekeuze.

4.4.3 Dialogen

De literatuur geeft aan dat dialogen belangrijk zijn voor een loopbaangerichte leeromgeving. Ze zijn cruciaal voor het succes van leerlingen (KPC Groep, z.d.) Leerlingen leren middels dialogen hun eigen voorkeuren en knelpunten kennen. Geadviseerd wordt om dialogen gericht en specifieker te voeren. Ze zorgen ervoor dat leerlingen minder snel van plan zijn te stoppen met hetgeen ze gekozen hebben en ook de leermotivatie wordt hierdoor versterkt (Meijers *et al.*, 2006).

In de mentorgroep van respondent 1 wordt gewerkt met een competentielijst, die elke periode wordt besproken. Aan de hand van de competenties wordt met de leerlingen bijvoorbeeld een periode van schoolonderzoeken besproken. Verder geven drie van de acht respondenten aan dat dialogen af en toe/ twee à drie keer per periode, plaatsvinden buiten de lessen om en dat zaken even stilgelegd worden waardoor dialogen kunnen plaatsvinden. Dialogen vinden niet gestructureerd plaats en hierin wordt ook weinig gereflecteerd. Wel wordt er door respondent 8 aangegeven dat er gesproken wordt over verkeerde keuzes en studierichtingen. Leerlingen worden in de dialogen niet gestuurd, maar hun wordt wel een spiegel voorgehouden. Er wordt door twee van de acht respondenten aangegeven dat ze zichzelf te onervaren vinden of te weinig kennis hebben. Respondent 5 stelt voor *“dat er een LOB-cursus moet komen voor mentoren.”* Tot slot geven twee van de acht respondenten aan wel tevreden te zijn over de frequentie en/of inhoud van de dialogen.

4.4.4 Voorlichtingen/meeloopdagen

Uit de literatuur komt naar voren dat SLO (2009) drie taken stelt aan de mentoren. Eén van de taken is dat mentoren er zijn voor leerlingen bij vragen en/of problemen op het gebied van loopbaanoriëntatie. Zij kijken met de leerlingen naar oplossingen en mogelijkheden en helpen hen met een profielkeuze en een keuze voor een vervolgstudie.

Respondent 1 geeft in het interview aan dat het aantal aanmeldingen voor voorlichtingen van het roc te laag is. Echter vier van de acht respondenten geven aan tevreden te zijn over de voorlichtingen die plaatsvinden. Eén respondent geeft aan dat extra voorlichting geen meerwaarde heeft. Zij zegt hierover *“Leerlingen krijgen hier een consumerende houding van terwijl ze een beetje een actieve houding moeten gaan krijgen, zodat ze er ook daadwerkelijk iets mee gaan doen.”* Respondent 8 geeft aan wel open te staan voor scholen die voorlichtingen en informatiebijeenkomsten willen geven aan derde- en vierdejaars leerlingen.

Twee van de acht respondenten geven aan het belangrijk te vinden om met leerlingen te bespreken naar welke voorlichtingen ze toe gaan en hier achteraf op te reflecteren. Respondent 7 is niet tevreden over de voorlichtingsavond van het roc op het Pius X College. Hij is niet tevreden omdat deze elk jaar in de derde en vierde klas hetzelfde wordt aangeboden. Hij geeft aan dit ook terug te krijgen van leerlingen, die er om deze reden niet meer heen gaan. Hij stelt een scholenmarkt voor, die gehouden wordt op een andere locatie dan het Pius X College. Naast de voorlichtingen geven vier van de acht respondenten aan dat leerlingen minimaal twee meeloopdagen moeten volgen op hun vervolgopleiding om te onderzoeken of de opleiding waarvan ze denken dat die bij hun past, ook echt bij ze past. Respondent 3 geeft hierbij aan dat ze *“meer structuur wil in de meeloopdagen.”*

Daarnaast komt uit de interviews naar voren dat er open dagen worden aangeboden. Respondent 8 zegt hierover dat *“Het voordeel hiervan is dat er in feite maar één roc en één aoc zijn, dus dat er geen concurrentie is.”* Respondent 8 vindt echter ook dat oud-leerlingen ontbreken in het LOB-programma. Zij kunnen huidige derde en vierdejaars leerlingen helpen keuzes te maken door te vertellen over hun eigen ervaringen. Daarnaast zijn ook rondleidingen op het roc in het LOB-programma aanbod opgenomen en ook bedrijfsbezoeken vinden voldoende plaats, geven mentoren aan.

Om te kiezen welke opleidingen leerlingen gaan bezoeken worden er keuzegidsen gebruikt. Vier van de acht respondenten geven aan tevreden zijn over deze gidsen. Respondent 3 stelt echter dat *“de structuur van het aanbieden van de keuzeboekjes beter kan.”* Dit omdat de boekjes nu elke keer ‘onder de neus worden gedrukt’.

4.4.5 Tests

De literatuur beschrijft dat testen een zeer geschikt instrument zijn om leerlingen uit te dagen intensief hun interesses en talenten te onderzoeken. De testen gaan verder dan het genereren van een uitslag die de leerling maar moet zien te begrijpen. De bijbehorende opdrachten stimuleren scholieren om aan de hand van de testresultaten te onderzoeken welke profielen of opleidingen interessant kunnen zijn. Belangrijk is dat de leerling meerdere malen gevraagd wordt welke uitslag ze verwachten en of ze het eens zijn met de uitslag (DeDecaan.net, 2015).

Uit de interviews komt naar voren dat zeven van de acht respondenten aangeven dat wanneer leerlingen een test willen maken ze hiervoor terecht kunnen bij de decaan. Leerlingen kennen de decaan en weten wie hij is. Respondent 3 geeft aan: *“Er wordt nu niks getest.”* Vier van de acht respondenten zijn het erover eens dat er kritisch moet worden gekeken naar de meerwaarde van het afnemen van tests. Respondent 4 geeft aan dat *“je een leerling in de goede richting moet kunnen zetten op basis van een test.”* Respondent 5 is de enige die aangeeft *“testen tricky te vinden en niet*

zomaar voor heel veel testen te zijn.” Zij geeft aan dat “het er dan echt staat en het veel indruk maakt op leerlingen. Het ligt voor hun dan vast.”

4.4.6 Stage

Volgens de literatuur stellen Schoonhoven en Studuls (2013) dat praktisch onderwijs in buitenschoolse organisaties in het huidige onderwijs te weinig aangeboden wordt. Zij zijn van mening dat het aanbieden hiervan vergroot moet worden omdat het van belang blijft binnen het vmbo-onderwijs. Meijers *et al.* (2006) is het met Schoonhoven en Studuls eens en stelt dat leerlingen die meer praktijkervaring krijgen beter in staat gesteld worden stage- en richting keuzes te maken.

Uit de interviews komt naar voren dat drie van de acht respondenten voor leerlingen een stageplek zoeken. Twee van de acht respondenten geven aan dat leerlingen eerst zelf moeten zoeken naar een stageplek. Als dit niet lukt, dan helpen ze de leerling alsnog bij het zoeken naar een stageplek. Bij het zoeken van een stageplek wordt gebruik gemaakt van netwerken. Twee van de acht respondenten geven aan dat het lastig is om stageadressen te vinden vanwege concurrentie met roc's.

Respondent 6 geeft het volgende aan: *“In de bouw wordt gewerkt met een databank waar alle bedrijven in staan. Hieruit worden gegevens gehaald voor een stageplek. Er worden ook weleens stagebedrijven gebeld, maar het moeten wel erkende leerbedrijven zijn.”* Respondent 3 geeft aan dat de *“stages voor basis en kader veel mooier zijn omdat zij ook echt naar een bedrijf gaan van hun gekozen richting.”* Bijvoorbeeld leerlingen die een studie volgen in de bouw lopen stage in bouwbedrijven. Leerlingen moeten terecht komen op een stageplek die gericht is op de richting die ze uit willen.

Uit de interviews komt naar voren dat de stage in het derde leerjaar een stage van 80 uur is gedurende twee weken in juni. Respondent 2 geeft aan *“dat de stage in het derde jaar niet eerder in het jaar moet omdat de leerlingen dan nog niet voldoende basis hebben om stage te lopen.”* In twee mentorgroepen van respondenten wordt in het vierde jaar een lintstage van één dagdeel per week gedurende twaalf weken aangeboden. Drie van de acht respondenten geven aan in het vierde jaar ook een stage te willen. Bijvoorbeeld een lintstage van zes weken, één middag in de week. Respondent 8 geeft aan *“dat stage straks een prominentere plaats in moet nemen dan dat stage nu heeft.”* Twee van de acht respondenten geven aan dat er wel min of meer een opdracht/interview aan de stage geplakt moet worden, waaraan een SMART-doel gekoppeld is. Daarnaast moet er een stageboekje bijgehouden worden, waarin elke dag opgeschreven wordt welke werkzaamheden de leerlingen doen. Ze sluiten dit boekje af met een kort reflectieverslag. *“Het maken van een portfolio moet een verplichting zijn. Hoe dit vorm moet krijgen is nog onbekend”*, aldus respondent 8.

4.4.7 Reflecteren

De literatuur stelt dat de leerling de eigen loopbaan ontwikkelt door onder andere een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan. Dit komt tot stand door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen. LOB helpt de leerlingen om loopbaancompetenties te ontwikkelen. Met andere woorden, de leerling leert reflecteren op zijn kwaliteiten, motieven, werkexploratie, loopbaansturing en netwerk (Vernieuwingvmbo, 2014).

Uit de interviews komt naar voren dat twee van de acht respondenten aangeven dat er meer/wel tijd moet komen om te kunnen reflecteren. Er worden nu lessen geschrappt om te kunnen reflecteren. Tijdens reflecteren moet er volgens respondent 7 *“op die momenten echt inhoudelijk op ingegaan worden.”* Drie van de acht respondenten geven aan ontevreden te zijn over reflecteren. Redenen die hiervoor genoemd worden zijn de kwaliteit van reflecteren in de lesmethode, de oppervlakkigheid, te weinig peilmomenten gedurende leerjaar drie en het niet bezig zijn met vragen als ‘Wie ben ik eigenlijk, wat wil ik en wat kan ik?’ Ook respondent 8 geeft aan dat *“leerlingen niet één, twee, drie*

antwoord kunnen geven op wie ben ik, wat ze leuk vinden, wat ze niet leuk vinden, hun competenties en talenten."

4.4.8 Portfolio/loopbaandossier

De literatuur beschrijft dat persoonlijke opleidingsplannen belangrijk zijn in de inbedding van het onderwijs ten opzichte van een loopbaangerichte leeromgeving. Opdrachten die de school aanbiedt sluiten meer aan bij een leerling als deze zich zeker voelt over zijn loopbaan (Meijers *et al.*, 2006).

Zes van de acht respondenten geven in de interviews aan dat er geen gebruik wordt gemaakt van een portfolio. Zo vindt bijvoorbeeld respondent 8 dat *"het werken met een portfolio moet verbeteren."*

Respondent 5 geeft aan dat *"op de afdeling Zorg en Welzijn wel gewerkt wordt met een portfolio. Verslagleggingen worden in het portfolio vastgelegd."* Zij is over het gebruik van het portfolio tevreden, leerlingen krijgen per periode een cijfer voor de competenties waaraan ze hebben gewerkt.

Respondent 6 stelt dat *"het beoordelen van het werk van leerlingen uitgebreider kan."* Dit kan naar zijn mening *"met een lijstje waarop staat of de leerlingen inzet heeft getoond en goed mee doet."* Verder wordt door respondenten aangegeven dat er nu niet goed wordt gedocumenteerd wat een leerling doet en waar deze mee bezig is.

Respondent 1 meldt dat er een carrousel is, leerlingen gaan dan naar een instelling en maken hier een verslag van, welke in hun portfoliomap gaat. Respondent 3 mist een klein onderzoekje, inclusief verslag en conclusie, tijdens stage. *"Leerlingen leveren nu wel wat in, maar krijgen hier een vinkje voor en verder wordt er niks mee gedaan. Er mag meer waardering, een cijfer, komen voor die tachtig uur werk van de leerlingen."*

4.4.9 Maatwerk

Schoonhoven en Studuls (2013) stellen dat leerlingen onderwijs op maat geboden moet worden. Kleinere routes moeten gemaakt worden die zo optimaal mogelijk aansluiten bij de ontwikkelingsmogelijkheden van leerlingen. Het moet de leerlingen prikkelen op hun talenten.

Vier van de acht respondenten geven aan dat leerlingen incidenteel maatwerk wordt geboden. Met de decaan wordt gecommuniceerd over het op maat bedienen van een leerling, zodat deze op de goede plek terecht komt. Tijdens klassikale excursies vindt er geen maatwerk plaats.

4.4.10 Overige activiteiten

In de interviews wordt nog een aantal overige activiteiten gericht op LOB besproken. Respondent 1 geeft aan *"dat er in de derde klas wel meer gastsprekers kunnen komen. In de derde klas zijn er minder gastsprekers dan in de vierde klas."* Volgens haar is dit wel een verbeterpunt. *"Dit omdat je dan met alle werkplekken bezig bent en er kennis mee kan maken."* Respondent 4 geeft aan *"gastsprekers niet gemist te hebben, maar dat het wel een goede optie kan zijn om dit wel te doen."*

Daarnaast geeft respondent 4 aan *"dat hij leerlingen probeert te wijzen op het praten met broers/ zussen/ neven/ nichten over wat die doen."* Tevens geeft hij aan *"meer tools te willen hebben in de derde en vierde klas."* Hij herhaalt de activiteiten die de interviewer aan heeft gehaald, namelijk: een test, een gastspreker, oud-leerlingen.

Respondent 7 geeft aan dat *"er geprobeerd moet worden zoveel mogelijk beurzen te bezoeken."*

Respondent 8 geeft aan: *“Nou, uh wat ik net zei over die oud-leerlingen terug halen naar school, om hun ervaringen te delen uh, uh met huidige vierdejaars. Ik weet nog niet precies hoe ik dat ga doen. Of ik er nou dertig uitnodig of twintig of vijftig aan tafeltjes zitten. Een soort van speeddate-achtige activiteit met oud-leerlingen om hun ervaringen te delen met huidige vierdejaars.* Tot slot geeft respondent 6 aan *dat het hem nergens aan ontbreekt.”*

4.4.11 DeDecaan.net

De literatuur beschrijft dat DeDecaan.net een digitaal netwerk is voor iedereen die betrokken is bij het maken van keuzes binnen het middelbaar onderwijs. DeDecaan.net biedt vele mogelijkheden rondom communicatie, informatie, administratie, voorlichtingsprogramma's. Ook biedt het leermogelijkheden, zoals bijvoorbeeld testen, de lesmethode KeuzeWeb en een portfolio voor leerlingen (DeDecaan.net, 2015).

Uit de interviews komt naar voren dat vijf van de acht respondenten aangeven wel van DeDecaan.net gehoord te hebben, maar inhoudelijk hier geen of weinig kennis van te hebben. Redenen die hiervoor worden aangedragen zijn het niet bij overleggen/gesprekken zitten en het niet zelf in de informatie gedoken te hebben. Respondent 6 meldt als enige een voorlichting hierin gehad te hebben.

Vijf van de acht respondenten spreken positief over de invoering van DeDecaan.net in leerjaar drie en vier. Redenen die de respondenten aandragen voor de tevredenheid zijn: het programma is digitaal; het digitale is handig omdat alle leerlingen een laptop hebben; docenten weten wat eraan zit te komen; er is echt iets om op te reflecteren; het aanbrengen van structuur; het maken van presentaties; er vindt opbouw plaats van een officieel portfolio. Respondent 8 geeft aan *“dat hij alleen maar positieve zaken over DeDecaan.net hoort.”* Over het vernieuwde vmbo-onderwijs wordt door respondent 1 gezegd dat *“het goede behouden moet worden en dat de rest aangepast moet worden aan allerlei vernieuwingen en exameneisen.”*

4.4.12 Ouderbetrokkenheid

De literatuur beschrijft dat een gesprekspartner uit eigen kring het belang van een goede loopbaanbegeleiding vanuit school nog eens onderstreept en hierdoor de leerling extra kan motiveren (Meijers, z.d.). Vernieuwingvmbo (2014) stelt ook dat ouders een erg belangrijke rol hebben bij het keuzeproces van de leerling.

Uit de interviews komt naar voren dat vijf van de acht respondenten aangeven het belangrijk te vinden ouders bij LOB te betrekken. Hiervoor noemen de respondenten de volgende argumenten: de motivatie van ouders is belangrijk; ouders moeten het belang inzien van het LOB van hun kind; ouders spelen een stimulerende rol in de kant die de zoon/dochter op gaat; ouders praten over vervolgonderwijs met hun kind; ouders voelen zich betrokken bij het zoeken naar een stageplek; open dagen bezoeken met hun kind.

Respondent 5 geeft aan *“dat er meer samengewerkt kan worden met ouders in het hele traject, soms laten ze het gewoon bij het kind liggen.”* Zij vindt *“ouderavonden oubollig en niet meer van deze tijd.”* Zij vindt dat dit andersom moet. *“Het meer onder de loep nemen waar een leerling in de bovenbouw echt mee gediend is, qua contact tussen ouders en docenten.”* Echter geeft respondent 1 aan dat zij ouders echt vraagt om te komen op de ouderavonden.

4.2 Exit-vragenlijst onder vierdejaars leerlingen vmbo (2013/2014 & 2014/2015)

Uit de exit-vragenlijst is informatie verkregen over hoe vierdejaars leerlingen uit de schooljaren 2013/2014 & 2014/2015 het huidige LOB programma-aanbod ervaren en wat daarin eventueel verbeterd kan worden. 90 leerlingen uit het schooljaar 2013/2014 hebben de exit-vragenlijst

ingevuld en 112 leerlingen uit het schooljaar 2014/2015. De staafdiagrammen zijn opgenomen in bijlage 8.

Opbouw van deze paragraaf:

4.2.1 Personen studiekeuzeprocess

4.2.2 Middelen studiekeuzeprocess

4.2.3 Activiteiten studiekeuzeprocess

4.2.4 Decaan geadviseerd/gestimuleerd

4.2.5 Decaan gemist

4.2.6 Decaan tips

4.2.7 Verschillen schooljaar 2013/2014 en 2014/2015

4.2.1 Personen studiekeuzeprocess

In figuur 1 en 2² wordt de vraag 'Welke personen waren er belangrijk tijdens jouw studiekeuzeprocess?' beantwoord.

In figuur 1 is te zien dat 13 van de 90 (14,4%) leerlingen aangeven klasgenoten zeer onbelangrijk te vinden in het studiekeuzeprocess. 33 van de 90 (36,7%) leerlingen geven aan vrienden onbelangrijk te vinden. 48 van de 90 (53,3%) leerlingen geven aan de mentor en de decaan belangrijk te vinden in het studiekeuzeprocess. Tot slot geven 54 van de 90 (60%) leerlingen aan ouders zeer belangrijk te vinden.

Opvallende resultaten 2013/2014:

60% van de leerlingen geeft aan de ouders het belangrijkste te vinden tijdens hun keuzeprocess. De klasgenoten zijn hierin het meest onbelangrijk voor hen, namelijk 14,4%.

In figuur 2³ is te zien dat 15 van de 112 (13,4%) leerlingen aangeven klasgenoten zeer onbelangrijk te vinden in het studiekeuzeprocess. 40 van de 112 (35,7%) leerlingen geven aan klasgenoten onbelangrijk te vinden. 63 van de 112 (56,3%) leerlingen geven aan de decaan belangrijk te vinden in het studiekeuzeprocess. Tot slot geven 60 van de 112 (53,6%) leerlingen aan ouders zeer belangrijk te vinden.

Opvallende resultaten 2014/2015:

53,6% van de leerlingen geeft aan de ouders het belangrijkste te vinden tijdens hun keuzeprocess. Het minst belangrijk zijn voor hen de klasgenoten, namelijk 13,4%.

4.2.2 Middelen studiekeuzeprocess

In figuur 3 en 4⁴ wordt de vraag 'Welke middelen waren er belangrijk tijdens jouw studiekeuzeprocess?' beantwoord.

In figuur 3 is te zien dat 19 van de 90 (21,1%) leerlingen aangeven de keuzegids zeer onbelangrijk te vinden in het studiekeuzeprocess. 47 van de 90 (52,2%) leerlingen geven aan de beroepenkrant onbelangrijk te vinden. 42 van de 90 (46,7%) leerlingen geven aan tests belangrijk te vinden in het studiekeuzeprocess. Tot slot geven 36 van de 90 (40%) leerlingen aan internet zeer belangrijk te vinden.

Opvallende resultaten 2013/2014:

40% van de leerlingen geeft aan internet het belangrijkste te vinden tijdens hun keuzeprocess. Het minst belangrijk is voor hen de keuzegids, namelijk 21,1%.

² Zie bijlage 9.

³ Zie bijlage 9

⁴ Zie bijlage 9

In figuur 4 is te zien dat 29 van de 112 (25,9%) leerlingen aangeven de beroepenkrant zeer onbelangrijk te vinden in het studiekeuzeproces. 52 van de 112 (46,4%) leerlingen geven aan de beroepenkrant onbelangrijk te vinden. 53 van de 112 (47,3%) leerlingen geven aan de profielkeuze belangrijk te vinden in het studiekeuzeproces. Tot slot geven 55 van de 112 (49,1%) leerlingen aan internet zeer belangrijk te vinden.

Opvallende resultaten 2014/2015:

49,1% van de leerlingen geeft aan internet het belangrijkste te vinden tijdens hun keuzeproces. Het minst belangrijk voor hen is de beroepenkrant, namelijk 25,9%.

4.2.3 Activiteiten studiekeuzeproces

In figuur 5 en 6⁵ wordt de vraag 'Welke activiteiten waren er belangrijk tijdens jouw studiekeuzeproces?' beantwoord.

In figuur 5 is te zien dat 32 van de 90 (35,6%) leerlingen aangeven LOB-lessen zeer onbelangrijk te vinden in het studiekeuzeproces. 37 van de 90 (41,1%) leerlingen geven aan de *try-outs* onbelangrijk te vinden. 43 van de 90 (47,8%) leerlingen geven aan het gesprek met de decaan belangrijk te vinden in het studiekeuzeproces. Tot slot geven 34 van de 90 (37,8%) leerlingen aan open dagen zeer belangrijk te vinden.

Opvallende resultaten 2013/2014:

37,8% van de leerlingen geeft aan open dagen het belangrijkste te vinden tijdens hun keuzeproces. Het minst belangrijk voor hen zijn de LOB-lessen, namelijk 35,6%.

In figuur 6⁶ is te zien dat 46 van de 112 (41,1%) leerlingen aangeven LOB-lessen zeer onbelangrijk te vinden in het studiekeuzeproces. 42 van de 112 (37,5%) leerlingen geven aan *try-outs* onbelangrijk te vinden. 50 van de 112 (44,6%) leerlingen geven aan het gesprek met de decaan belangrijk te vinden in het studiekeuzeproces. Tot slot geven 51 van de 112 (45,5%) leerlingen aan open dagen zeer belangrijk te vinden.

Opvallende resultaten 2014/2015:

45,5% van de leerlingen geeft aan open dagen het belangrijkste te vinden tijdens hun keuzeproces. Het minst belangrijk voor hen zijn de LOB-lessen, namelijk 41,1%.

4.2.4 Decaan geadviseerd/gestimuleerd

In figuur 7 en 8⁷ wordt de vraag 'De decaan heeft je geadviseerd/gestimuleerd bij de te maken keuzes. Waar heb jij met name wat aan gehad?' beantwoord.

Opvallende resultaten 2013/2014:

29 van de 90 (32,2%) leerlingen geven aan het meest te hebben gehad aan het ontvangen van tips/advies van de decaan. Daarnaast geven geen van de leerlingen aan niks te hebben gehad aan de rondleidingen en tests. Tevens geven zij aan minimaal iets te hebben gehad aan de hulp met betrekking tot het inschrijven voor het vervolgonderwijs (1,1%) en ook geven zij aan weinig te hebben gehad aan de LOB-lessen (1,1%). Tot slot geven 13 van de 90 (14,4%) leerlingen aan helemaal geen gesprek te hebben gehad met de decaan rondom het studiekeuzeproces.

Opvallende resultaten 2014/2015:

⁵ Zie bijlage 9

⁶ Zie bijlage 9

⁷ Zie bijlage 9

25 van de 112 (22,3%) leerlingen geven aan het meest te hebben gehad aan het ontvangen van tips/advies van de decaan. Daarnaast geven geen van de leerlingen aan iets te hebben gehad aan de LOB-lessen. Tevens geven zij aan minimaal iets te hebben gehad aan de hulp met betrekking tot het voeren van gesprekken met de decaan (3,6%), het inschrijven voor vervolgonderwijs (4,5%), tests (4,5%) en geven zij aan minimaal gebruik te hebben gemaakt van rondleidingen (1,1%). 36 van de 112 (32,1%) leerlingen geven aan helemaal geen gesprek te hebben gehad met de decaan rondom het studiekeuzeprocess.

4.2.5 Decaan gemist

In figuur 9 en 10⁸ wordt de vraag 'Wat heb je gemist bij de decaan' beantwoord.

Opvallende resultaten 2013/2014:

67 van de 90 (74,4%) leerlingen geven aan niks te hebben gemist bij de decaan. Een enkeling geeft aan iets te hebben gemist op het gebied van steun/advies (2,7%), inhoudelijk/informatief (1,8%), meer begeleiding/interesse (1,8%) en op het gebied van gesprekken (0,9%).

Opvallende resultaten 2014/2015:

76 van de 112 (67,9%) leerlingen geven aan niks te hebben gemist bij de decaan. Een enkeling geeft aan iets te hebben gemist op het gebied van gesprekken (3,6%), steun/advies (2,7%), inhoudelijk/informatief (2,7%), tests (0,9%), niet goed bereikbaar (0,9%). Verder geeft 2,7% van de leerlingen aan niks te hebben gehad aan de decaan.

4.2.6 Decaan tips

In figuur 11 en 12⁹ wordt de vraag 'Heb je nog tips voor de decaan?' beantwoord.

Opvallende resultaten 2013/2014:

61 van de 90 (67,8%) leerlingen geven aan geen tips te hebben voor de decaan. 8,9% van de leerlingen geeft aan graag meer ondersteuning en hulp te willen van de decaan.

Opvallende resultaten 2014/2015:

85 van de 112 (75,9%) leerlingen geven aan geen tips te hebben voor de decaan. 3,6% van de leerlingen geven aan graag meer voorlichtingen te willen. 2,7% van de leerlingen geeft aan meer gesprekken te willen en dat de decaan meer interesse in de leerling laat zien.

4.2.7 Verschillen schooljaar 2013/2014 en 2014/2015

- In het schooljaar 2013/2014 geven leerlingen aan de keuzegids het minst belangrijk te vinden. In het schooljaar 2014/2015 vinden zij de beroepengids het minst belangrijk.
- In het schooljaar 2013/2014 geeft 11,1% van de leerlingen aan iets te hebben gehad aan de hulp met betrekking tot het voeren van gesprekken met de decaan. In het schooljaar 2014/2015 is dit 3,6%.
- In het schooljaar 2013/2014 geeft 14,4 % van de leerlingen aan geen gesprek te hebben gehad met de decaan. In het schooljaar 2014/2015 is dit aantal gestegen naar 32,1%.

⁸ Zie bijlage 9

⁹ Zie bijlage 9

5. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag: 'Hoe kan het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College, aangepast worden zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt binnen de LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs?'

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

5.1 Deelvraag 1: Wat is het doel van LOB?

5.2 Deelvraag 2: Hoe wordt het huidige LOB-aanbod op het Pius X College ervaren en welke knelpunten en verbeterpunten worden er aangegeven door 7 mentoren uit het derde en vierde leerjaar en de decaan?

- 5.2.1 Reflecteren (loopbaancompetenties)
- 5.2.2 Loopbaandossier
- 5.2.3 Aantrekkelijk en toekomstbestendig (maatwerk)
- 5.2.4 Dialogen
- 5.2.5 DeDecaan.net
- 5.2.6 LOB-lessen
- 5.2.7 Visie
- 5.2.8 Voorlichtingen/meeloopdagen
- 5.2.9 Testen
- 5.2.10 Stage
- 5.2.11 Overige activiteiten
- 5.2.12 Ouderbetrokkenheid

5.3 Deelvraag 3: Wie of wat is er belangrijk in het studiekeuzeproces van leerlingen?

5.4 Deelvraag 4: In hoeverre speelt de decaan een rol in het studiekeuzeproces van leerlingen?

5.5 Deelvraag 5: Hoe moet het gewenste LOB-programma eruit komen te zien in aansluiting met de eisen van de overheid?

5.6 Deelvraag 6: Hoe kan DeDecaan.net optimaal ingezet worden?

5.7 Conclusie hoofdvraag

5.1 Deelvraag 1: Wat is het doel van LOB?

Met LOB wordt volgens de eisen van de vernieuwde vmbo-beroepsexamens bedoeld dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat onder andere met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen. LOB helpt de leerlingen om loopbaancompetenties te ontwikkelen. Met andere woorden, de leerling leert reflecteren op zijn kwaliteiten, motieven, werkexploratie, loopbaansturing en netwerk (Vernieuwingvmbo, 2014).

De reflecties zijn als volgt ingedeeld:

1. Wat kan ik het best en hoe weet ik dat (kwaliteitenreflectie)
 2. Waar ga en sta ik voor en waarom dan? (motievenreflectie)
 3. Waar ben ik het meest op mijn gemak en waarom dan? (werkexploratie)
 4. Hoe bereik ik mijn doel en waarom zo? (loopbaansturing)
 5. Wie kan mij helpen mijn doel te bereiken en waarom die mensen? (netwerken)
- (Vernieuwingvmbo, 2014).

Het doel is om leerlingen in staat te stellen een zo kort mogelijke loopbaan te hebben waarin ze de juiste keuzes kunnen maken en waarbij gekeken wordt naar de mogelijkheden op arbeidsgebied. De school moet leerlingen in staat stellen hun loopbaan zo efficiënt mogelijk te doorlopen (Meijers *et al.*, 2006).

5.2 Deelvraag 2: Hoe wordt het huidige LOB-aanbod op het Pius X College ervaren en welke knelpunten en verbeterpunten worden er aangegeven door 7 mentoren uit het derde en vierde leerjaar en de decaan?

Allereerst worden de knel,- en verbeterpunten gericht op de eisen van de overheid beschreven. Vervolgens worden de knel,- en verbeterpunten gericht op het huidige LOB programma-aanbod wat betreft activiteiten beschreven.

5.2.1 Reflecteren (loopbaancompetenties)

LOB helpt de leerlingen om loopbaancompetenties te ontwikkelen. Met andere woorden, de leerling leert reflecteren op zijn kwaliteiten, motieven, werkexploratie, loopbaansturing en netwerk (Vernieuwingvmbo, 2014). Op het Pius X College wordt er door leerlingen minimaal gereflecteerd op zichzelf. Mentoren geven aan dat er meer tijd moet komen om te kunnen reflecteren. Ook wordt er aangegeven dat leerlingen in het derde en vierde jaar eigenlijk niet bezig zijn met vragen als 'Wie ben ik, wat wil en wat kan ik?' Er moet meer aandacht komen voor de loopbaancompetenties, omdat dit één van de eisen is van de overheid. Leerlingen moeten een loopbaandossier aanmaken waarin wordt opgenomen welke activiteiten (bijvoorbeeld reflecteren, open dagen bezoeken, stage lopen, netwerken m.b.t. je toekomstplannen etc.) zijn uitgevoerd en die hebben bijgedragen tot het ontwikkelen van de 'loopbaancompetenties'.

5.2.2 Loopbaandossier

In dit loopbaandossier worden allerlei activiteiten en opdrachten opgenomen (Vernieuwingvmbo, 2015). Op het Pius X College wordt er in het huidige LOB programma-aanbod weinig tot geen gebruik gemaakt van een loopbaandossier. Op sommige afdelingen wordt er al wel mee gewerkt en zijn mentoren daar dan ook tevreden over. Verder wordt er aangegeven dat er niet goed gedocumenteerd wordt wat een leerling doet en waar hij zich mee bezighoudt. Dit is erg jammer, omdat je dan ook niet goed kunt reflecteren met de leerling. Als je weet waar een leerling mee bezig is, kun je daar gericht vragen over stellen en met de leerling in dialoog gaan. Met DeDecaan.net houden de leerlingen straks (en in de eerste en tweede klas nu al) vanaf het begin tot het eind van hun schoolperiode een loopbaandossier bij.

5.2.3 Aantrekkelijk en toekomstbestendig (maatwerk)

Er moeten kleinere routes gemaakt worden die zo optimaal mogelijk aansluiten bij de ontwikkelingsmogelijkheden van leerlingen. Het moet de leerlingen prikkelen op hun talenten (Schoonhoven & Studuls, 2013). Op het Pius X College wordt LOB in het huidige LOB programma-aanbod nog niet altijd op maat geleverd. Een enkele mentor die incidenteel bij een leerling maatwerk levert. Wanneer er klassikale excursies plaatsvinden, vindt er overigens ook geen maatwerk plaats. Het belang van maatwerk zit in het feit dat iedere leerling uniek is en iedere leerling op zijn eigen manier leert. Als iedereen dus precies hetzelfde onderwijs aangeboden krijgt, worden leerlingen veel minder uitgedaagd om te leren en te ontdekken. Dit kan de kans op uitval in het onderwijs vergroten. Juist daarom is het van belang om zoveel mogelijk maatwerk aan te bieden en ervoor te zorgen dat iedere leerling voldoende wordt uitgedaagd zodat hij zich zo optimaal mogelijk kan ontplooien.

Om maatwerk meer aan te bieden in het onderwijs kan er gedacht worden aan een maatwerkdiploma (VO Raad, 2015). Echter op dit moment is het nog zeker of het maatwerkdiploma wel of niet doorgevoerd gaat worden. Eerst moet er nog een plenair debat plaatsvinden over de voor,- en nadelen van het invoeren van het maatwerkdiploma, stelt de VO Raad, 2015).

Bij het maatwerkdiploma kunnen de leerlingen alle vakken zowel op verschillende niveaus als in een verschillend tempo volgen. Daarnaast kunnen ze zich ontplooien door hun (ook niet cognitieve) talenten te ontwikkelen en zich te verdiepen in onderwerpen die hun belangstelling hebben. Naast het afsluiten op verschillende niveaus gaat het dus ook om versnellen (en in uitzonderingsgevallen

vertragen), verbreden, verdiepen en verrijken (VO Raad, 2015). Zie bijlage 3 voor een voorbeeld van het maatwerkdiploma.

Op het Pius X College zo blijkt uit gesprekken met de decaan, wordt er ook al rekening gehouden met maatwerk onder leerlingen door ze examens te laten doen op een niveau hoger dan ze het examen normaal zouden afleggen. Voorbeeld: leerlingen kader doen voor sommige vakken GT-examen, een stap hoger dus.

5.2.4 Dialogen

Dialogen zijn belangrijk voor een loopbaangerichte leeromgeving (Meijers *et al.*, 2006). Op het Pius X College worden er wel degelijk dialogen gevoerd tussen mentoren en leerlingen over het studiekeuzeproces. Vaak gebeurt dit tussen de bedrijven door. Een enkeling geeft aan dat deze dialogen buiten de lessen om worden gevoerd in verband met tijdgebrek. Ook wordt er aangegeven dat niet elke mentor ervaren genoeg is in het voeren van dialogen. Tijdens de dialogen wordt er weinig gereflecteerd door leerlingen over wat ze aan het doen zijn en wat dit voor hen betekent. Ook tussen de decaan en leerlingen vinden er dialogen plaats. De decaan stuurt in de gesprekken de leerlingen niet, maar houdt ze wel een spiegel voor.

5.2.5 DeDecaan.net

DeDecaan.net is een digitaal netwerk voor iedereen die betrokken is bij het maken van keuzes binnen het middelbaar onderwijs (DeDecaan.net, 2015). Op het Pius X College geven enkele mentoren aan wel van DeDecaan.net gehoord te hebben, maar nog niet goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden van het systeem. Tevens wordt er positief gesproken over de invoering van DeDecaan.net, met name het feit dat alles straks digitaal plaatsvindt.

5.2.6 LOB-lessen

Volgens LOB (n.d.) moet LOB integraal worden ingezet binnen het onderwijsaanbod. In het derde en vierde leerjaar worden er op het Pius X College LOB-lesuren door mentoren gemist. Het begrip LOB wordt door leerlingen niet herkend en om leerlingen bewust te maken van deze term moet het als zodanig ook steeds als LOB benoemd worden. Ook reflecteren moet een verbeterslag ondergaan. Dit moet meer gestructureerd, duidelijker en scherper aangeboden worden. Leerlingen moeten daarnaast eigen initiatieven nemen, dit verhoogt hun *locus of control* (LOB, n.d.). Leerlingen op het Pius X College moeten nog meer aangemoedigd worden tot het zelf ondernemen van activiteiten. Leerlingen moeten volgens de wens van het Pius zelf keuzes maken en daarin niet teveel gestuurd worden door de school.

5.2.7 Visie

Geen van de mentoren of de decaan heeft als visie letterlijk benoemd 'dat de leerling in staat is zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven.' Echter zijn er wel uitspraken gedaan die min of meer hetzelfde betekenen als de visie van Vernieuwingsvmo (2014). De meeste mentoren en de decaan geven aan dat hun visie op LOB betrekking heeft op het ondersteunen en begeleiden van leerlingen met hun studiekeuze. Het hebben van een gezamenlijke visie is van belang, omdat je dan samen vanuit dat oogpunt leerlingen kunt begeleiden en ondersteunen in het studiekeuzeproces.

5.2.8 Voorlichtingen/meeloopdagen

Mentoren hebben drie taken, stelt SLO (2009). Eén van de taken is dat mentoren er zijn voor leerlingen bij vragen en/of problemen met betrekking tot hun loopbaan. Zij kijken met de leerlingen naar oplossingen en mogelijkheden en helpen bij het maken van een profielkeuze en een keuze voor een vervolgstudie. Het is hierbij belangrijk dat er een doorlopende empirische cyclus op gang kan komen zodat de arbeidsintensiteit van leerlingen zich kan ontwikkelen. Leerlingen zijn hierdoor

namelijk meer gemotiveerd tot leren. In deze cyclus maken leerlingen plannen, doen ze activiteiten zoals het bezoeken van bedrijven en open dagen, meeloopdagen et cetera.

Op het Pius X College vinden er voorlichtingen voor leerlingen plaats, bezoeken zij open dagen en bedrijfsbezoeken en doen zij mee aan meeloopdagen. Enkele mentoren stellen leerlingen verplicht om minimaal twee meeloopdagen op het roc te volgen. In het huidige LOB programma-aanbod missen ze nu nog de uitnodiging van oud-leerlingen die iets kunnen vertellen over hun ervaringen.

Er is verder een breed aanbod wat betreft voorlichtingen. Open dagen worden volgens mentoren goed bezocht. Ook over het aanbod van bedrijfsbezoeken zijn ze tevreden.

5.2.9 Testen

DeDecaan.net (2015) geeft aan dat testen een zeer geschikt instrument zijn om leerlingen uit te dagen intensief hun interesses en talenten te onderzoeken.

Op het Pius X College wordt er in het derde en vierde leerjaar tijdens de LOB-lessen geen gebruik meer gemaakt van testen. Wel kunnen leerlingen als ze echt niet weten wat ze willen terecht bij de decaan voor bijvoorbeeld een beroepentest. Een enkele mentor geeft aan meer testen af te willen nemen tijdens de LOB-lessen. Mits deze testen dan ook echt iets bijdragen, aldus één van de respondenten. Als onderzoeker vind ik dat testen in elk geval niet als hoofdmiddel moeten worden ingezet. Het afnemen van een test is een momentopname en het staat meteen zo 'vast'. Dit kan ervoor zorgen dat een leerling zich heel erg aan de uitslag blijft vasthouden en geen andere opties meer ziet.

5.2.10 Stage

Meijers *et al.* (2006) stelt dat leerlingen die meer praktijkervaring krijgen beter in staat gesteld worden stage- en richting keuzes te maken.

Op het Pius X College geven mentoren aan dat er op verschillende manieren naar stageplekken voor leerlingen wordt gezocht. Zo moeten leerlingen eerst zelf zoeken naar een stageplek, indien dit niet lukt helpt de mentor hen. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van het netwerk van de leerling en/of mentor. Het vinden van stageadressen is een lastige opdracht. Er vindt veel concurrentie met roc's plaats. In de bouwsector is dit beter geregeld, daar werken ze met een databank waar alle bedrijven in staan. Stage vindt vooral plaats in het derde leerjaar. Een enkeling vindt dat er ook in het vierde leerjaar nog een stageperiode kan plaatsvinden. Lang niet altijd wordt er een opdracht aan stage verbonden, hierdoor wordt het ook lastiger voor leerlingen om te reflecteren op stage.

5.2.11 Overige activiteiten

Er zijn meerdere activiteiten genoemd die gemist worden in het huidige LOB programma-aanbod en waarvan de mentoren/decaan denken dat zij wellicht een positieve bijdrage kunnen leveren in het studiekeuzeprocess. Het gaat om de volgende activiteiten:

- Meer gastsprekers uitnodigen en meer gestructureerd inzetten;
- Dialogen tussen leerlingen en broers/zussen/neven/nichten over wat zij doen;
- Meer *tools* op het gebied van LOB → hier een training/cursus voor aanbieden;
- Zoveel mogelijk beurzen bezoeken;
- Oud-leerlingen uitnodigen.

5.2.12 Ouderbetrokkenheid

Vernieuwingvmbo (2014) stelt dat ouders een erg belangrijke rol hebben bij het keuzeprocess van de leerling. Op het Pius X College bevestigen mentoren en de decaan dit ook. Ook geven zij aan dat het van belang is dat ouders en school meer samenwerken in het studiekeuzetraject. Ouders moeten

meer betrokken worden door ze meer bewust te maken van het belang van LOB voor leerlingen. Tijdens ouderavonden moet informatie over LOB een vast onderdeel worden dat besproken wordt. Ook ouders moeten mee gaan naar open dagen/open avonden zodat ook zij de school alvast zien en sfeer proeven.

5.3 Deelvraag 3: Wie of wat is er belangrijk in het studiekeuzeproces van leerlingen?

De meeste leerlingen van beide leerjaren geven aan ouders de belangrijkste personen te vinden en klasgenoten het minst belangrijk, tijdens hun studiekeuzeproces. Het belangrijkste middel dat door beide leerjaren aangegeven wordt is het gebruik van internet. De keuzegids en de beroepenkrant vinden zij het minst belangrijk. Tot slot geven de meeste leerlingen van beide leerjaren geven aan open dagen de belangrijkste activiteit te vinden, LOB-lessen vinden zij het minst belangrijk in hun studiekeuzeproces.

5.4 Deelvraag 4: In hoeverre speelt de decaan een rol in het studiekeuzeproces van leerlingen?

Het aantal leerlingen dat iets mist van de decaan neemt toe in 2014-2015 ten opzichte van 2013-2014. Redenen hiervoor zijn het ontbreken of afnemen van hulp, tips, steun/advies en inhoudelijk/informatie, voorlichting, interesse in de leerling en gesprekken van en met de decaan. Het aantal leerlingen dat gebruik maakt van de decaan is gedaald. De decaan wordt minder ingezet rondom studiekeuzeprocessen. Het aantal tips dat leerlingen aan de decaan geven neemt toe.

5.5 Deelvraag 5: Hoe moet het gewenste LOB-programma eruit komen te zien in aansluiting met de eisen van de overheid?

In bijlage 2 staat uitgebreid beschreven aan welke eisen het LOB-programma moet voldoen. Scholen bepalen echter zelf hoe zij hun LOB programma-aanbod inrichten.

Kort samengevat komt het op het volgende neer:

- De kandidaat heeft de vaardigheid de eigen loopbaan vorm te geven door op systematische wijze om te gaan met 'loopbaancompetenties';
- De kandidaat maakt zijn eigen loopbaanontwikkeling inzichtelijk voor zichzelf en voor anderen door middel van een 'loopbaandossier';
- LOB moet aantrekkelijk en toekomstbestendig zijn waarbij maatwerk het uitgangspunt is;
- Dialogen zijn van cruciaal belang.

5.6 Deelvraag 6: Hoe kan DeDecaan.net optimaal ingezet worden?

In paragraaf 2.2.6 is beschreven wat DeDecaan.net inhoudt en wat er allemaal mee kan. Bij het opstellen van het vernieuwde LOB programma-aanbod wordt er rekening gehouden met DeDecaan.net. Zo wordt er een digitaal loopbaandossier opgesteld in DeDecaan.net. Hierin komen alle opdrachten/activiteiten die leerlingen uitvoeren te staan. De opdrachten die leerlingen maken zijn allemaal digitaal. In DeDecaan.net staan al allerlei kant en klare opdrachten klaar. De decaan kan echter zelf ook opdrachten toevoeren. In het programma-aanbod wordt dit als volgt opgenomen (een voorbeeld): week 1, les 1: opdracht 'Wie ben ik?' maken. Deze opdracht staat op DeDecaan.net.

5.7 Conclusie hoofdvraag: Hoe kan het huidige LOB programma-aanbod op het vmbo van het Pius X College, aangepast worden zodanig dat DeDecaan.net geïmplementeerd wordt binnen de LOB-doelen van het vernieuwde vmbo-onderwijs?

Uit de resultaten van dit afstudeeronderzoek is gebleken dat er deels wordt voldaan aan de eisen van de overheid zoals in de literatuur beschreven ten opzichte van het huidige LOB programma-aanbod. De vier eisen vanuit de overheid met daarbij de wijze waarop dit nu gedaan wordt op het Pius X College:

- De kandidaat heeft de vaardigheid de eigen loopbaan vorm te geven door op systematische wijze om te gaan met 'loopbaancompetenties'.

Pius X College: Er wordt door leerlingen minimaal gereflecteerd op zichzelf. Er moet meer tijd komen om te kunnen reflecteren, zo geven mentoren aan. In het derde en vierde leerjaar zijn leerlingen weinig bezig met de loopbaancompetenties.

- De kandidaat maakt zijn eigen loopbaanontwikkeling inzichtelijk voor zichzelf en voor anderen door middel van een 'loopbaandossier'.
Pius X College: In het huidige LOB programma-aanbod wordt er weinig tot geen gebruik gemaakt van een loopbaandossier. Er wordt niet goed gedocumenteerd wat leerlingen doen en waar ze zich mee bezig houden.
- Dialogen vormen een rode draad (Vernieuwingsmbo, 2014).
Pius X College: Er worden dialogen gevoerd tussen mentoren en leerlingen over het studiekeuzeprocess. Dit gebeurt tussen de bedrijven door of buiten de lessen om vanwege tijdgebrek. Niet elke mentor is ervaren genoeg in het voeren van dialogen. Er wordt tijdens de dialogen weinig gereflecteerd over wat ze aan het doen zijn en wat dit voor hen betekent. De decaan geeft aan dat hij tevreden is over de dialogen die hij voert met leerlingen.
- LOB moet aantrekkelijk en toekomstbestendig zijn waarbij maatwerk het uitgangspunt is.
Pius X College: er wordt nog niet altijd maatwerk geboden. Een enkele mentor die wel incidenteel maatwerk aanbiedt.

DeDecaan.net kan geïmplementeerd worden binnen de LOB-doelen doordat deze een loopbaandossier aanbiedt. Er is een verbeterslag nodig in het gebruik van een loopbaandossier en DeDecaan.net biedt hiervoor de mogelijkheden. In het gebruik van een loopbaandossier biedt DeDecaan.net hiervoor de mogelijkheden. Middels DeDecaan.net kan gedocumenteerd worden wat leerlingen doen en waar ze zich mee bezig houden. Echter zijn nog niet alle mentoren op de hoogte van de mogelijkheden die DeDecaan.net biedt. Wel wordt er over de invoering van DeDecaan.net positief gesproken vanwege de digitalisering.

In hoofdstuk 6 wordt uitvoerig ingegaan op de aanbevelingen die ingezet kunnen worden zodat het vernieuwde LOB programma-aanbod voldoet aan de eisen van de overheid. Ook worden hierin aanbevelingen gedaan die gericht zijn op de verbetering van activiteiten die in het huidige LOB programma-aanbod, naast de eisen van de overheid, door mentoren, decaan en oud-leerlingen als ontoereikend worden beschouwd.

6. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk staan de aanbevelingen centraal. De aanbevelingen die worden gedaan leveren een bijdrage aan het verbeteren van het huidige LOB programma-aanbod in leerjaar drie en vier zodat deze aansluit op de eisen van de overheid. Het vernieuwde LOB programma-aanbod is opgenomen in bijlage 4.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

6.1 Aanbevelingen gericht op de eisen van de overheid

6.1.1 Reflecteren (loopbaancompetenties)

6.1.2 Loopbaandossier

6.1.3 Aantrekkelijk en toekomstbestendig (maatwerk)

6.1.4 Dialogen

6.1.5 DeDecaan.net

6.2 Aanbevelingen gericht op overige activiteiten

6.2.1 LOB-lessen

6.2.2 Visie

6.2.3 Voorlichtingen/meeloopdagen

6.2.4 Testen

6.2.5 Stage

6.2.6 Overige activiteiten

6.2.7 Ouderbetrokkenheid

6.3 Aanbevelingen naar aanleiding van de *exit*-vragenlijst

6.4 Vervolgonderzoek

6.5 Kosten- batenanalyse

6.1 Aanbevelingen gericht op de eisen van de overheid

6.1.1 Reflecteren (loopbaancompetenties)

Leerlingen moeten leren reflecteren aan de hand van de vijf loopbaancompetenties. Door een apart LOB-lesuur in te voeren kan er meer aandacht worden besteed aan deze loopbaancompetenties. Niet alleen de betekenis ervan, maar ook wat ze ermee kunnen en hoe ze ingezet kunnen worden. Een cursus/training voor mentoren gericht op de loopbaancompetenties kan hiervoor uitkomst bieden.

6.1.2 Loopbaandossier

Het Pius X College is sinds dit schooljaar begonnen met werken met DeDecaan.net. Met DeDecaan.net worden leerlingen nu verplicht vanaf het eerste leerjaar een loopbaandossier bij te houden. Er wordt voor alsnog alleen in de eerste twee leerjaren met DeDecaan.net gewerkt. Na de zomer gaat er ook in de derde klas mee gewerkt worden. Het is wenselijk om vóór de zomer een overleg met mentoren en de decaan in te plannen rondom het loopbaandossier om te beoordelen wat er goed gaat en wat eventueel nog verbeterd kan worden. Door het loopbaandossier hebben mentoren ook beter in beeld waar leerlingen zich mee bezighouden.

6.1.3 Aantrekkelijk en toekomstbestendig (maatwerk)

Er moeten kleinere routes worden gemaakt die zo optimaal mogelijk die zo optimaal mogelijk aansluiten bij de ontwikkelingsmogelijkheden van leerlingen. Het moet de leerlingen prikkelen op hun talenten (Schoonhoven & Studuls, 2013). Om maatwerk meer aan te kunnen bieden in het onderwijs moet gedacht worden aan een maatwerkdiploma (mits het invoeren hiervan wordt goedgekeurd door de Tweede Kamer). Daarnaast is het aan te raden om het huidige maatwerk dat al plaats vindt op het Pius X College meer te stimuleren door een groter aantal leerlingen examen te laten doen op een hoger niveau. Maar ook bijvoorbeeld om extra lesstof aan te bieden tijdens de

lessen voor leerlingen die snel verveeld raken, omdat ze de stof al gauw beheersen. Ditzelfde geldt natuurlijk voor leerlingen die wat meer moeite hebben met de lesstof. Voor deze leerlingen is het wenselijk dat er extra tijd komt door bijvoorbeeld een extra instructiegroep op te richten.

6.1.4 Dialogen

Dialogen zijn belangrijk voor een loopbaangerichte leeromgeving (Meijers *et al.*, 2006). Door het invoeren van een apart LOB-lesuur is er meer aandacht voor het voeren van individuele dialogen met de leerling. Tijdens deze dialogen moet er ook aandacht worden besteed aan reflecteren, aan de hand van de loopbaancompetenties. Het aanbieden van een cursus/training gericht op de loopbaancompetenties zorgt ervoor dat mentoren de loopbaancompetenties kennen en ermee kunnen werken met leerlingen. Daarnaast is het aan te raden een cursus aan te bieden voor mentoren die het lastig vinden om in dialoog te gaan met leerlingen. Bijvoorbeeld doordat zij nog te onervaren zijn.

6.1.5 DeDecaan.net

Het is aan te raden om nog vóór de zomervakantie een (verplichte) cursus aan te bieden die gericht is op het werken met DeDecaan.net voor mentoren van het derde en vierde leerjaar. Ook is het wenselijk een overleg plaats te laten vinden tussen mentoren die nu al met DeDecaan.net werken, de decaan en de mentoren die er nog niet mee werken. Zo kunnen eventuele knelpunten, maar ook positieve ervaringen met elkaar worden gedeeld.

6.2 Aanbevelingen gericht op overige activiteiten

6.2.1 LOB-lessen

Volgens Rijksoverheid (2015) moet LOB integraal worden ingezet binnen het onderwijsaanbod. Om LOB op het Pius X College meer onder de aandacht te brengen is aan te raden wekelijks een verplicht LOB-lesuur in het LOB programma-aanbod in te voeren. Hierdoor is er ook meer aandacht voor het reflecteren door en met de leerlingen. Ook is het wenselijk in deze LOB-lesuren aandacht te besteden aan de verschillende niveaus (niveau 1 t/m 4) die het roc aanbiedt, zodat leerlingen hiervan op de hoogte zijn alvorens zij een keuze maken.

6.2.2 Visie

Mentoren moeten voortdurend over de visie van LOB met elkaar in gesprek zijn. Dit kun je doen door per kwartaal bijeen te komen en de laatste ontwikkelingen met elkaar te bespreken. Maar ook door LOB als vast onderwerp op de vergaderagenda te plaatsen. Hierdoor blijft LOB een belangrijk telkens terugkerend onderwerp.

6.2.3 Voorlichtingen/meeloopdagen

Om het aantal aanmeldingen voor meeloopdagen te vergroten kan het van belang zijn om tijdens een verplicht LOB-lesuur hier aandacht aan te schenken en leerlingen tijdens de les zich te laten inschrijven. Verder is het aan te raden oud-leerlingen uit te nodigen om iets te vertellen over hun ervaringen zodat de huidige leerlingen hier weer van leren. Ook kunnen oud-leerlingen iets vertellen over verschillende opleidingen. Het voordeel hiervan is dat zij een eerlijk antwoord geven in plaats van reclame te maken voor een opleiding tijdens bijvoorbeeld open dagen.

6.2.4 Testen

Testen zijn een uiterst geschikt instrument om leerlingen uit te dagen intensief hun interesses en talenten te onderzoeken (DeDecaan.net, 2015). Tijdens een apart LOB-lesuur is het wenselijk dat er de ruimte is om testen af te nemen. Dit kan zowel klassikaal als individueel plaatsvinden. Op DeDecaan.net zijn ook enkele testen beschikbaar.

6.2.5 Stage

Meijers *et al.* (2006) stelt dat leerlingen die meer praktijkervaring krijgen beter in staat gesteld worden stage- en richting keuzes te maken. Het is raadzaam om databanken met stagebedrijven voor alle richtingen te creëren, net zoals dat nu al bij de bouw het geval is. Daarnaast zorgt een betere samenwerking met de roc's voor minder concurrentie rondom stageplekken. In het vierde leerjaar is het wenselijk om ook een blok- of lintstage aan te bieden zodat leerlingen in verschillende bedrijven mee kunnen draaien. Tot slot wordt aangeraden om een opdracht te koppelen aan de stages. Aan de hand van deze opdracht kan er gereflecteerd worden en wordt duidelijk in beeld gebracht wat de leerling heeft gedaan tijdens stage, wat hij heeft geleerd en wat hij hiermee verder kan.

6.2.6 Overige activiteiten

Om het huidige LOB programma-aanbod te kunnen vernieuwen wordt aangeraden om onderstaande activiteiten ook mee te nemen:

- Het uitnodigen van gastsprekers die iets vertellen over hun beroep;
- Het voeren van dialogen tussen leerlingen en broers/zussen/neven/nichten over wat zij doen;
- *Tools* op het gebied van LOB bij mentoren meer onder de aandacht brengen;
- Oud-leerlingen uitnodigen om te vertellen over hun opleiding en over hun ervaringen rondom het studiekeuzeproces.

6.2.7 Ouderbetrokkenheid

Vernieuwingymbo (2014) stelt dat ouders een erg belangrijke rol hebben bij het keuzeproces van de leerling. Uit de resultaten van de *exit*-vragenlijst wordt dit nogmaals bevestigd door de leerlingen. Het is wenselijk dat er een betere samenwerking komt tussen ouders en school rondom het studiekeuzeproces. Het is aan te raden om ouders meer te stimuleren om betrokken te zijn bij het studiekeuzeproces van hun kind. Aangeraden wordt om tijdens ouderavonden informatie over LOB een vast punt op de agenda te geven. Tevens is het wenselijk dat ouders mee gaan met hun kinderen naar open dagen en dat er thuis ook dialogen worden gevoerd tussen ouders en leerlingen.

6.3 Aanbevelingen naar aanleiding van de exit-vragenlijst

Om het huidige LOB programma-aanbod te kunnen vernieuwen is het wenselijk rekening om te houden met onderstaande punten.

Er wordt aangeraden om internet als hoofdmiddel te blijven inzetten rondom het studiekeuzeproces van leerlingen. Ook wordt aangeraden om ouders meer te betrekken en te stimuleren rondom LOB. Open dagen zijn van belang en het is dan ook wenselijk dat deze frequent bezocht blijven worden. Het is aan te raden dat de decaan leerlingen meer hulp, steun, tips en advies geeft, net als meer inhoudelijke informatie over vervolgopleidingen.

6.4 Vervolgonderzoek

Er wordt aangeraden om een vervolgonderzoek te laten plaatsvinden gericht op in hoeverre het vernieuwde LOB programma-aanbod al dan niet aansluit op de vernieuwde eisen van de overheid. Tevens is het dan wenselijk dat er onderzocht wordt in hoeverre mentoren nu tevreden zijn en waar nog eventuele nieuwe knelpunten en/of verbeterpunten liggen.

6.5 Kosten-batenanalyse

Alle aanbevelingen zijn gericht op de vernieuwing van het huidige LOB programma-aanbod en in aansluiting op de eisen van de overheid waarbij ook DeDecaan.net wordt geïmplementeerd. In tabel 2 is een overzicht gemaakt van de verschillende aanbevelingen, waarbij wordt aangegeven voor wie de actie is, door wie de actie uitgevoerd moet worden en wat de kosten en baten zijn van de betreffende actie.

Tabel 2: Kosten-batenanalyse

Actie	Voor wie	Door wie	Kosten	Baten
Cursus/training loopbaancompetenties	Mentoren	Cursusleider/ Trainer	Tijd, trainersruimte, ICT middelen, geld inhuren extern deskundige, tijd en middelen voor ontwerp van training	Kennis van en inzicht in de loopbaan-competenties. Vaardigheid en houding ontwikkelen in het omgaan met deze competenties.
Overleg over het loopbaandossier op DeDecaan.net	Mentoren (klas 1 t/m 4)/Decaan	Decaan	Werktijd mentoren/decaan	Eventuele knelpunten bespreken en deze oplossen, maar ook ervaringen bespreken.
Opfris(cursus)/training dialogen voeren	Mentoren /Decaan	Cursusleider/ Trainer	Tijd, trainersruimte, ICT middelen, geld inhuren extern deskundige, tijd en middelen voor ontwerp van training	Handvaten ontwikkelen voor het voeren van dialogen met leerlingen.
Overleg over DeDecaan.net	Mentoren (klas 1 t/m 4)/Decaan	Decaan	Werktijd mentoren/decaan	Eventuele knelpunten, maar ook positieve ervaringen bespreken.
Wekelijks verplicht LOB-lesuur invoeren	Leerlingen	Roostermaker	Werktijd roostermaker	LOB wordt meer onder de aandacht gebracht.
Databanken met stagebedrijven voor alle richtingen	Leerlingen	Mentoren	Werktijd en middelen voor experts op het gebied van het maken van databanken	Extra mogelijkheden voor het vinden van een stage.
Betere samenwerking met roc's door middel van overleggen	Leerlingen	Pius X College/roc	Werktijd van de medewerkers die betrokken zijn bij de overleggen, overlegruimte	Minder concurrentie rondom stageplekken.
Extra blok- of lintstage aanbieden in het vierde leerjaar	Leerlingen	Roostermaker	Werktijd, middelen mentoren/ stagebegeleiders	Leerlingen doen meer praktijk-ervaring op.
Uitnodigen gastsprekers	Leerlingen	Decaan	Werktijd gastsprekers	Leerlingen krijgen informatie over verschillende beroepen.
Uitnodigen oud-leerlingen	Leerlingen	Decaan	Vergoeding oud-leerlingen	Leerlingen leren van de ervaringen van de oud-leerlingen.

Vervolgonderzoek	Het Pius X College, locatie vmbo	Student HRM en decaan	Tijd en middelen voor student	Controleren in hoeverre het vernieuwde LOB programma- aanbod aansluit op de vernieuwde eisen van de overheid en of de mentoren tevreden zijn.
-------------------------	--	--------------------------	----------------------------------	--

7. Discussie

In dit hoofdstuk vindt een kritische reflectie plaats op het verrichte onderzoek. De tekortkomingen van het onderzoek en de discussiepunten worden beschreven. In een eventueel vervolgonderzoek wordt geadviseerd onderstaande kritische punten mee te nemen.

De uitkomsten van dit onderzoek hebben betrekking op de vmbo-locatie van het Pius X College te Almelo. Deze resultaten zijn dus niet betrouwbaar voor andere locaties van het Pius X College. Om een antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag is onder andere gebruik gemaakt van interviews. In eerste instantie had ik veel weerstand met betrekking tot het afnemen van interviews. Mijn voorkeur ging uit naar het afnemen van enquêtes, omdat je dan niet in gesprek hoeft met onbekenden. Dit levert voor mij namelijk erg veel spanning op. Ik bleef dan ook voet bij stuk houden en wilde absoluut geen interviews afnemen.

Ik kreeg mijn opgestelde enquête echter telkens weer terug en dit deed mij beseffen dat hier nog weleens weken overheen konden gaan voordat de enquête werd goedgekeurd. Deze tijd had ik niet en het leverde me ook veel frustratie op. Uiteindelijk heb ik dan ook de knoop doorgehakt en besloten om toch interviews te gaan afnemen. Vanaf dat moment was ik allereerst nog meer gespannen, ik zag er als een berg tegenop. Ik besloot om niet weg te lopen voor mijn angst, maar om ervoor te gaan. Achteraf kan ik nu stellen dat de interviews me mee zijn gevallen. Voor aanvang van het eerste interview was ik erg nerveus, maar langzaamaan begon het te wennen en begon ik het zelfs leuk en interessant te vinden. Het heeft mij veel zelfvertrouwen gegeven en laten inzien dat ik mijn angst de baas kan zijn in plaats van me te laten leiden door de angst.

Naast dat het afnemen van de interviews mij zelfvertrouwen heeft gegeven en laten inzien dat ik mijn angst de baas kan zijn, heeft het mij ook veel meer relevante informatie opgeleverd. Bij het afnemen van een enquête werk je vooral met gesloten vragen en is het lastiger om door te vragen. Bij een interview heb je wel de ruimte om door te vragen, waardoor gedetailleerde informatie vrijkomt.

Tijdens het onderzoek hebben niet alle mentoren uit het derde en vierde leerjaar deelgenomen aan de interviews. Dit had te maken met het feit dat niet alle mentoren de tijd hadden om deel te nemen aan het interview. Met als gevolg dat er anders wellicht nog meer knel- en verbeterpunten boven tafel waren gekomen. Dit kan dus een vertekend beeld geven. Uiteindelijk hebben zeven mentoren en de decaan deelgenomen aan het interview. In eerste instantie was ik bang dat dit er te weinig zouden zijn, maar ik merkte dat ik na vier à vijf interviews al steeds vaker tot een verzadigingspunt kwam. Met verzadigingspunt wordt bedoeld dat je geen echt nieuwe informatie meer hoort (Verhoeven, 2010). Door de respondenten werden meerdere malen dezelfde antwoorden gegeven, zoals het feit dat de mentoren graag een verplicht LOB-lesuur willen invoeren in het rooster. Elk interview sloot ik af met de vraag of de respondenten zelf nog aanvullingen hadden of activiteiten misten. Een enkeling miste een activiteit, maar aan het eind van de interviews werden er eigenlijk geen nieuwe dingen meer genoemd. Voor mij een teken dat acht respondenten in dit geval voldoende bleek te zijn.

Kijkend naar de *exit*-vragenlijst die ook gebruikt is in het onderzoek is de conclusie dat niet alle leerlingen alle vragen uit de *exit*-vragenlijst hebben ingevuld. Met als gevolg dat er anders wellicht nog meer tips en/of opmerkingen waren geweest. Dit kan dus een vertekend beeld geven. Ik heb hier echter zelf geen invloed op gehad, omdat de school deze *exit*-vragenlijst al had afgenomen. Deze vragenlijst is afgenomen onder vierdejaars leerlingen aan het einde van het schooljaar. In een eventueel vervolgonderzoek is aan te raden om deze vragenlijst eerder af te nemen, zodat er op dat

moment actie kan worden ondernomen en de leerlingen het verschil kunnen ervaren. Bij de huidige doelgroep is dit niet het geval, omdat zij de school verlaten aan het einde van het schooljaar.

In het onderzoek is er geen rekening gehouden met demografische en algemene kenmerken van de mentoren. De mentoren zijn willekeurig benaderd. Bij demografische en algemene kenmerken valt te denken aan geslacht, leeftijd, aantal jaren werkervaring (als mentor), opleidingsniveau enzovoort. In vervolgonderzoek wordt aangeraden hier wel rekening mee te houden. Met name in het aantal jaren werkervaring, omdat dit veel zegt over in hoeverre iemand al helemaal op de hoogte is van het reilen en zeilen binnen een school. Nu kwam ik er tijdens de interviews achter dat er twee mentoren bij zaten die nog maar kort in het onderwijs of op deze school werkten. Dit had ik kunnen voorkomen door van te voren in het kort te vragen naar algemene en demografische kenmerken, zoals het aantal jaren werkervaring op het Pius X College.

Het SLO (2009) stelt dat een mentor drie taken heeft. Eén van de taken is dat mentoren er zijn voor leerlingen bij vragen en/of problemen waar leerlingen in hun loopbaan tegenaan lopen. Zij kijken met de leerlingen naar oplossingen en mogelijkheden en helpen hen bij een profielkeuze en een keuze voor een vervolgstudie. Tijdens de interviews waren er twee respondenten die aangaven niet goed te weten hoe zij een leerling moeten begeleiden in het studiekeuzeprocess. Dit is wel opmerkelijk, omdat het dus wel één van de taken van de mentor is.

Tot slot had het kennismakingsgesprek tussen de opdrachtgever, de beoordelaars en de student eerder moeten plaatsvinden dan nu het geval was. Hierdoor was het eerder helder geweest hoe het beroepsproduct er concreet uit moest komen te zien en wat de verwachtingen over en weer waren tussen de opdrachtgever, de beoordelaars en de student. Uiteindelijk is dit echter wel goed gekomen en is er een mooi beroepsproduct (het vernieuwde LOB programma-aanbod) opgeleverd.

Literatuurlijst

- Bloemen, P., & Dekkers, J. (2013). *Greep krijgen op je studieloopbaan (2^e druk)*. Nuenen: Onderwijsadviesbureau Dekkers bv.
- DeDecaan.net. (2015). *Keuzesite*. Geraadpleegd op 6 april 2015, van DeDecaan.net: <https://www.dedecaan.net/keuzesite/>
- DeDecaan.net. (2015). *KeuzeWeb*. Geraadpleegd op 6 april 2015, van DeDecaan.net: <https://www.dedecaan.net/keuzeweb/>
- DeDecaan.net. (2015). *Over DeDecaan.net*. Geraadpleegd op 4 april 2015, van DeDecaan.net: <https://www.dedecaan.net/over-dedecaan-net/>
- DeDecaan.net. (2015). *Testen*. Geraadpleegd op 20 november 2015, van DeDecaan.net: <http://www.dedecaan.net/testen/>
- Dekker. (n.d.). *Memorie van toelichting - profielen vmbo*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van [file:///C:/Users/Eigenaar/Downloads/140423_MvT%20wv%20profielen%20vmbo%20\(internetconsultatie\).pdf](file:///C:/Users/Eigenaar/Downloads/140423_MvT%20wv%20profielen%20vmbo%20(internetconsultatie).pdf)
- KPC Groep. (n.d.). *Loopbaanleren - Beroepsonderwijs*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van KPC Groep: <http://www.kpcgroep.nl/beroepsonderwijs/loopbaanleren.aspx>
- KPC Groep. (n.d.). *Vmbo: examenprogramma's en passend onderwijs*. Geraadpleegd op 29 maart 2015, van KPC Groep: <http://www.kpcgroep.nl/beroepsonderwijs/inrichten-van-leren/vmbo.aspx>
- Kuijpers, M., & Meijers, F. (2008). *Loopbaanleren: Onderzoek en praktijk in het onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Fontys OSO & Garant-Uitgevers n.v.
- Meijers, F. (2006). *Loopbaanbegeleiding in de beroepskolom: tussen droom en daad. Pedagogiek, 22-44*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van http://www.frans-meijers.nl/cmsuploads/1212244523_Loopbaanbegeleiding_in_de_beroepskolomV1.pdf
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Het platform beroepsonderwijs - Over leerloopbanen en loopbaanleren*. Geraadpleegd op 29 maart 2015, van Het platform beroepsonderwijs: http://www.hetplatformberoepsonderwijs.nl/media/dirs/26/data/over_leerloopbanen_en_loopbaanleren.pdf
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2007). *Examenprogramma's vmbo*. Den Haag: Ministerie van OC&W.
- Pius X College. (2015). *Beleidsplan LOB*.
- Reynaert, W. (2006). *Studieloopbaanbegeleiding en assessment: spelen met grondverhoudingen*. Groningen/Houten: Wolters Noordhoff bv.
- Rijksoverheid. (2014). *Vmbo ingrijpend vernieuwd*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2014/12/15/vmbo-ingrijpend-vernieuwd>
- Rijksoverheid. (n.d.). *Vmbo*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/vmbo>
- Schoonhoven, R. v., & Studuls, R. (2013). *De toekomst van het vmbo*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van Actis Advies: http://www.actisadvies.nl/files/media/vmbo_congres_2013/Whitepaper_De_toekomst_van_het_vmbo.pdf
- SLO. (2009). *Overzicht LOB-varianten in vmbo - SLO*. Geraadpleegd op 27 april 2015, van SLO: http://www.slo.nl/voortgezet/vmbo/themas/loopbaanorientatie/visie/Overzicht_LOB_varianten_in_vmbo.pdf/
- Steenart, B., & Boessenkool, H. (2003). *Ontwikkeling Masterplan Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt (techniek)*. Almelo: Mercurius Marketing.
- Stichting Carmelcollege. (n.d.). *Stichting Carmelcollege*. Geraadpleegd op 4 april 2015, van Pius X : <http://www.piusx.nl/Van-Renneslaan.aspx>

- Stichting Platforms vmbo. (n.d.). *Profielen*. Geraadpleegd op 27 maart 2015, van GoVMBO:
<http://www.govmbo.nl/profielen>
- Verhoeven, N. (2010). *Wat is onderzoek (3^e druk): Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Vernieuwingvmbo. (2014). *Vernieuwingvmbo*. Geraadpleegd op 10 mei 2015, van Vernieuwingvmbo:
<http://www.vernieuwingvmbo.nl/wp-content/uploads/2012/05/LOB-Handreiking-jan-15.pdf>
- Vernieuwingvmbo. (n.d.). *VMBO is goed op weg met vernieuwing beroepsgerichte programma's*. Geraadpleegd op 28 maart 2015, van Vernieuwingvmbo:
<http://www.vernieuwingvmbo.nl/wp-content/uploads/2015/07/Samenvatting-Nulmeting-Vernieuwing-VMBO-def.pdf>
- VO Raad. (2015). *Diploma op maat: Ruimte voor talent in het voortgezet onderwijs*. Geraadpleegd op 2 december 2015, van VO Raad: <http://www.vosabb.nl/wp-content/uploads/2015/11/Diploma-op-maat.pdf>
- VO Raad. (2015). *Kamer wil plenair debat over maatwerkdiploma*. Geraadpleegd op 3 december 2015, van VO Raad: <http://www.vosabb.nl/wp-content/uploads/2015/11/Diploma-op-maat.pdf>

Bijlagen

- Bijlage 1: De tien profielen in het vernieuwde vmbo-onderwijs
- Bijlage 2: Eisen overheid LOB
- Bijlage 3: Maatwerkdiploma
- Bijlage 4: Vernieuwd LOB programma-aanbod
- Bijlage 5: Open coderen interviews
- Bijlage 6: Axiaal coderen interviews
- Bijlage 7: Tabellen met relevante uitspraken/citaten interviews (selectief coderen)
- Bijlage 8: Coderingen *exit*-vragenlijst
- Bijlage 9: Staafdiagrammen *exit*-vragenlijst
- Bijlage 10: Stellingen
- Bijlage 11: Eigen werkverklaring

Bijlage 1: De tien profielen in het vernieuwde vmbo-onderwijs

Er zijn in het huidige vmbo-onderwijs vier profielen (zorg en welzijn, techniek, economie en landbouw (Rijksoverheid, n.d.) waaruit de leerlingen kunnen kiezen. Binnen deze vier profielen zijn er 33 beroepsgerichte programma's. Echter deze 33 beroepsgerichte programma's en vier profielen zullen vervangen worden door tien profielen:

1. Economie en ondernemen (E&O)
2. Horeca, bakkerij en recreatie (HBR)
3. Zorg en welzijn (Z&W)
4. Groen
5. Bouwen, wonen en interieur (BWI)
6. Produceren, installeren en energie (PIE)
7. Mobiliteit en transport (M&T)
8. Media, vormgeving en ICT (MVI)
9. Maritiem en techniek (MT)
10. Dienstverlening en producten (D&P) (Stichting Platforms vmbo, n.d.)

Deze tien profielen zijn duidelijk, breder en actueler dan de vier profielen waar binnen de 33 beroepsgerichte programma's aangeboden werden.

Scholen kunnen kiezen voor één of meer beroepsgerichte profielen.

Aan het eind van het tweede leerjaar moet een leerling uit één van de tien profielen kiezen.

Elk profiel bestaat uit drie delen:

- Gemeenschappelijk deel

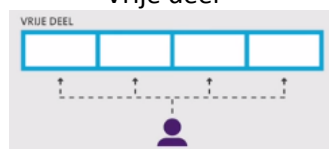
Deze vakken moeten door elke leerling, ongeacht het profiel dat ze gekozen hebben, gevolgd worden.

- Profiel deel

De vakken die in dit profiel gevolgd moeten worden hangen samen met het profiel dat de leerling gekozen heeft. Hierboven staat een voorbeeld van de vakken die binnen het profiel bouwen, wonen en interieur vallen.

- Vrije deel

De leerling mag in het vrije deel kiezen voor vakken die aansluiten bij hun profiel, een beroepsgericht vak van een ander profiel of een vak die hun interesse heeft. Welke keuzevakken er op een school zijn bepaalt de school zelf. Zo bestaan er dus landelijk verschillen in het aanbod van de keuzevakken op de vmbo-scholen.

Het vernieuwde vmbo heeft als voordelen:

(Vernieuwingvmbo, 2015).

Door middel van de profielvakken zal een verdiepend, verbredend, of profiel overstijgend programma samengesteld worden (Rijksoverheid, 2014).

Bijlage 2: Eisen overheid LOB

Hoe vmbo-scholen hun LOB-programma aanbod inrichten bepalen de scholen zelf (Vernieuwingvmbo, 2015).

Echter heeft de overheid naar aanleiding van het vernieuwde vmbo-onderwijs drie onderdelen beschreven:

Onderdeel A: Algemene kennis en vaardigheden

Onderdeel B: Professionele kennis en vaardigheden

Onderdeel C: Loopbaan oriëntatie en –ontwikkeling (Vernieuwingvmbo, 2014).

Onderdeel C is dus gericht op LOB. Binnen dit onderdeel staan de volgende LOB-doelen centraal.

Het hoofddoel van LOB volgens de vernieuwde examenprogramma's is:

De kandidaat is in staat zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen (Vernieuwingvmbo, 2014).

Dit hoofddoel is voor onderdeel C uitgewerkt in twee subdoelen:

C1: De kandidaat heeft de vaardigheid de eigen loopbaan vorm te geven door op systematische wijze om te gaan met 'loopbaancompetenties':

1. Kwaliteitenreflectie;
2. Motievenreflectie;
3. Werkexploratie;
4. Loopbaansturing;
5. Netwerken (Vernieuwingvmbo, 2014).

C2: De kandidaat maakt zijn eigen loopbaanontwikkeling inzichtelijk voor zichzelf en voor anderen door middel van een 'loopbaandossier'.

In een loopbaandossier is opgenomen welke activiteiten (bijvoorbeeld reflecteren, open dagen bezoeken, stage lopen, netwerken m.b.t. je toekomstplannen etc.) zijn uitgevoerd die hebben bijgedragen tot het ontwikkelen van de 'loopbaancompetenties'.

In het loopbaandossier wordt bij een aantal uitgevoerde activiteiten beschreven:

- a. De beoogde doelen
- b. De resultaten
- c. De evaluatie en conclusie
- d. Welke vervolgactiviteiten gepland zijn op basis van de opgedane ervaringen en de daarbij horende conclusies (Vernieuwingvmbo, 2014).

Bijlage 3: Maatwerkdiploma

Leerling 1: Kelly, 16 jaar, vmbo

DEEL A			
ONDERDEEL	NIVEAU	MOMENT VAN AFSLUITEN	EINDOORDEEL
Nederlands	vmbo-kb	2014	8
Nederlands	vmbo-el	2015	7
Engels	vmbo-kb	2015	6
maatschappijleer	vmbo-el	2015	7
kunsvakken I (muziek)	vmbo-el	2015	goed
lichamelijke opvoeding	vmbo-kb	2015	voldoende
praktijkvak 'zorg en welzijn breed'	vmbo-kb	2014	8
praktijkvak 'zorg en welzijn breed'	vmbo-gl	2015	8
maatschappijleer 2	vmbo-el	2015	7
biologie	vmbo-kb	2015	6
rekenoets	2F-niveau	2014	7
DEEL B			
COMPETENTIES / VAARDIGHEDEN			
Assistent-brugklasmentor klas ITA in het schooljaar 2013-2014		Leerlingen begeleiden Mediation	
Stage bij Woonzorgcentrum Humanitas van 160 uur in het schooljaar 2014-2015		Ouderen begeleiden Communiceren	
Training gespreksvaardigheden in het schooljaar 2014-2015		Communiceren	
Lid van de schoolband tussen 2013 en 2015		Samenwerken Presenteren	

(VO Raad, 2015)

Bijlage 4: Vernieuwd LOB programma-aanbod

Planning klas 3 BBL/KBL & klas 3 GT/TL (Almelo) 2016/2017

Planning	Opdrachten (staan op DeDecaan.net)	Bijzonderheden
Les 1 Week 43 24 t/m 28 oktober	- Inloggen - Terugblik in cv en portfolio - Waar sta ik?	Na elke opdracht wordt er gereflecteerd d.m.v. een opdracht of door reflectiegesprekken (dialogen) met de mentor
Les 2 Week 44 31 oktober t/m 4 november	- Over 20 jaar...	Na elke opdracht wordt er gereflecteerd d.m.v. een opdracht of door reflectiegesprekken (dialogen) met de mentor
Les 3 Week 45 7 t/m 11 november	- Beroepen checken - Vind je talent - Inschrijven roc voorlichtingsavond	Na elke opdracht wordt er gereflecteerd d.m.v. een opdracht of door reflectiegesprekken (dialogen) met de mentor
Les 4 Week 46 14 t/m 18 november	- Voorbereiding gastles	Deze week roc voorlichtingsavond
Les 5 Week 47 21 t/m 26 november	- Voorbereiden meeloopdag roc - Reflectieopdracht roc voorlichtingsavond maken en bespreken	Deze week gastlessen
Les 6 Week 48 28 november t/m 2 december	- Reflectieopdracht gastlessen maken en bespreken	Deze week meeloopdag roc
Les 7 Week 49 5 t/m 9 december	- Beperkingen - Matchen - Reflectieopdracht meeloopdag roc maken en bespreken	Na elke opdracht wordt er gereflecteerd d.m.v. een opdracht of door reflectiegesprekken (dialogen) met de mentor
Les 8 Week 50 12 t/m 16 december	- Interesstetest LC-DATA - Dialogen mentor/leerlingen	
Les 9 Week 51 19 t/m 23 december	- Bezoek website instelling - Beroepenfilmpjes - Het profielformulier en de keuzedelen	Na elke opdracht wordt er gereflecteerd d.m.v. een opdracht of door reflectiegesprekken (dialogen) met de mentor Pakketformulier en cv meenemen naar huis
KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE
KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE

Les 10 Week 2 9 t/m 13 januari	- Ouderavond	Inleveren voorlopige vakkenpakketkeuzeformulier
Les 11 Week 3 16 t/m 20 januari	- Voorbereiden open dag roc	
Les 12 Week 4 23 t/m 27 januari		Deze week open dag roc bezoeken
Les 13 Week 5 30 januari t/m 4 februari	- Dialogen mentoren/leerlingen - Meeloopdag roc voorbereiden - Reflectieopdracht open dag maken en bespreken	
Les 14 Week 6 6 t/m 10 februari	- Voorbereiding beursbezoek	Deze week meeloopdag roc
Les 15 Week 7 13 t/m 17 februari	- Reflectieopdracht meeloopdag roc maken en bespreken	Deze week beurs bezoeken
Les 16 Week 8 20 t/m 24 februari	- Reflectieopdracht beurs bezoeken	
VOORJAARSVAKANTIE	VOORJAARSVAKANTIE	VOORJAARSVAKANTIE
Les 17 Week 9 27 februari t/m 3 maart	- Voorbereiding gastles	
Les 18 Week 10 6 t/m 10 maart	- Voorbereiding meeloopdag bedrijfsleven	Deze week gastlessen
Les 19 Week 11 13 t/m 17 maart	- Reflectieopdracht gastlessen maken en bespreken	Deze week meeloopdag bedrijfsleven
Les 20 Week 12 20 t/m 24 maart	- Reflectieopdracht meeloopdag bedrijfsleven maken en bespreken	
Les 21 Week 13 27 t/m 31 maart		
Les 22 Week 14 3 t/m 7 april	- Ouderavond - Voorbereiden informatiemarkt roc	
Les 23 Week 15 10 t/m 14 april	- Dialogen mentoren/leerlingen	Deze week bezoeken informatiemarkt roc
Les 23 Week 16 17 t/m 21 april	- Voorbereiding lintstage - Reflectieopdracht informatiemarkt roc maken en bespreken	
MEIVAKANTIE	MEIVAKANTIE	MEIVAKANTIE

MEIVAKANTIE	MEIVAKANTIE	MEIVAKANTIE
Les 24 Week 19 8 t/m 12 mei	- Voorbereiding lintstage	
Les 25 Week 20 15 t/m 19 mei		Lintstage
Les 26 Week 21 22 t/m 26 mei		Lintstage
Les 27 Week 22 29 mei t/m 2 juni	- Reflectieopdracht lintstage maken en bespreken - Ouderavond	

Planning klas 4 BBL/KBL & klas 4 GT/TL (Almelo) 2016/2017

Planning	Opdrachten (staan op DeDecaan.net)	Bijzonderheden
Week 38 19 t/m 23 september		Gesprek met de decaan
Les 1 Week 43 24 t/m 28 oktober Mentorcontactuur	- Welkom terug - Planning vmbo 4 - Mbo voorlichting Van Renneslaan Almelo	Inloggen Aankondiging mbo-voorlichting
Les 2 Week 44 31 oktober t/m 4 november Zelfstandig	- Scholen vergelijken - Toelating en selectie - Stufi - Voorbereiding meeloopdag - Dialogen mentor/leerlingen	
Les 3 Week 45 7 t/m 11 november Mentorcontactuur	- Interesse - Mbo - Bezoek website onderwijsinstelling	Deze week meeloopdag roc
Les 4 Week 46 14 t/m 18 november Zelfstandig	- Voorbereiding gastlessen - Bezoek website onderwijsinstelling - Beroepenfilmpjes - Reflectieopdracht meeloopdag roc maken en bespreken	
Les 5 Week 47 21 t/m 26 november Mentorcontactuur	- Voorbereiding meeloopdag bedrijfsleven - Doorleren, hoe ver - Voorlopige studiekeuze - Open dag	Deze week gastlessen Aankondiging open dagen eind januari
Les 6 Week 48 28 november t/m 2 december Zelfstandig	- Reflectieopdracht gastlessen maken en bespreken	Deze week meeloopdag bedrijfsleven
Les 7	- Reflectieopdracht	

Week 49 5 t/m 9 december Mentorcontactuur	meeloopdag bedrijfsleven maken en bespreken - Voorbereiding blokstage	
Les 8 Week 50 12 t/m 16 december Mentorcontactuur	- Dialogen mentor/leerlingen	Blokstage
Les 9 Week 51 19 t/m 23 december Zelfstandig	- Bezoek website onderwijsinstelling - Samen eens? - Reflectieopdracht blokstage	
KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE
KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE	KERSTVAKANTIE
Les 10 Week 2 9 t/m 13 januari Mentorcontactuur	- Ouderavond - Voorbereiding gastlessen	Deze week speeddaten met oud-leerlingen
Les 11 Week 3 16 t/m 20 januari Zelfstandig	- Voorbereiding open dagen - Reflectieopdracht speeddaten maken en bespreken	Deze week gastlessen
Les 12 Week 4 23 t/m 27 januari Mentorcontactuur	- Reflectieopdracht gastlessen maken en bespreken	Bezoek open dagen
Les 13 Week 5 30 januari t/m 4 februari Zelfstandig	- Dialogen mentor/leerlingen - Voorbereiding roc meeloopdag - Reflectieopdracht open dag maken en bespreken - Geen twijfel? - Definitieve studiekeuze	Digitaal aanmelden mbo (!) Invullen OVM samen met mentor
Les 14 Week 6 6 t/m 10 februari Mentorcontactuur	- Voorbereiding beursbezoek – Aanmelden	Deze week meeloopdag roc Digitaal aanmelden mbo (!) Invullen OVM samen met mentor
Les 15	- Reflectieopdracht	Deze week beurs bezoeken

Week 7 13 t/m 17 februari Zelfstandig	meeloopdag roc maken en bespreken - Waarom heb je een intake? - Intake - Keuzebewijs	Digitaal aanmelden mbo (!) Invullen OVM samen met mentor Keuzebewijs uitprinten en meenemen naar de intake
Les 16 Week 8 20 t/m 24 februari Mentorcontactuur	- Reflectieopdracht beursbezoek maken en bespreken - Laatste kans om aan te melden via de decaan (!)	
VOORJAARSVAKANTIE	VOORJAARSVAKANTIE	VOORJAARSVAKANTIE

Bijlage 5: Open coderen interviews

Topics	Uitspraken
LOB-lessen	R1, R46: 'Ja, nou het is eigenlijk wel heel breed, wordt het meegenomen, het zit al helemaal in ons patroon. Laat ik het maar zo zeggen. Het zou misschien nog wel meer kunnen, Dat er gewoon nog individueel nog meer aandacht aan besteed kan worden, door in gesprek te gaan met leerlingen. Maar ze zijn vaak zelf nog zo twijfelachtig en onzeker en ik weet het nog niet en ik vind dat wel leuk. En dan werken ze bijvoorbeeld bij de Action. En dan zeggen ze, ja ik wil toch wel graag filiaalmanager worden. Ja dan moet je dus detailhandel gaan kiezen. Dus dat zijn allemaal dingen die nog zo in beweging zijn en dat gaat eigenlijk nog steeds verder door doordat ze meer ervaringen opbouwen. Ja dan probeer je ze toch wel heel bewust te laten kiezen. Maar het is niet.. Een heel enkeling die echt zegt dit is mijn richting en dat hou ik ook vast. Dat zijn er maar heel weinig.' R1, R90: 'En anders moet je ze toch in de lessen een beetje confronteren, op laten zoeken, ja gewoon dat ze het gevoel hebben van wat staat mij te wachten als ik dit beroep ga doen.' R1, R92: 'Uhh, ja verbetering uhm, ook zelf misschien de leerlingen nog meer aanmoedigen om zelf de dingen te gaan doen. En dat lukt bij een kleine categorie lukt dat, maar niet bij iedereen. En dat is een beetje waar je tegenaan loopt. Ja, ik denk dat wij, ja eigenlijk ben ik dat al een beetje gewend, om veel aan loopbaanbegeleiding te doen om bewuste keuzes te maken. Maar ik hou een slag om de arm.' R1, R94: 'Jaa, dus uh het wisselen zit er nog wel gewoon in en ik denk ook niet dat je dat uitbant. Maar goed ze hebben wel de ervaring waar ze mee verder gaan.' R1, R98: 'Je groeit enorm, precies. En ja een garantie van dat ze een goede overstap doen, dat is er nooit denk ik.' R2, R36: 'Ja, ik was er vanuit gegaan dat het de eerste en tweede klas waren, zeg maar. Tenminste daar gaat het hier op school juist heel veel LOB over. De eerste en tweede komen dan bij ons de afdeling proeven.' R2, R158: 'Ja ik denk dat van leerjaar 1 en 2, wat nu zeg maar waar ze nu mee bezig zijn, gewoon goed is dat dat uh allemaal wat digitaal van komt. Dat er gewoon wat op papier staat.' R2, R160: 'Kijk nu is het allemaal ze kiezen een afdeling, ja dat is meer LOB klas een en twee waar wij veel te maken mee hebben. Dat dat allemaal iets beter opgezet kan worden. Maar goed ja het is ook allemaal nieuw hè, gaat nu allemaal anders.'

	Dus ja dat heeft gewoon even tijd nodig. R2, R162: 'Ja natuurlijk zijn daarin, ja zoals het nu gaat in de derde en vierde ben ik wel tevreden trouwens over.' R2, R164: 'Het is gewoon de lessen klas 1 en 2, LOB lessen, blijft gewoon moeilijk. Je hebt die hele club een aantal weken op je afdeling. En er loopt gewoon een paar die weten al dat ze bakker willen worden en dan staan ze bij ons in de uh techniekhal nog zes weken lang te sleutelen. Ja dat uh daar heb je helemaal niks aan.' R2, R166: 'Je hebt alleen maar aandacht voor die andere gastjes nodig, maar dan lopen hun te klooiën. Dat blijft gewoon ontzettend moeilijk, maar klas 3 en 4, ja daar ben ik eigenlijk wel tevreden over. Kijk als er verbeterpunten zijn dan proberen we dat eigenlijk ook direct al door te voeren. Kijk je hebt dat natuurlijk grotendeels zelf in de hand hè.' R3, R34: 'Dat kost me dan weer een uur wiskunde, maar het is wel iets belangrijks voor de leerlingen en.' R3, R60: 'Nee, nee onderbouw wel, maar in de bovenbouw is dat niets.' R3, R76: 'Ja, toch een LOB les.' R3, R78: 'Ja, toch wel. Dit hoeft niet elke week te zijn.' R3, R80: 'Maar een keer in de zoveel tijd dat er eventjes uh dat uur echt daarvoor is.' R3, R82 S: 'Ja, dat vind ik belangrijk. En in de, kijk mentor 3gt zijn, dat is uh wat anders dan in uh mentor kader of basis, want dat zijn vaak de praktijkdocenten die de mentoren zijn en die zien hun leerlingen bijvoorbeeld vijftien uur in de week.' R3, R84: 'Ik zie mijn leerlingen maar drie uur in de week.' R3, R86: 'Dus ja dat is een heel verschil met hoeveel tijd ik met de leerlingen omga.' R3, R88 'Uhm, zij hebben veel meer tijd om in hun lessen, reguliere lessen.' R3, R122: 'Ja door ze echt uit te leggen en met stroomdiagrammen.' R3, R124: 'Uit te leggen, nou als je dit niveau vmbo hebt gedaan, dan stroom je vervolgens daar naar door.' R3, R301: 'Alleen inderdaad dan moet die tijd er wel zijn.' (LOB lessen, voorlichting en begeleiding in keuze) R3, R305: 'Die ontbreekt voornamelijk. Althans voor de gt.' R3, R357 : 'Ja, het is vooral de tijd.' R3, R361: 'Het kan zijn dat zij hele andere verbeterpunten hebben. Omdat ik vaak tegen de tijd aan loop en dus misschien andere problemen nog niet zie. Misschien pas daarna, wanneer ik de tijd heb.' R4, R72: 'Ja, in klas 3 en 4 worden er uh geen specifieke LOB lessen gegeven. Tenminste niet door mij uh.'
--	---

	R4, R74: 'Hm hm, ze hebben, tenminste ik geef aan klas 1 en 2, geef ik uh, echt LOB lessen he, die staan ook uh, uh in het thema van LOB.' R4, R76: 'Uh natuurlijk ben je wel met ze bezig over LOB zaken.' R4, R78: Maar dat hang je voor hun niet elke keer aan de kapstok LOB.' R4, R80: 'Er zullen er waarschijnlijk een aantal zijn, die de term niet eens uh, uh meer weten of kennen.' R4, R88: 'Ja, maar ik geef niet specifiek LOB lessen in klas drie of vier.' R4, R92: 'Voor zover ik weet niet, of er moeten andere docenten zijn die het wel doen.' R4, R102: 'Maar uh, het is een praktijkvak, handel en administratie. Dus uh, in principe is alles uh, wat ze doen gericht op hun loopbaan.' R4, R104: 'Maar nogmaals, uh, ik breng dat niet onder de noemer LOB.' R4, R112: 'En de wens van de school is ook dat, dat vanuit de leerling zelf komt en dat wij niet teveel sturen daarin.' R5, R78: 'Eh dat is een hele lastige want.' R5, R80: 'Er valt eigenlijk heel veel onder.' R5, R88: 'Je vind het wel leuk maar ik zie dit of dat. Dat vind ook heel veel tussen de bedrijven door plaatst.' R5, R92: 'En uhm, die zijn ook belangrijk. Zeker vanuit de onderbouw, maar in de bovenbouw is LOB uh, afgezien van alle activiteiten die je daarom heen kunt organiseren.' R5, R112: 'Komen ook weet je wel, zo dus het is een soort wisselwerking tussen activiteiten en de gesprekken daarom heen.' R5, R114: 'Dat ondersteunt elkaar.' R5, R164: 'Ik zie mijn leerlingen ook veel he, veertien uur in de week.' R5, R166: 'Dus die <i>follow-up</i> is al heel snel natuurlijk.' R5, R168: 'He dat scheelt heel veel he, ja.' R5, R172: 'Ja, ja ik heb ze veertien uur in de week en uh dus ja die die continuïteit zit er dan eigenlijk van zelf al wel in.' R5, R302: 'Ja je kunt toch veel zien aan de leerlingen. Ik heb die LOB lessen nu. Ik had nu een groepje leerlingen die ik uh, uh in het eerste jaar natuurlijk heb gegeven. En ik had met één leerling steeds problemen, niet vervelend, maar ik had steeds problemen met zijn gedrag. En uhm, nu zit hij bij mij met LOB en doet hij ontzettend leuk mee. En nu is zijn gedrag heel leuk, past heel goed bij die LOB lessen.' R5, R304: 'Het past nu heel goed in de LOB lessen, maar het paste toen niet zo goed in de natuurkunde lessen. Maar nu wel in de LOB.' R5, R318: 'Ja, ja. En dan heb ik een LOB-programma, maar daar wijk ik dan totaal vanaf, want dit zijn gewoon even de gesprekken tussendoor.' R5, R326: 'Ja, ja. Ja leerlingen komen naar de LOB en die willen
--	---

	dan wat gaan doen. En terwijl ze dingen aan het doen zijn, vallen mij dingen op.' R5, R338: 'Maar als je uh, wat kleinere groepen hebt, krijg je heel geanimeerde gesprekken daarover.' R5, R400: 'Vooral de gesprekken tussendoor.' R5, R402: 'En het stimuleren om die activiteiten te.' ondernemen. Uhm, richting leerlingen niet zo. Ik zou wel wat meer afstemming willen richting onderbouw/ bovenbouw.' R5, R426: 'Dus en dat lukt natuurlijk wel, maar het is uh, ik zou het leuker vinden om uh, van de onderbouw te horen.' R5, R428: 'Van he waar moet ik nou op letten en wat zijn opvallende dingen.' R5, R434: 'Dat er wat meer communicatie onderling over is.' R5, R507: 'LOB het is gewoon een speerpunt LOB bij ons op school. Maar zeker ook vanuit de overheid dus alles wat daarin helpend is, is gewoon meegenomen natuurlijk.' R5, R509: 'Als je aan het ontwikkelen bent.' R6, R41: 'Uh van dit schooljaar, dit jaar doen ze het voor het eerst. Ik doe dan LOB tweede klas bij ons, daar ben ik echt uitermate tevreden want uh hiervoor kregen we altijd de groepen en kregen we in de tweede klas eigenlijk nog iedereen. Dat doen ze nu alleen nog in de eerste, dit jaar voor het eerst. En nu heb je echt de leerlingen die echt de interesse hebben in je richting al. Dus zeg maar de uh leerlingen die niet echt meer geïnteresseerd zijn hierin, die zijn al weggevallen waardoor je eigenlijk leerlingen die die uh wat rustiger zijn en zich minder laten gelden. Dus je bent echt bezig de leerlingen uh te laten zien wat je hier allemaal kunt worden. En in het verleden was het wel vaak zo van uh had je een groep van vijftien leerlingen en laat er eens tien tussen zitten die eigenlijk niet in die richting bezig willen zijn.' R6, R43: 'En vijf wel, ja dan ben je soms drukker met die tien om die bezig te houden.' R6, R45: 'Dan met die vijf die wel geïnteresseerd zijn, maar die zijn in principe stilletjes wel goed met hun werk bezig. Maar die vinden het leuk en dat extraatje kan je dan niet geven op dat moment. En dat is dit jaar wel. Dus ja daar ben ik eigenlijk wel heel tevreden over dat je nu in het tweede leerjaar die kleinere groepen hebt die ook geïnteresseerd zijn in die richting.' R6, R49: 'Uhm het is niet LOB gericht, wordt het genoemd maar op een gegeven moment gaan ze natuurlijk van de tweede gaan ze een beroepskeuze doen.' R6, R51: 'Nou dan gaan ze uhm hier bezig met een stukje fijn hout, metselen, en uh timmeren. Nou dan zijn ze eigenlijk nog met drie verschillende dingen bezig. Uh in de toekomst komt ook het schilderen hier nog bij dus dan uh gaan ze in de derde klas schilderen.' R6, R53: 'En dan gaan ze eigenlijk hun interessekant een beetje ontdekken. Welke richting, wil ik hier mee verder en daarmee gaan ze specifiek uh uh in de keuzemodules. Gaan ze
--	---

	kiezen hey ik wil meer weten van schilderen of ik wil meer weten van metselen dus gaan ze uh specifiek daarmee bezig.' R6, R55: 'Dus heel langzaamaan laat je ze eigenlijk gaan in de richting die ze leuk vinden.' R7, R46: 'Uhm het is eigenlijk LOB, alleen wordt het apart gegeven tot nu toe in klas twee en een eigenlijk.' R7, T48: 'Van dit schooljaar denk ik, dat weet ik niet hoe dat vorig jaar hier was maar.' R7, R50: 'Maar echt ja, dat moet misschien in de derde klas, moet daar ook gewoon een apart LOB-uur komen of, of uh extra uren voor LOB.' R7, R52: 'Maar goed in klas drie ga je dus ook al naar het bedrijf toe om te kijken, stagelopen. Uh ja, ze hebben al een vak gekozen waarin ze geïnteresseerd zijn. Dus dat is.' R7, R54 t/m 56: 'In mijn beleving, als ze er echt niet uitkomen, dan zullen ze toch bij de decaan terecht komen waarschijnlijk.' R: 'Ja precies. En wat is dan de reden dat u toch aangeeft van nou misschien in klas drie inderdaad ook nog wel echt zo'n uur LOB?' J: 'Nou dan weet je dus zeker dat ze er zelf echt mee bezig gaan, onder begeleiding van.' R7, R58: 'Kijk in de wandelgangen of tijdens de les ga je weleens vragen van 'Wat wil je worden?' Of tijdens een ouderavond als de ouders komen dan uh is dit onderwerp ook altijd aan de orde.' R7, R60: 'Weet hij al wat hij gaat doen na het vmbo?' R7, R62: 'Dus ja als je dat nog in een extra les doet is dat alleen maar goed voor de leerlingen.' R8, R12: 'Nou ik uh ik uh ben de mening toegedaan dat heel goed werk wordt uh verricht. Heel divers van aard uh mag ik wel zeggen. Kijk er is een mentoruur en met dat mentoruur of uh het expliciet in het rooster zit of niet, maar praktijkdocenten zijn aan het werk met hun kinderen.' R8, R20: 'Dat zijn allemaal punten waarvan ik zeg van uh maakt het boeiend om LOB steviger neer te zetten in de derde en vierde klas. Wij doen heel veel, sturen heel veel dingen aan.' R8, R22: 'Maar de reflectie daarop, dat is niet altijd even scherp, niet altijd even duidelijk. Het is niet altijd even goed gestructureerd vandaar ook dat ik zeg van uh als je daar de structuur onder zet.' R8, R26: 'Maar ik ben over het algemeen ben ik tevreden over uh LOB zoals dat nu vorm geeft.'
Visie	R1, R28: 'Nou mijn visie daarop is. Het begint dus al in de eerste klas. Ik heb vorig jaar ook LOB gedaan, was maar een heel klein stukje daarvan. Stukje praktijk voor leerlingen, klein beetje over de afdeling verteld, wat de mogelijkheden zijn. Wij werken in werkplekkenstructuur. Wij werken met katernen zodat ieder onderwerp ook aan bod komt. Maar wat vooral bij zorg en welzijn het geval is, is dat het heel breed is. En je ziet ook dat leerlingen totaal verschillende kanten op gaan. Ze

	kieszen dan voor zorg en welzijn. Ze kiezen in eerste instantie bijvoorbeeld omdat ze kinderen leuk vinden.' R1, R30: 'Ja, ouderen blegh, dat vinden ze niet leuk. En in de loop van de tijd merk je dat daar veranderingen in komen. Als ik nu al kijk naar mijn vierdejaars dan zijn de richtingen zo divers al. Dat het echt een heel scala aan, ja verschillende beroepen/richtingen zijn, waar ze naartoe gaan.' R1, R32: 'Ja. Maar ook van leren van wat past bij mij, daar begint het uiteindelijk mee hè. En wat zijn mijn competenties. Daar werken wij heel sterk mee. Wat zijn de sterke kanten van je, wat kun je nog beter ontwikkelen, ben je gastvrij en klantvriendelijk en hulpvaardig. Dat soort begrippen wordt bij hun ook heel sterk uitgewerkt en ook doen ze dingen vanuit hun zelf, komen ze zelf met initiatieven. En dat zie je dus nu al steeds meer komen en dat is gewoon super leuk om dat te zien.' R1, R34: 'Nee, het is niet een apart onderwerp, maar het heeft met hun houding, hun werkhouding, hun gedrag in de klas, maar ook met hun initiatieven, ook de richtingen waar ze zelf ook wel sturing aan mogen geven. Dat is natuurlijk op zich wel heel leuk als je dat ook ziet bij leerlingen. Niet iedereen kan dat en heeft daar heel veel hulp bij nodig en motivatie. Want ja, ze zijn vaak onzeker over zichzelf, dat kan ik niet en dat vind ik griezelig en ik durf dat niet en mag zij mee als ze iets moeten brengen naar een teamleider bijvoorbeeld ofzo. Die stap om het alleen te doen, maar het ook alleen te kunnen, ja dat is voor sommigen al een hele prestatie.' R1, R38: 'Daarnaast hebben ze altijd bij elke katern een stukje LOB, dat zit er altijd bij in. Dus ga op zoek naar de beroepen, wat past bij mij, wat past niet bij mij, wat zou ik moeten doen om dat te worden of wat dan ook hè. Dus uh, ook een oriëntatie daarop.' R1, R40: 'Ja heel prima, ja ik vind het heel goed. De één gaat er wel dieper op in en is beter gemotiveerd dan de ander maar dat hou je toch.' R1, R44: 'En je weet ook een beetje hoe de ouders erover denken, dat is natuurlijk ook van belang. Dus een goed contact met ouders is daarbij ook heel erg belangrijk. Dan weet je ook wat hun motivatie is hè en waarom.' R2, R34: 'Ja kinderen voorlichting geven van wat het vakgebied inhoudt, wat de beroepen zijn, wat de voor,- en nadelen zijn en aan het werk. Dus een brede voorlichting van de vakken en de beroepen en wat het precies inhoudt.' R3, R28: 'Uhm wat ik zelf onder LOB versta is het ondersteunen en begeleiden van leerlingen met hun keuze
--	---

	binnen het mbo, of na het mbo toe, na jaar 4. Uhm dat versta ik onder LOB en uh dat moet ik zorgen dat ik dat in mijn eigen lessen wiskunde uhm met de leerlingen bespreek, want ik heb daar geen aparte uren voor om dat met de te doen.' R4, R44: 'Uhm, nou mijn visie uhm is dat je uhm, uh leerlingen probeert uh te begeleiden bij het maken van een keuze voor een profiel.' R4, R46: 'Uh maar uh, uhm maar dat het heel lastig is om uh, om uh voor die leerlingen om al een beeld te vormen. Zeker als je, nou we beginnen hier in klas een aan LOB, als je twaalf bent.' R4, R48: 'Nou ik heb net zelf wel verteld wat ik allemaal gedaan heb. Ik ben een aantal keren gewichtst van uh van werk, uh van opleiding.' R4, R50: 'En uh, ik uh wist het zelf ook niet. Ik wist op mijn twintigste nog niet wat ik uh wilde worden. Dus ik begrijp dat die leerlingen uh, uh het heel moeilijk vinden om een keuze te maken.' R4, R52: 'En uhm, nou ja mijn visie, uh mijn visie erop is dat je ze uh regelmatig uh, met ze in gesprek gaat.' R4, R54: 'En daarbij zoveel mogelijk praktijkervaring op laat doen. Dus zoveel mogelijk laat proeven.' R4, R58: 'Ja, heel veel dingen zullen ze doen, die ze niet leuk vinden. Maar ja ze kunnen liever een paar keer iets doen en er zo achter komen dat het niet bij ze past.' R4, R203: 'Uhm, nou ja het is lastig he, ook wat ik net al zei he, de school wil eigenlijk dat we niet teveel sturen. En aan de andere kant heeft een leerling die sturing wel nodig.' R4 R205: 'Vind ik. Het is niet zo dat je hoeft te vertellen van nou jij moet die opleiding gaan doen, maar ik denk dat je hem wel een beperktere keuze voor moet leggen dan het oerwoud van al die opleidingen.' R5, R82: 'Ja, nou ik uh, wat ik heel leuk vind ik zit natuurlijk in de bovenbouw en leerlingen moeten daar uiteindelijk uh richting mbo kiezen dat je natuurlijk heel veel activiteiten kunt aanbieden voor LOB. Maar dat ook heel veel gesprekjes gewoon tussen de bedrijven door plaatsvinden.' R5, R84: 'Want bedoel als een leerling bijvoorbeeld ergens goed in is uh dan zal ik dar niet uh, dat zie je vooral als ze iets aan het doen zijn.' R6, R35: 'Wat ik versta onder LOB? Uh nou dat is een heel goed en duidelijk manier van begeleiden van een leerling uhm naar de juiste werkplek en richting waar ze terecht kunnen komen. Hun interesses thuis zien te brengen in uh ja arbeidsrichting zeg maar.' R6, R37: 'Uh nou voornamelijk hier dus eigenlijk in uh metselafdeling. Jongens die willen metselen. Dus uh ja gaan we kijken wil je daar later mee verder of wil je tegels zetten of wil je verder met de stukadoor kant of het metsel gebeuren.'
--	--

	Dus dan gaan we kijken waar ligt je meeste interesse.' R6, R39: 'Dus het begeleiden van een leerling in de juiste richting.' R7, R20: 'Ik denk dat het zeker uh zinvol is dat uh ja dat de leerlingen al vroeg uh te maken krijgen met de toekomst, wat hun loopbaan kan zijn.' R7, R22: 'En uhm in het verleden was het altijd dat het uh in klas drie begon, in klas twee begon het een keer. Nou ja minimaal. En nu moet het als een rode draad gaan lopen door een schoolloopbaan zou ik maar zeggen.' R7, R23/24: R: 'Ja. Wat vindt u ervan dat het dus nu als een rode draad moet gaan lopen?' J: 'Ja dat vind ik uh goed ja.' R7, R26: 'Zo hoort het eigenlijk te zijn.' R7, R28: 'Want ze zijn nog eigenlijk vrij jong om uh al keuzes te maken. Op een vmbo, maar ze kunnen wel uh met behulp van ons, decaan, uh al in een richting gestuurd worden.' R7, R30: 'Want als je aan de gemiddelde leerling vraagt in klas 2 wat wil je worden, dan weet niemand eigenlijk wat hij wil worden.' R7, R32: 'Ja. En dat is gewoon uh, ja ze weten ook niet wat er allemaal te koop is uh.' R8, R6: 'Uh mijn visie op LOB is dat het een prima instrument is om uh leerlingen goed voor te bereiden op uh hun vervolgopleiding. Dat vind ik LOB. Dat is het belangrijkste uh wat er is. Voorbereiden op een vervolgopleiding. Dat betekent dat ze naar zichzelf moeten kijken.' R8, R8: 'En uh ze moeten zich bewust zijn van het feit dat ze iemand zijn, iemand met talenten en uh iemand in een omgeving, iemand uh die iets leuk vindt wat werk betreft, wat veld betreft en als je die uitgangspunten neemt dan uh kom je er altijd uit.'
Dialogoog	R1, R108: 'Ja uhm, het is vooral in de derde klas heb ik ze dus al gehad. Dan hebben ze een snuffelstage gehad, einde van de derde jaar. Dus dan heb je het daar over, maar dat is heel algemeen. En daar komen ze zichzelf ook tegen. We hebben een competentielijst en die bespreken we sowieso voor elke, of tijdens elke periode. Dus nu hebben ze een periode van schoolonderzoeken gehad en dan bespreek ik ook met hun de competenties.' R3, R90: 'Af en toe even met een leerling over te hebben, over wat kun je later doen.' R3, R98: 'Ja die is er wel maar ik vraag wel leerlingen vaak om het toch in eigen tijd te doen.' R3, R100: 'Dus vaak plan ik wel gesprekjes buiten de lessen om.' R3, R102: 'Uh, ja en gelukkig mopperen ze daar niet al teveel op.' R3, R106: 'Interessant.'

	R4, R106: 'En elke periode uh, spreek ik mijn leerlingen nog twee à drie keer even apart.' R4, R108: 'Soms maar vijf minuten.' R4, R110: 'Maar wel om het weer even aan te stippen. Maar en uhm, uh ik merk dat ik daar zelf ook nog te onervaren in ben om ze goed te kunnen adviseren en te begeleiden om te zeggen dit zijn jouw kwaliteiten en die opleiding zou bij jou passen.' R5, R100: 'Maar dat doe ik niet zo gestructureerd.' R5, R102: 'Ja, eigenlijk veel meer.' (tussendoor) R5, R116: 'Ik ben daar heel tevreden over.' R5, R118: 'Nou, dat je leerlingen kunt aansporen, om iets uh, waar ze uh zelf niet zo'n wet van hebben of wat voor hun vrij vanzelfsprekend is dat ze ergens goed in zijn. Om daar wat in te gaan doen en daar wat in te gaan onderzoeken. Ook om daar zelf initiatieven in te gaan nemen.' R5, R154: 'Ja, maar goed dat staat even los van de kleine gesprekjes die ik met leerlingen heb. Daar ben ik zelf zo wel tevreden over.' R5, R242: 'Nou, als het bij zorg en welzijn is, moeten ze eigenlijk altijd daarna nog een opdracht maken over uh dat bezoek. Maar ook daarin is het weer, en dat doen ze dan braaf omdat ze een opdracht moeten maken, maar ik uh, merk vaak wel dat het doorpraten over zoiets leuker is en meer oplevert, omdat als ze uit zichzelf moeten kijken naar hoe was het nou, dan voelt het veel meer als, ooh ja ik moet ook nog een opdracht maken, zo.' R5, R244: 'He, dus dat is al een motivatie nul komma nul.' R5, R246: 'En doen ze het voor school. Terwijl als je terugpraat ook weer in zo'n los gesprekje over goh wat vond je hier nou van en daar en wat viel je dan op en zo, dan gaan ze meer de diepte in en komen er soms andere dingen los.' R5, R248: 'Maar ook dat schiet er wel eens bij in.' R5, R250: 'Ja, dat schiet er wel eens bij in en daar moet je ook nooit te lang mee wachten uh. Soms zijn ze daarna vrij en dan wil ik er de volgende dag, maar dan is het voor hun eigenlijk al te laat. Dan is het voor hun alweer geweest.' R5, R412: 'Waar gaat het dan goed bij elkaar en wat is er nou per leerling uitgekomen ofzo. Maar goed dat is allemaal ook nog. Als leerlingen naar het derde jaar komen dan zou je eigenlijk uh, ook inzage moeten hebben in wat is er nou in de eerste twee jaar gebeurd met zo'n leerling qua LOB.' R6, R56: 'En daarin kan je ze natuurlijk begeleiden. Als je ziet dan een leerling niet geschikt is voor het metselen maar wel zegt ik wil wel graag metselen, ja dan kun je eigenlijk een beetje begeleiden van zo van, misschien is hout toch beter voor jou en niet uh metselen.' R6, R60: 'Dan begeleid je ze richting de vakrichting waarmee je eigenlijk de keuze uh het dichts bij hun zit.' R6, R62: 'Dus je probeert ze uh ja via een goede richting, maar
--	---

	dat doe ik eigenlijk met de onderbouw wel. Want je ziet wel meisjes daar die die in het verleden allemaal aanspraak van goh uh is eigenlijk de techniek niet wat voor jou. Want dan zie je eigenlijk de klas van daar hebben ze nog geen keuze in gemaakt.' R6, R66: 'En ja uhm meisjes zijn vaker wel wat schuwer daarin, dus die zullen niet snel voor die richting kiezen. Dat merk je wel of ook wel bij jongens zie je dat.' R6, R70: 'Dus ja uh laat je ze wel zien dat ze er geschikt voor zijn. Dus in je lessen uh bewust doe je dat eigenlijk al wel ja.' R7, R66: 'Ja.. Uhm ik denk dat ik uh als ik heel eerlijk ben dat ik mijzelf ook wel iets meer erin kan verdiepen om die gesprekken te veraangename, om het zo maar even te zeggen.' R7, R68: 'Dus er zou ook een best een LOB-cursus, of misschien is die er al, moeten komen voor docenten.' R7, R70 t/m 72: 'Om zo goed mogelijk uh die gesprekken in te gaan zou ik maar zeggen. Een leidraad eigenlijk voor zo'n gesprek, laat ik het zo zeggen.' R: 'Ja. Wat mist u daarin nu dan dat het toch lastig is die gesprekken?' J: 'Nou.. Net wat ik zeg ja, maar ik heb natuurlijk mijn eigen vak.' R7, R74: 'Daar probeer je leerlingen warm voor te krijgen. Uh volgend jaar heb je installatietechniek erbij en elektrotechniek. Nou dan moet ik toch wel iets meer van weten wat daar te koop is om het zo maar even te zeggen.' R7, R76: 'Dus daar mis ik dan kennis van.' R7, R80: 'Ja dus ik denk toch wel dat, of je moet je eigen daarin gaan verdiepen, of de vakspecialist op dat gebied die moet de LOB-lessen verzorgen.' R7, R84: 'Ja dat is eh, het is niet echt dat we daar aandacht aanbesteden tot op dit moment eh. Echt klassikaal gaan we dat meestal niet doen. Dan moet je eigenlijk wel iets hebben van ja, LOB-boek ofzo.' R8, R14: 'En als ze de zaken even stil leggen dan hebben ze gesprekken met die kinderen.' R8, R16: 'Over wat ga jij straks doen, jij gaat straks stage lopen, jij gaat uh kiezen voor een studie, hoe ver ben je daarmee. Dat doen die mentoren goed.' R8, R18: 'Wat ik merk is dat ze uh daar behoefte aan hebben om daar uh zich in te verdiepen uh, te specialiseren maar niet uh elke mentor is uh in staat om op een goeie manier gesprekken met leerlingen te voeren. Daar zit een verbeterlag uh in, dat is één. Niet elke mentor uh weet wat er te koop is uh in uh de wereld.' R8, R20: 'En redeneert vanuit zijn uh vakrichting, maar kijkt niet verder uh.' R8, R55: 'Uh, daar ben ik wel tevreden over.' R8, R59: 'De gesprekken gaan over, bijvoorbeeld over een leerling die de verkeerde keus gemaakt hebben.' R8, R61: 'Daar gesprekken over voer. Of leerlingen die mijn
--	--

	god niet weten welke richting ze straks uh, uh op moeten.' R8, R63: 'Ik stuur ze niet. Maar ik hou ze wel een spiegel voor en uh ik betrek de ouders er vaak bij. En uh ja uiteindelijk levert het iets op, want maakt de leerling een keuze. Of het de goede keuze is weet ik niet.' R8, R65: 'Dat moet later pas blijken.' R8, R73: 'En dat vind ik wel mooi. Als leerlingen er echt niet uit komen, komen ze bij mij. Of zou jij er een keer mee willen praten, dat soort vragen.' R8, R75: 'Krijg ik dan van mentoren.' R8, R79: 'Ja, uh die zijn er altijd. Bedoel reflectie is voor mij ook een model, een model om uh, zegmaar gesprekstechnieken dat uh, uh te verbeteren. Ik zal daar zelf ook kritisch op moeten zijn.' R8, R86: 'Ja, ik hoop dat leerlingen dat ook zijn, maar goed dat ja uh.' R8, R88: 'Ja, nou dat krijg je bijvoorbeeld terug uit zo'n <i>exit</i> uh.' R8, R94: 'Ja en dan goed, dan moet je nog, zo van ja. Heb je veel gesprekken met de decaan gehad. Sommigen antwoorden ja, anderen zeggen nee of ik wist het al.' R8, R96: 'Ja, nou dat, dat zijn dan de antwoorden.' R8, R98: 'Maar ik heb wel uh, kijk het feit dat ik en lesgeef en decaan ben, dat vind ik wel een gelukkige combinatie. Want dan leer je leerlingen uh, uh ook op een andere manier kennen. En dan kun je ook een beetje beter inschatten wat er gebeurd.'
Voorlichtingen/meeloopdagen	R1, R128: 'Nou ik vind eigenlijk de aanmelding zoals morgen is dan, komen de middelbare opleidingen hier met allerlei workshops. De aanmelding daarvoor vind ik heel mager, héél mager.' R1, R130: 'Ja, ik heb het zelf al gezegd van ga daar naartoe, ga eens kijken. Maar de aanmeldingen vind ik heel laag.' R1, R132: 'Ja, ja. Vorig jaar was de opkomst groter, sommigen weten het ook eigenlijk een beetje al wel. Anderen had ik toch wel graag gezien dat ze wat meer naar die voorlichting gaan. Dus ik zal ze in ieder geval pushen om een dagdeel mee te lopen naar hun opleiding. En als het kan ga ik een afspraak maken op het roc nog voor een rondleiding hier.' R1, R34: 'Dus dat doe ik ook, meestal in januari ofzo.' R2, R38: 'Maar nu is het eigenlijk meer de voortgang naar het roc toe. Kijk en ja wat we daaraan doen. Zoals vanavond is er dus die roc voorlichtingsavond waarbij leerlingen zijn. Die maken straks een vervolgkeuze. We gaan met leerlingen naar het roc, naar vervolgopleidingen toe.' R2, R40: 'Kijken van wat het inhoudt, welke opleidingen er zijn, dat ze een dag mee kunnen lopen.' R2, R42: 'Nee daar ga ik met de leerlingen naartoe. Ik heb ook contact met roc elektrotechniek. En met de basis gaan we naar niveau 2/3 en met de kaderjongens gaan we naar niveau 3/4. Een middag heen om te kijken van wat het inhoudt.'

	R2, R46: 'Ja, ja met de klas gaan we dan richting hier naar Almelo of naar Hengelo.' R2, R48: 'Naar de school toe. Daar is gewoon de school die draait zoals het normaal is en wij komen daar dan gewoon een middag bij en kijken. Dus dan zien ze dat die jongens aan het werk zijn, hoe het gaat zoals.' R2, R54: 'En ook eerlijk van. Daar is het gewoon een beetje een schoolse situatie.' R2, R56: 'Kijk daar zijn ze vaak wel eerlijk van zo gaat het, zo gaat het er aan toe en die opdrachten maken en dit is leuk en dit is minder leuk.' R2, R58: 'En daarom doen we dat.' R2, R94: 'Ja want zoals vanavond, toevallig is dat dan vanavond. Dat is elk jaar.' R2, R96: 'Dat is jaarlijks, dat, dat is. En dat is voor het derde en vierde en leerlingen zijn wel enthousiast daar over. Dat ze al zo vroeg ermee bezig zijn. Kijk we hebben natuurlijk in het voortraject, dan moeten ze opgeven waar ze vanavond naartoe gaan, welke voorlichting.' R2, R98: 'En daar ga je het over hebben van waar is het verstandig om te gaan kijken. Gaan ze het er thuis over hebben en kom dan even terug hier. Dus dan ben je er eigenlijk al onbewust steeds mee bezig. Kijk dat is sowieso iets van uh wat wel goed is.' R2, R100: 'Ja dat ze dus voorlichting krijgen en dat ze daar ook zelf vragen kunnen stellen over de vervolgopleiding. En dan heb je nog die vmbo/mbo keuzegids.' R2, R102: 'Ja dan kunnen ze kijken, dan kunnen ze een dag meelopen op het roc.' R2, R106: 'Maar er is ook nog uhm, ja vmbo/mbo, zo'n doorlopende leerlijn. Ze hebben allemaal laatst zo'n boekje gekregen, daar staan alle opleidingen in van hun vervolg op het roc. Kunnen ze aanvinken en daarvoor aanmelden.' R2, R108: 'Dat ze daar een middag bijvoorbeeld meelopen of een dag meelopen. Daar zijn ze ook wel mee bezig.' R3, R30: 'Dus zo nu en dan krijgen we van de decaan mapjes en boekjes onder onze neus gedrukt.' R3, R32: 'En onder de les, toevallig dat ik vandaag het boekje hallo, of althans een boekje van het roc uh met ze het doorgewerkt.' R3, R36: 'Om ze wel even met ze te bespreken wat ze kunnen doen en dat ze dit jaar minimaal twee meeloopdagen moeten lopen in uh, in het uh vervolgonderwijs.' R3, R40: 'Dit zijn derde jaars.' R3, R44: 'Ze moeten, uh het is hier vrijwillig, maar ik heb ze verplicht gesteld minimaal twee en als je er meer wilt doen moet je het eerst overleggen.' R3, R46: 'Maar ik wil er wel dat ze er minimaal twee dit jaar lopen.' R3, R48: 'Ja en dan begeleiden in de zin van, ook al heb je voor
--	--

	je gevoel al van ik wil dit graag later worden, dan nog uit eigen ervaring weet ik, die keus kan veranderen.' R3, R52: 'Dus ik heb ook duidelijk gemaakt dat het belangrijk, om je gewoon breed te oriënteren, kijk wat is allemaal mogelijk en uh.' R3, R62: 'Uhm, wat vind ik dan goed gaan, even denken. Ja zoals ik kijk naar vandaag, ja ik heb dan niet heel veel mee gedaan, maar vandaag omdat ja komende woensdag ook die mbo voorlichting hier op school is, ben ik afgelopen week er druk, meer mee bezig geweest uh.' R3, R64: 'Uhm en dan merk je wel dat ze er heel enthousiast mee bezig zijn en dat ze enthousiast die boekjes doorbladeren om te kijken wat is allemaal mogelijk. En dat ze met veel vragen komen.' R3, R66: 'En dat ze vragen wat kan ik hiermee later worden of wat houdt deze opleiding in. Als ik dit later wil doen, welke opleiding kan ik dan het beste kiezen. Dus ze zijn er wel serieus mee bezig, uh, maar wat beter kan vind ik is de structuur. Want het is vaak nu, elke keer wordt er iets gedropt en uhm dan moeten leerlingen er zelf me verder.' R3, R68 : 'Uhm maar wat uit ervaring is, is het vaak wel dat de leerlingen op het laatst in een jaar zeggen oohja ik moet nog twee meeloopdagen doen en uh.' R3, R70: 'Zich dan nog eventjes snel inschrijven.' R3, R72: 'Dus eigenlijk uhm liever dat daar iets meer structuur in komt en dat mis ik uhm.' R3, R74: 'In de bovenbouw.' R3, R116: 'Dus ja, het is, is, je merkt echt nog dat ze weinig koek ervan gegeten hebben. Over hoe het precies allemaal in elkaar zit op het mbo en hoe het met die niveaus werkt.' R3, R118: 'Dus ja, het is, is, je merkt echt nog dat ze weinig koek ervan gegeten hebben. Over hoe het precies allemaal in elkaar zit op het mbo en hoe het met die niveaus werkt.' R3, R120: 'Dat valt tegen, ja.' R3, R130: 'En welke mogelijkheden er zijn, dat je ook via de havo kunt uhm. Waar gaat dan je voorkeur naar uit, wil je liever al beroeps georiënteerd bezig zijn of wil je het nog breed houden, dat je eerst voor de havo gaat. Dus ik.' R3, R134: Ik geef ze heel veel mogelijkheden.' R3, R136: 'Ik geef ze ook heel veel informatie mee.' R3, R138: 'En ik probeer dus met plaatjes wat visueler te maken, zodat het misschien wat beter blijft hangen.' R3, R143: 'Ja, dus het is een kwestie van herhalen, alle mogelijkheden, zoveel mogelijk informatie geven.' R3, R213: 'Nou morgenavond is er toevallig eentje een mbo-voorlichting. Dan komt het roc komt hier op school, met allerlei verschillende opleidingen, dat is echt een uhm, volgens mij organisatie van tot en met.' R3, R215: 'Dat is echt gigantisch, van Nordic en Pius samen. Ja dat vind ik echt heel mooi, want alle opleidingen die komen hier naar de school toe om uh iets te vertellen over de verschillende opleidingen die ze hebben. En derde en
--	---

	vierdeklassers kunnen zich voor twee opleidingen inschrijven. Dus twee rondes kun je die avond door.' R3, R219: 'Dat verschilt, de opleiding kiest zelf. De ene keer is het een manager van een opleiding, de andere keer een docent van een opleiding een oud-leerling of een leerling die er al zit, om iets te vertellen over de opleiding.' R3, R223: 'Ja, maar het meeste wat ik heb gezien is, er wordt een presentatie gegeven, er wordt gezegd wat de opleiding inhoud, wat ze te wachten staat als je de opleiding gaat doen, wat je ermee kunt.' R3, R225: 'Al dat soort dingen. Gewoon veel informatie over de opleiding. Het is natuurlijk ook marketing, bedoel ze proberen gewoon leerlingen binnen te krijgen. Er wordt gewoon een verhaaltje gehouden, uhm, over hoe mooi de opleiding is.' R3, R227 : 'Maar ga echt die meeloopdagen doen, want dan ervaar je of zo'n opleiding iets voor jou is of niet.' R3, R231: 'Uh ja, maar ook wel omdat ik het ook uh, daar verplicht stel.' (meeloopdagen doen) R3, R233 : 'Dus is vind ook wel dat ze het moeten doen en ze moeten zich inschrijven.' R3, R335: 'En wanneer ze zich niet inschrijven dat ik even naar huis bel, van he, heeft u de mail gelezen van het inschrijven. En dan met het vriendelijke verzoek, dat ze zich dan alsnog gaan inschrijven als ze dat nog niet gedaan hebben.' R3, R237: 'Ik probeer ze wel op één of andere manier toch binnen te krijgen, dat ze het wel gaan doen.' R3, R245: 'Uhm, even denken, ja volgens mij, wat er, ja aan het begin van het jaar, bij de jaaropening wordt er natuurlijk iets over gezegd.' R3, R247: 'Uhm ook bij de opening, ook door onze decaan, uhm, die zegt dan ook wat. Naast dat de directeur wat zegt, zegt de decaan ook wat. Dat jaar drie belangrijk is, dat je je al moet gaan oriënteren en dergelijke.' R3, R251: 'Ik denk dat extra voorlichting niet echt een meerwaarde zal hebben, gezien wat ik al met ze doe.' R3, R253: 'Ze krijgen er een consumerende houding van en ze moeten een beetje een actieve houding gaan krijgen, dat ze ook daadwerkelijk er iets mee gaan doen.' R3, R255: 'Dus dat ze gewoon meelopen met meeloopdagen, laat ze gewoon onderzoeken.' R4, R60: 'Ja, en uh, uh nou zoals morgenavond hebben we een uh, een uh informatieavond van het mbo hier.' R4, R64: 'Waarbij de leerlingen twee rondes kunnen volgen.' R4, R82: 'Maar uh, ja je bent natuurlijk wel voortdurend bezig uh, met zo'n avond al morgenavond.' R4, R156: 'Ja morgenavond op school. Dat is in ieder geval een belangrijke avond. Een eerste avond waarin de leerlingen echt kunnen snuffelen he. Ze kunnen de mbo's komen hier zichzelf presenteren.' R4, R239: 'Nee, nee dan vinden er wel een aantal
--	---

	bedrijfsbezoeken plaats, gewoon klassikaal.' (In het vierde jaar.) R4, R241: 'Dus met een rondleiding zeg maar.' R4, R243: 'En uhm, uhm, een excursie naar een Nederlandse bank, ieder jaar gekoppeld naar een museum. Een verzetmuseum of een ander museum in Amsterdam.' R4, R245: Uhm, ja en dat is eigenlijk gewoon uhm ter lering en vermaak uh.' R5, R106: 'Want kijk nu is er morgenavond hier een uh een mbo-avond uh dan komt het mbo hier op school.' R5, R108: 'Ja en dat uh is natuurlijk ook zo'n activiteit in het kader van LOB.' R5, R 110: 'En daar kun je ook heel veel gesprekjes weer aan ophangen ook, weet je. Want nou dan moet je eens zeker gaan kijken bij die en die opleiding want die.' R5, R182: 'Er is nu dus een markt van mbo en ze gaan naar open dagen, alleen wat is merk uh, ze hebben zo'n boekje gekregen ook voor uhm voor meeloopdagen en andere informatie op het mbo.' R5, R184: 'Een heel leuk boekje. Maar wat ik dan merk is, dat zodra je het bij de leerling legt uh, uh ik deel die boekjes uit, geef er een hele les over. Ik laat ze drie voorkeuren en weet je wel zo.' R5, R188: 'Dan hebben ze heel veel vragen en dan uhm zijn die twee uur om en dan zeg ik, ik laat ze eerst hun namen op het boekje zetten, want ik weet al. Die twee uur zijn om en er blijven minstens zes van die boekjes liggen.' R5, R190: 'En dat is, dat is heel tekenend voor dit soort leerlingen en leeftijd, omdat ze wel willen maar uh vervolgens de volgende stap niet zetten. Want ze moeten zichzelf aanmelden uhm uh uh voor zo'n meeloopdag.' R5, R192: 'Ze moeten zelf aanmelden voor een mbo-avond, ze moeten zelf aanmelden voor een roc en dan kun je als docent roepen, roepen, roepen, maar er zijn er heel veel die melden zich niet aan of en dat is wel heel jammer. Weet je, je kunt wel een heel aanbod creëren maar als daar toch heel wat niet naar toe gaan.' R5, R198: 'Dus wel erop terugkomen.' R5, R230: 'Ja, ja. Maar op zich uh denk ik, er gebeuren vrij veel bedrijfsbezoeken en zo ook, dat vind ik heel leuk. Vinden leerlingen vaak ook wel leuk. En dat is wat minder vrijwillig, want daar gaan ze gewoon heen op excursie. Dus dan zijn ze daar.' R5, R232: 'Klassikaal ja en uh dat, dat.' R5, R236: Dat ze daar zelf niks over te zeggen hebben, ze moeten gewoon.' R6, R112: 'Uh ik zou uh de meeste voorlichtingen zijn hier wel correct en goed uh. We hebben zoals vanavond weer een roc voorlichting, dus eigenlijk alle roc's worden uitgenodigd en leerlingen kunnen zich inschrijven op twee richtingen. Uh vaak
--	---

	doen ze het ook wel in overleg. Nou ik heb leerlingen die graag switchen van opleiding, nou ja die zeg ik echt van kom vanavond en ga kijken van die en die richting en of je het wat lijkt. Daarnaast worden we door de mbo's aangeboden dat ze alvast voorbereidend kunnen kijken van hè is dit en wat nu verder. Een soort van kijkdag. Uh ook leerlingen die, ja kijk we hebben ook wel jongens die zeggen we willen graag timmerman worden. Nou het hele jaar door komt dat vaak genoeg in de vervolgopleiding dus die zien al een hele hoop en die druk is minder hard en van ga kijken want eigenlijk komen we daar al regelmatig en vaak en zien ze een hoop. Dus dat laat ik een beetje vrij. Maar de leerlingen die willen switchen die zeg ik wel van, van kijk maar met die dagen mee. En ja ik vind de voorlichting wel goed.' R6, R114: 'Ja dat dat uh dus voor de leerlingen die willen switchen mogelijkheden worden aangeboden dat ze mee kunnen kijken en uh onder de mbo'ers en dat de roc hier komen in het kader van, van de LOB in de afdeling rond gaan. Dat ze er in de eerste klas al mee beginnen, dus dat ze echt in de eerste klas alle afdelingen langs. Dus kijk maar waar je interesses ligt.' R6, R116: 'Dat ze dan drie uh drie keuzes doorgeven van nou daar wil ik wel in het tweede jaar meekijken. Uh ja ik zie dat ook als een stukje voorlichting.' R6, R118: 'Dus dat is ook van dat vind ik interessant of dat vind ik interessant, of ik wil techniek maar wat wil ik eigenlijk in de techniek, misschien wil ik wel met metaal werken of wil ik met hout werken. Dus uh het aanbod in het begin heel breed lijkt maar een soort piramide vormt toch wel een beetje werken naar een punt waar ze heen willen.' R6, R120: 'Uh, ja een verbeterpunt vind ik al toegepast dit jaar, dus dat het eigenlijk in de tweede klas al specifieker is.' R6, R122: 'Dus dat was in het begin nog niet. Toen was het in de eerste klas nog breed, tweede klas was het nog breed en dan pas in de derde klas mag je een keuze doen. En ik vind nu al, ja zoals het dit jaar gaat vind ik de LOB tweede klas ben ik echt uh heel tevreden over. Ik merk ook dat je leerlingen kunt bereiken die ook echt interesse hebben, maar zich nog op de achtergrond houden en niet de vragen durven te stellen maar die je nu wel kunt bereiken. En ook wel een stapje hervorming doen en het hebben gevonden op de afdeling.' R7, R120: 'Uhm wat je veel hoort is uh als het in de derde aangeboden wordt uhm en in de vierde, zo'n zelfde avond.' R7, R122: 'Dat hoor ik nu ook weer. 'Oh daar zijn we vorig jaar al geweest, daar gaan we niet heen.' Weet je wel.' R7, R126: 'Dus ja. mijn inziens moet je dat denk ik in klas vier toch uhm.' R7, R128: 'Dus een uh scholenmarkt, soort scholenmarkt. En dat daar iedereen staat zou ik maar zeggen uhm, maar dan niet binnen Pius, maar gewoon op een andere locatie.' R7, R138: 'Ja de roc's komen hier met hun richtingen. Uh ja wat
--	---

	er te kiezen is, op welk niveau en dat soort dingen. Uhm volgens mij uhm, de VEVA opleiding, de landmacht. Dat soort uh opleidingen.' R7, R142: 'Ja, uhm.. Toch uhm meer de boer op om het zo maar even te zeggen. Naar eh, naar specialistische opleidingen. Bijvoorbeeld tandtechnicus eh. Dat zijn dingen eh, dat hebben ze nog nooit gehoord. Dat ze dat ook zouden kunnen worden met uh, als vmbo 'er zou ik maar zeggen.' R7, R146: 'Maar goed dat komt misschien als je zo'n les in gaat richten, kun je dat ook eh meer onder de aandacht brengen.' R7, R148: 'Dus echt de specifieke opleidingen die, heb ik het idee dat als ze nu eh, metaaltechniek kiezen dan kunnen ze lasser worden, verspaander en daar houdt het mee op. Maar ze kunnen in principe veel verder. Ja.' R7, R156: 'Het praktische. Onze leerlingen uh, dat ze praktisch iets kunnen doen en uh ja eigenlijk uh beleven ze echt uh, die school beleven zou ik maar zeggen. Niet gewoon met een open dag met pa en ma rondlopen, nee echt daar een dag meedraaien zoals die dag in het vervolg ook gaat plaatsvinden. Laat ik het zo maar zeggen.' R8, R106: 'Uh, is divers en uh er ontbreekt voor mij nog een duidelijk aspect en dat is oud-leerlingen die iets uh, voor huidige derde en vierdejaars kunnen betekenen. Dat moet nog beter uitgewerkt worden?' R8, R108: 'Nou die uh, uh die zijn nu bijvoorbeeld de eerste en tweede klas uh mbo en die komen terug en helpen de vierde klas om keuzes te maken. Die vertellen over hun eigen ervaring.' R8, R110: 'En dat heb ik nog niet op poten, dat is een van de dingen, waarvan ik denk dat moet ik dit jaar nog doen.' R8, R118: 'Ja heel divers. Als mij iemand opbelt en zegt ik wil voorlichting geven, dan zeg ik dat is mooi, hartelijk welkom. Waar gaat het over? Uh voedingsmiddelenindustrie. Maar daarin is werk zat. Collega van het roc. Nou welkom.' R8, R120: 'Nou dan gaat hij voor een derde of vierde klas zijn verhaal houden. Uh wij gaan, we doen mee aan de week van de procestechniek derde klas.' R8, R122: 'Dan uh is de focus op procestechniek en dan zijn er een aantal bedrijven die uh, leerlingen ontvangen.' R8, R124: 'En daar gaan we naartoe. Wij doen mee aan Almelo goes techno. Het bedrijfsleven in Almelo stelt de deuren open en wij hebben daar een bijdrage aan. Wij doen mee aan de open dagen van roc's hier in Twente.' R8, R126: 'We hebben een informatiemarkt, van het uh middelbaar beroepsonderwijs hier op school.' R8, R128: 'Scholen komen hierheen met hun richtingen. Leerlingen schrijven zich in.' R8, R130: 'En daar doet zeventig procent aan mee.' R8, R132: 'Ja en die laatste dertig, ja die maakt zelf keuzes.'
--	---

Open dagen/avonden	R1, R136: 'Ja open dagen hè. En daar gaan ze dan wel weer naartoe. Maar zoals deze workshops hier op school, vind ik de aanmelding heel mager. En waardoor dat komt dat weet ik niet. Ze zijn ook vaak heel druk hoor. Want ze moeten naar de sport en dat laten ze er niet omvallen. Dat is ook heftig dan hè.' R1, R144: Uhh, één keer of twee keer in het jaar hooguit, maar ze kunnen zich aanmelden voor een workshop.' R1, R148: 'Ja, er zijn wel momenten waarop dat kan. Maar daar geven wij als school wel de ruimte voor, dat ze daar naartoe kunnen. Ja, ja.' R2, R48: 'Met een open avond is het natuurlijk wel leuk en staat alles anders opgesteld. Maar vaak die dingen staan de rest van het jaar in de kast.' R2, R54: 'Kijk bij een open huis of open avond is het natuurlijk wel, daar moeten ze het echt promoten. Ja daar zou iedereen zeggen het is uh, je moet dit kiezen.' R4, R157: 'En uh daarna is het vooral de open dagen op de mbo's zelf. Uh daar spelen wij wel een rol in uh, door die leerling die bijna echt naar toe te slepen.' R4, R159: 'Uh, je probeert onder de aandacht te brengen dat het voor hun eigen belang is, voor hun eigen interesse, hun eigen toekomst. Maar er zijn heel veel leerlingen die hebben gewoon echt een zet nodig in de goede richting uh daarvoor.' R4, R161: 'Dus uh, uhm, uhm elke keer als ik ze spreek. Tenminste dat begint met zelf bij hun neerleggen van uhm er zijn binnenkort open avonden, dat is het eerste.' R4, R163: 'Ja, en dan uh, van de vijftien leerlingen, de volgende keer dat je ze spreekt hebben er één of twee hebben erover nagedacht en de rest moet je het nog een keer uh.' R4, R165: 'En op een gegeven moment dan uh stel ik gewoon een deadline en wil ik weten wanneer je naar welke open dag gaat en dan maak je het een soort van verplichting.' R4, R167: 'Ik laat het niet zo vrijblijvend, want als ik dat doe, dan weet ik.' R4, R169: 'En ik schrijf zelf op welke leerling wanneer gaat. Zodat ik hem op de dag nog kan herinneren van morgen of dan en dan heb je uh.' R7, R150: 'Ja dat is uh in principe wel goed geregeld. Want we gaan drie keer uh naar scholen, drie roc's bezoeken we eigenlijk.' R7, R152: 'Ja, ja. Lopen ze zelfs een dag mee, dus dat is wel goed geregeld.' R7, R154: 'Uhm ja in principe uh wel, vinden ze het heel leuk, die dag daar.' R8, R146: 'Leuk en de meeloop bijeenkomsten in het middelbaar beroepsonderwijs. Dan krijgen ze een folder of een boekje en een link en dan kunnen ze zich aanmelden. Dat
---------------------------	---

	vinden ze prachtig.' R8, R148: 'Jawel, a is het al leuk uh dat je een keer een kijkje gaat nemen in jouw toekomstige school.' R8, R150: 'Dat je een richting verkent, dat is altijd al leuk. En uh je maakt ook weleens leerlingen uh, die denken van och ik had een heel ander beeld. Ga ik niet doen dit, gadverdamme dat ik dit toch gewild heb.' R8, R152: 'En dan maken ze zelf de keus.' R8, R156: 'Wat dat betreft merk ik, dat wij het hier in Twente goed voor mekaar hebben.' R8, R168: 'Gewoon top. Groot voordeel is dat we in feite maar te maken hebben met een aoc en een roc hier in Twente. Dus we hebben verder geen concurrentie.' R8, R174: 'Dus daarom zeg ik, Aventus kom hier maar binnen, uh Deltion kom hier maar binnen, Cibap uh kom maar binnen, Landstede uh kom maar binnen op informatiebijeenkomsten.'
Decaan (testen)	R1, R150: 'Ja, een belangstellingstest is dat hè. Dat doet H. dan wel geloof ik. Die laat ze dan wel uh.' R1, R152: 'Nou, van sommigen wel, sommigen niet. Niet iedereen doet dat, ik laat het een beetje vrij of ze het er zelf over willen hebben of niet. Ach, agrarisch nee dat wil ik niet. Dat hoor ik dan weleens hè, want dat komt er dan bijvoorbeeld uit. Dat ze dan misschien toch wel van dieren of planten houden en uh maar ze willen dan weer die richting niet uit hè. Ja dat krijg je dan wel te horen, maar verder dan ja laat het maar een beetje gaan. Het moet bij hun zelf ook een beetje inzinken zeg maar, indalen.' R2, R110: 'En dan de decaan natuurlijk als ze vragen hebben of ze willen informatie dan kunnen ze altijd naar Henny toe.' R2, R112: 'Ja, ze kennen hem allemaal. Ze hebben ook gewoon les van hem, dus ze weten wie het is.' R2, R114: 'Ja, als je zegt van je moet naar Oude Geerdink oh dan weten ze het allemaal wel.' R2, R116: 'Ja, dat is nu in de derde en vierde doen we dat niet. In de eerste en tweede daar krijgen ze dat wel zeg maar.' R2, R118: 'Met dat LOB uh, gebeuren. Maar in de derde en vierde is het echt van uh je overlegt met de mentor, met decaan, ouders van welke vervolgopleiding. Worden niet meer, tenminste dat doen wij niet, een test van uh ja.' R2, R120: 'Ja dat kan bij uh Henny, dat kan wel via de decaan. Dan moeten ze zo'n vragenlijst en zo invullen. Dat hebben er ook weleens een aantal gedaan. Maar uh dat gaat niet bij de afdeling, bij alle leerlingen.' R2, R122: 'Nee, nee. Nee het zit er niet standaard in.' R3, R281: 'Ja, volgens mij is dat vrijwillig. Ze kunnen bijvoorbeeld beroepskeuze testen doen.' R3, R 283: 'Maar die moeten ze wel zelf aanvragen.' R3, R285: 'Je moet ze wel, ze kunnen wel naar de decaan toe, dan kunnen ze vragen of ze een beroepskeuzetest kunnen maken, en dan kunnen ze dat ook gewoon maken.'

	R3, R287: 'Maar het is niet zo dat iedereen hier die test maak.' R3, R291: 'Volgens mij wordt er niks getest aan LOB, althans niet dat ik weet.' R3, R293: 'Uhm, als ze getest willen worden op bepaalde zaken, dan moeten ze echt bij de decaan zijn.' R4, R194: 'Ja, ja dat kan altijd inderdaad uh. Worden hier op school ook testen afgenomen? Zoals een beroepskeuze test of?' R4, R195: 'Uhm, moet ik even denken. Volgens mij niet.' R4, R197: 'Nee, volgens mij als een leerling er zelf niet uitkomt, kan hij bij H. O. G. wel een test doen.' R4, R199: 'Maar uhm, volgens mij wordt dat niet standaard aangeboden.' R4, R211: 'Uhm, dus ik denk wel dat je een leerling in de goede richting moet kunnen zetten, op basis van uh, een test kan, als dat een competentietest is bijvoorbeeld dan uh.' R4, R213: 'Of een interessetest.' R4, R217: 'Ja, maar dat ligt eraan de kwaliteit van de test.' R4, R295: 'En we hebben een aantal cijfers van testen waar we op terug kunnen vallen, maar dat zijn vaak wat oudere testen, cito scores uh dat soort zaken.' R4, R299: 'Dus die capaciteiten die liggen inmiddels uh, die kunnen verandert zijn.' R4, R301: 'Sterker nog, veel achterstanden moeten ook weggewerkt zijn tegen die tijd.' R5, R256: 'Vast, maar niet bij mij. Dus dat, dat ligt allemaal bij de decaan.' R5, R258: 'En ik weet niet hoe die daarmee omgaat, of die standaard bij elke leerling. Dat denk ik eigenlijk niet, maar dat zou ik niet weten.' R5, R260: 'Ik weet wel dat het kan als uh een leerling echt uh moeite heeft met kiezen of teveel dingen wil en ook niet weet hoe, dan kun je altijd verwijzen.' R5, R262: 'Naar de decaan en die doet daar dan wat mee.' R5, R264: 'Maar wat hij precies doet weet ik niet.' R5, R278: 'Vind ik beter werken dan een test, een test vind ik ook altijd een beetje trikkie, omdat het zo zo.' R5, R280: 'Het staat er en het maakt heel veel indruk vaak en uh voor leerlingen ligt het dan vast, dat of zo he, terwijl ik denk ja het is ook maar een test.' R5, R290: 'Ik ben niet zomaar voor heel veel testen.' R7, R162: 'Nou ja, als ze het helemaal niet weten, dan eh komt er wel een interessetest.' R7, R164: 'Bij eh de decaan.' R7, R169/170: R: 'In hoeverre zou u dat belangrijk vinden dat er toch misschien meer met testen gewerkt zou worden? En dan vooral in het derde en vierde jaar.' J: 'Uh, dat zou op zich niet verkeerd zijn.' R7, R172: 'Een uh beroepentest.'
--	---

	R7, R174: 'Ja, ja. Waar hun het beste uh, vragen met waar ze dan op uit komen zou ik maar zeggen. Of ze in de zorg terecht komen, of weet ik wat, zorg verlenend.' R7, R176: 176: 'Ja met hun handen aan het werk gaan. Noem maar op, die testen.' R8, R178: 'Uh, uh, in de tweede klas is er een LC uh, uh test. Die houdt leerlingen uh een spiegel voor en die uh kijkt naar ik moet straks een uh, sectorkeuze maken. Straks heet dat profielkeuze.' R8, R188: 'Uh, leerlingen die het echt niet weten wat ze moeten gaan doen, komen bij mij en uh die houdt ik dan een spiegel voor. Die laat ik wel een test doen.' R8, R190: 'En het is wisselend welke test ik dan pak.' R8, R192: 'Ja, talententesten of uh werkveldentesten.' R8, R202: 'Nee, het zou een overweging kunnen worden om dat wel te doen, maar ja dat weet ik niet.' R8, R204: 'Ja, je moet. Dat kun je alleen maar doen op basis van uh, uh uitvalgegevens mbo. Als leerlingen blijkt dat ze verkeerd gekozen hebben.'
Stage	R1, R82: 'Nou dat is een lintstage die wij in de vierde klas doen. En uh dat is twaalf weken en dat is één dagdeel.' R1, R84: 'Ja en uhm ik vind het heel belangrijk dat ze op een plekje zitten wat ze ook heel graag willen, de richting die ze ook uit willen. Ik heb net even ook even contact gehad met een apotheek, net voor tijd. En uh daar kan dus ook een leerling komen die echt de apothekersopleiding ook gaat doen. Dus zij mag nu ook twaalf weken meelopen. Eerst komen kennismaken, dus dat is best wel even van uh, soort van sollicitatie van je moet je nu presenteren en kijken of dat goed gaat.' R1, R86: 'Dus ja, het zijn wel ervaringen die ze meenemen.' R1, R88: 'Nou ik ben er zelf heel erg druk mee. Want het is heel lastig om stageadressen te vinden. Je moet echt een beetje op je netwerk bouwen en soms doen ze het, nou ja omdat ik het dan ben zeg maar. Maar soms is het ook gewoon van dan hebben ze al teveel leerlingen, ook van roc's, of ze hebben onvoldoende begeleiding en dat is een beetje de frustratie waar je tegenaan loopt. Je gunt ze echt dat ze in de praktijk ervaringen ook opdoen.' R1, R166: 'Maar bij hun stage moeten ze ook een interview afnemen hè. Over de mensen die daar werken bijvoorbeeld. Dan kies je iemand uit en wat voor opleiding ze hebben en waarom ze dit een fijn beroep vinden. Het gaat er om dat ze een profiel krijgen van wat is het nou dat ik ga doen.' R1, R168: 'Ja, het valt mij op dat eigenlijk driekwart wel erg twijfelachtig is. En dat is best wel veel.' R1, R170: 'Ja, die toch nog weer switcht. En nu begint het wel een beetje van nou weet ik het zeker en ik wil dit gaan doen of dat gaan doen. Dus ik wil het voor kerst, dan zeg ik ook altijd van, wil ik zekerheid hebben wat je wilt. En dan kun je, je er verder op oriënteren. Ja en bij een aantal ligt het al wel vast.'

	Maar ja, er blijven twijfelgevallen.' R2, R64: 'Derde klas.' R2, R66: 'Nee, dan doen ze examen.' R2, R68: 'Nee derde doen ze nu nog de stage.' R2, R 70: 'Ja, dat is twee weken in het eind van de derde. Kijk je moet, ik ben geen voorstander van nog eerder te doen.' R2, R72: 'Die jongens komen natuurlijk in de derde helemaal kaal aan, ze kunnen eigenlijk, ze kunnen natuurlijk niks. Als je ze dan naar een installatiebedrijf, naar een elektrobedrijf stuurt. Ja dan zeggen ze van wat moeten we ermee, ze kunnen helemaal niks.' R2, R74: 'Kijk aan het einde van de derde dan hebben ze dus al wel de basis van dat ze ook gewoon met een monteur mee kunnen en dat ze ook niet alleen maar erbij staan te kijken, maar dat ze ook wel wat kunnen doen. Maar in principe zou het ook niet verkeerd zijn als ze in de vierde ook nog eens, nog een keer op stage gaan. Maar goed, ja het is allemaal, de tijd is al vrij kort hè in de vierde. Het is wel, een jaar is zo om.' R2, R78: 'Ja als ze daar nog een week of uh zeg maar een dag, middag in de week. Dat zou niet verkeerd zijn, maar om het in te vullen, dan blijft nog gewoon lastig.' R2, R82: 'Ja. Bij de ene leerling is het juist wel goed als er iets meer stage zou zijn, maar de ander zegt ik wil automonteur worden, dat weet ik al. Ja dan kan ik nog wel een keer op stage gaan.' R3, R148: 'De stage voor klas 3, de tweeweekse stage, moeten ze een plek gaan zoeken waar ze eventueel uh later zichzelf zouden zien.' R3, R154: 'Ja, die is volgens mij ergens in maart of april. Aan het eind van het jaar moet ze echt twee weken lang, viertig uur per week stage lopen.' R3, R156 : 'Ja, snuffelstage.' R3, R162: 'Ze vinden het allemaal wel leuk.' R3, R164: 'Ja, ik stimuleer ze ook want uhm wat ik in het verleden heb gezien is dat docenten stageplekken gingen zoeken.' R3, R166: 'Uhm , maar ik heb zoiets, zeker bij gt-leerlingen, ja ze moeten straks ook zelf sollicitatie sturen en zeker als je vijftien bent, dan kun je al een bijbaantje zoeken en dat moet je het ook zelf doen.' R3, R168: 'Uhm plus mijn uhm klantenbestand van uh uh, bedoel ik heb een bedrijfskundige achtergrond, maar mijn connecties hier in de omgeving zijn niet zo als ik alle leerlingen bij elkaar optel.' R3, R170: 'Zij hebben vast wel connecties ergens anders waar ze misschien kunnen gaan lopen, dus ga het vooral in het begin zelf doen.' R3, R172: 'Ga kijken wat er allemaal mogelijk is, wat je leuk denkt te vinden en ja uh als het niet lukt dan uh dan help ik ze.'
--	--

	R3, R174: 'Dan help je ze mee, eerst van je kunt dat bedrijf benaderen. En als dat zelfs niet wil dan bel ik bedrijven op van ik heb nog een leerling heeft u een plek.' R3, R176: 'Ja. Maar vooral eerst zelf doen.' R3, R178: 'Ja we hebben het er vorig jaar over gehad. Voor basis en kader is dat natuurlijk veel mooier omdat zij bijvoorbeeld echt uh, bijvoorbeeld als je in de bouw zit, dan ga je ook echt naar een bouwbedrijf toe.' R3, R182: 'Ja, het doel was, kijk maar of het wat voor je is.' R3, R184: 'Maar dat is niet echt een lekker smartdoel uh wat die leerlingen meekrijgen.' R3, R186: 'Dus daar zijn we dit jaar wel mee bezig, van hoe kunnen we die uh stage van de gt'ers omdat die vaak geen echte beroepsrichting gekozen hebben. Nou ja ze hebben een sector gekozen.' R4, R227 : 'Ja, in klas drie gaan ze een week op stage, uh twee weken gaan ze dan op stage, en uh daar is ook een opdracht aangekoppeld. Dat ze een verslag gaan schrijven. Dat is toch een reflectie, ja uh, op die uh stage.' R4, R231: 'Uhm als je het echt over LOB hebt uhm, uhm niet. Ja, er zijn leerlingen die toch een stageplek kiezen, uhm, wat uhm zeg maar uhm een leuk baantje is of makkelijk baantje. Maar het is even afhankelijk wat je doelen zijn van die stage.' R4, R233: 'Dat je gewoon even een keer uh, een ritme meemaakt van een werkweek.' R4, R235: 'Sommige leerlingen houden er ook wel een bijbaantje aan over. Maar het is uiteindelijk, allemaal niet de baan uh, waar ze voor opgeleid worden, denk ik.' R4, R239: 'Dan hebben ze geen stage meer. (stage in het vierde jaar?)' R4, R265: 'Nou wat ik heel goed vind, is voor klas 1 en 2 hoe dat nu gaat. Klas 1 die snuffelt bij elke praktijkafdeling, twee keer twee weken, twee uur.' R4, R267: 'En uhm, daaruit kiezen ze er drie, waar ze dan het jaar erop in klas twee, per praktijkafdeling zes weken lang weer twee uur per week komen.' R4, R275: 'Ja er zijn er ook een aantal die weten het al, die vinden het vervelend dat ze dan nog bij twee afdelingen en in de eerste zelfs bij zes andere afdelingen moeten kijken. Ze zeggen dat: 'ik weet toch al dat ik dat ga doen'. Maar voor een heleboel die weten niet wat ze gaan doen en die zeggen toch wel als ze die opdracht aan het maken zijn. Nou bij mij moeten ze veel achter hun computer zitten, want het is veel administratief werkt.' R4, R281: 'Dus ja, ik vind dat wel waardevol, want als je dat niet zou hebben en je laat ze gewoon een keuze maken op basis van ja, uh, wat informatie die ze hebben, dan ja, denk ik dat er meer op een verkeerde plek terecht komen.' R4, R291: 'Maar daar ben ik wel tevreden over, over die opzet.' R4, R293: 'Uhm, ja dat ze op stage gaan vind ik goed.'
--	--

	R5, R342: 'Wij doen op de afdeling altijd uh, in het derde jaar hebben ze twee weken achter elkaar stage.' R5, R344: 'En in het vierde jaar hebben ze een lintstage, twaalf weken lang een halve dag. We merken wel dat het steeds lastiger is om leerlingen uh, uhm te plaatsen op stageplekken. Concurrentie met het mbo uh, die dan toch voorrang hebben.' R5, R348: 'Maar die stages op zich zijn wel heel leerzaam, uh, mits ze ook op een plek zitten waar ze het naar hun zin hebben. Dat is dan uh, uh de breuklijn zeg maar, waar het ook wel op stuk loopt. Als je niet de goede plek kunt vinden uh, uh nou dan kun je het creatief oplossen soms hoor. Zeg maar dat je een leerling soms inzet op school, bij lessen aan de uh, uh onderbouw of LOB aan de onderbouw.' R5, R352: 'Zelf in eerste instantie een plek vinden en als het niet lukt, dan uh, helpen wij mee. Maar ook die ingang vind ik wel heel leuk. Dat ze gewoon zelf iets gaan doen wat ze zien zitten.' R5, R364: 'Maar waar zou je nou gewoon twee weken is R5, R370: Uh, nou ja je kan natuurlijk altijd meer doen. Leerlingen vinden dat wel leuk. Ze vinden het ook heel zwaar hoor, dus ik denk dat twee weken zat is, want ze hebben nu twee weken achter elkaar. Ze zijn dan vaak helemaal stuk en blij dat ze weer naar school mogen omdat stagelopen veel zwaarder is.' (aantal uren stage) R5, R376: 'Ze hebben er heel veel zin in van tevoren.' R5, R388: 'Ja, dus voor derdejaars is twee weken wel voldoende en vierde jaar, halve dag in de week, ja ik denk het wel. Als je meer zou doen, dan mis je ook alweer lessen he.' R5, R394: 'Dus uh, ik ben er wel tevreden over.' R5, R442: 'Ja dat zullen we wel zien. Maar zo vanuit mezelf denk ik nou uh, we hebben ook nog de carrousel stages, maar dat zijn een soort bedrijfsbezoeken die die leerlingen doen. Speciaal voor zorg en welzijn.' R6, R128: 'Uh ja in de bouw ben ik daar heel tevreden over, dat is goed geregeld. Met de vervolgopleiding is uh er een soort databank waar alle bedrijven in staan voor de bouw en voor fijn hout hebben we ook een soort databank waar we de gegevens uit halen. En ja uh meer kun je de stage bedrijven bellen en heel vaak zijn ze wel enthousiast want uh ze willen toch wel graag de jonge mensen, want dat is hun toekomst. En graag willen ze die wel onderbrengen. We hebben vaak wel specifieke leermeesters die ook daarin opgeleid zijn, dus die ook. Voor de bouw is dat echt wel heel goed geregeld.' R6, R130: 'Ja en dan zeggen ze ook weleens zoals het voor de bouw geregeld is, is voor andere afdelingen soms nog wel eens wat van te leren. Maar dat is ook, dat het in de vervolgopleidingen gewoon leermeestercursussen worden gegeven, bedrijven worden. Het moeten bij ons ook heel specifiek leerbedrijven zijn.' R6, R134: 'Dus ze hebben eigenlijk al een stempel, van hé we zijn een leerbedrijf. Ze hebben dus mensen binnen boord die
--	--

	leerlingen kunnen begeleiden.' R6, R136: 'Dus ja, daar ben ik wel heel tevreden over.' R6, R138: 'Wij hebben met de bouw, uh, in het begin, uh hebben wij een week snuffelstages rond de herfstvakantie.' R6, R140: 'En dan einde van het jaar hebben we de twee weken stage en in het vierde is er geen stage.' R6, R144: 'Uhm, wij hebben in principe school breed hebben wij de twee weken stage in de derde klas. En wij hebben uh, ten opzichte van andere opleiding uh hebben wij al een week extra.' R6, R146: 'Waarbij ze snuffelen. Is het nodig? Nou ik vind het nu al heel fijn dat, dat je vooral in de vierde klas, de leerlingen wel binnen boord houdt en echt richting het examen toewerkt. En, en, en dan merk je wel dat je de tijd vaak echt nodig bent.' R6, R148: 'Dus uh en ja het is een beetje eind derde klas, dus dan is het een moment uh dat ze eigenlijk al richting de vierde gaan. Dus dat is eigenlijk de derde klas uh, al een beetje hebben gehad.' R6, R156: 'Dus ja, ik denk dat het om het even is of je nou begin vierde pakt of eind derde.' R6, R160: 'Ja en dan zie ik qua inhoud wat ze dan hebben gehad, eigenlijk zie ik er weinig verschil in.' R7, R224: 'Ja, twee weken stage.' R7, R226: 'Uhm, ja als het aan mij ligt, zouden ze wel uhm, een uh lintstage kunnen doen. Wekelijks een middag en dan uh allemaal verschillende bedrijven.' R7, R228: 'Een lintstage van zes weken ofzo. Dan gewoon standaard één middag in de week.' R7, R230: 'Ja, maar dan een periode bij dit bedrijf.' R7, R234: 'En dat zou gerust vanaf klas drie uh kunnen.' R7, R236: 'Moeten misschien wel.' R7, R238: 'Nu doen ze drie weken in juni in klas drie. Meer stage hebben ze niet.' R7, R240: 'En dan komen ze bij een bedrijf terecht.' R8, R216: 'Ze lopen alleen stage in het derde. Dat is heel divers, maar dat regelt elke mentor zelf.' R8, R218: 'En dat is bijzonder, dat mentoren dat regelen. Of leerlingen zeggen van he uh, meneer ik heb een stageplek. Vindt u dat goed? Uh ja, is goed.' R8, R222: 'Dus die hebben een boek van, van dit zijn mijn adressen.' R8, R224: 'En uh leerlingen hebben zelf ook ouders of ooms, tantes, burens. En zo wordt dat netwerk.' R8, R226: 'Maar er is een keer in het jaar twee weken bij elkaar in juni.' R8, R230: 'Ik denk dat stage heel uh, heel waardevol kan zijn. Ook in die nieuwe profielen straks, uh. Een prominenter plaats moet innemen, dan het nu heeft. Dat denk ik, maar dat is ook wat verwacht ik.'
--	---

	R8, R236: 'Ja, je krijgt straks een nieuwe vorm dus uh.' R8, R238: 'Volgens mij is dit ja uh, de laatste keer dat we dat zo gaan doen. En ik, vraag me niet hoe we dan dan uh, volgend jaar gaan doen.'
Reflecteren	R1, R34: 'Nee, het is niet een apart onderwerp, maar het heeft met hun houding, hun werkhouding, hun gedrag in de klas, maar ook met hun initiatieven, ook de richtingen waar ze zelf ook wel sturing aan mogen geven. Dat is natuurlijk op zich wel heel leuk als je dat ook ziet bij leerlingen. Niet iedereen kan dat en heeft daar heel veel hulp bij nodig en motivatie. Want ja, ze zijn vaak onzeker over zichzelf, dat kan ik niet en dat vind ik griezelig en ik durf dat niet en mag zij mee als ze iets moeten brengen naar een teamleider bijvoorbeeld ofzo. Die stap om het alleen te doen, maar het ook alleen te kunnen, ja dat is voor sommigen al een hele prestatie.' R1, R70: 'Uhm, het reflecteren is vooral naar zichzelf toe. Door de ervaring heen, maar ook door de lessen. En door de opdrachten die ze moeten uitvoeren binnen de lessen, uh krijgen ze ook een reflectie naar hunzelf toe, wordt het ook besproken met ze.' R1, R72: 'Nee, individueel.' R1, R74: 'Omdat het allemaal zo verschillend is.' R1, R76: 'Ja. Bijvoorbeeld de twee jongens die lopen nu stage bij een gymdocent hier. En uh, ja die krijgen alle tips en <i>tricks</i> mee van uh daar moet je op letten en zo moet je, je gedragen in een gymles. En op zich gaat het nu heel goed en weten ze ook van nou dit willen wij ook. Wij willen die opleiding ook gaan doen. Dus uh ja dat geeft dan wel een hele motivatie. Soms zijn er punten dat ze toch een beetje ja, of te druk te zijn, dan wordt hun de spiegel wel voorgehouden.' R1, R110: 'En dat is een lijst en daar staat op onvoldoende, voldoende, goed. Vaak zitten ze op voldoende bijvoorbeeld en dan ja, hoe kun jij naar een goed gaan door ook eens wat actiever te zijn, door eens met zelf ideeën te komen of ja door toch eens wat planmatiger te gaan werken. Soms lever je dingen wel erg laat in, of op het laatste moment en dan zeg je van ik ben zo druk geweest. Ik heb tot één uur in de nacht zitten werken. Hoe kun je dat veranderen?' R1, R112: 'Ja, héél veel reflecteren.' R1, R114: 'En ik laat het ze vooral zelf vertellen, hoe ze het zelf vinden en daar geef ik dan mijn antwoord op. En dan gaan ze verder met verbeterpunten. Nou ja en dat gaat ook een beetje met zijn ups en downs. Ja er gebeurt natuurlijk altijd weer wat, bij de één en de ander.' R2, R52: 'Ja ze proberen in ieder geval dat ze een beeld hebben van hoe het er in het echt aan toe gaat. Dus ook uh, daar praten ze ook met die jongens die die opleiding doen.' R2, R60: 'Ja dan gaan we na die tijd, zeg maar op donderdag en vrijdag zijn we daar geweest en dan op maandag gaan we om tafel van nou wat heb je gezien, wat vond je ervan, wat zijn dingen die je daar gezien hebt, wat heb je opgedaan, wat

	zijn leuke dingen, minder leuke dingen. Ja daar hebben ze het met elkaar, hebben we het met elkaar over.' R2, R62: 'En kijk onder de praktijk heb je het er ook met leerlingen natuurlijk over. Van wat vind je leuk, waar ga je straks op verder. Ook met de stages van nou wat is leuk, wat is interessant en welke stagebedrijven gaan we daarbij zoeken.' R3, R197: 'Uhm weinig.' R3, R199: 'Ja, dat is jammer, want je kunt er ontzettend veel van leren. Uhm, ja, uhm hoe ik het ervaar zoals die stage bijvoorbeeld, uh, er wordt bijna niet over gesproken. Maar ik ga ze dan wel allemaal af.' R3, R203: 'En heb het er even kort over van hoe uh uh uh de tussenevaluatie. Hoe gaat het tot nu toe? Maar het zijn vaak hele oppervlakkige gesprekjes, omdat er ook geen opdracht aan zit. Dus je kunt het erover hebben wat doe je allemaal, ja oke leuk, maar.' R3, R205: 'Het gaat goed en je hoort vaak van de begeleider ook wel dat het goed gaat. Uh, maar je kunt niet echt gerichte vragen stellen over wat kan beter want ja, je hebt geen leerdoel meegegeven aan die leerlingen.' R3, R207: 'Dus je kunt daar ook niet op doorvragen en dan is het ook voor zo'n leerling al lastig om te gaan reflecteren.' R3, R273: 'Maar dan kom je toch weer bij, als wij als mentor daar wat mee willen doen. Ja, dan moet daar wel tijd voor komen.' R3, R275: 'Want als ik echt goed wil kunnen reflecteren met leerlingen, ja dat is niet een keer in de maand een wiskundeles schrappen. Ja dat moet wel consequent gebeuren.' R3, R279: 'Het is een goed iets, alleen dan moet daar tijd voor zijn.' R4, R136: 'Nu niet, maar uh, uh in de uh in het nieuwe onderwijs van handel en administratie wordt ondernemen en uh dat bestaat uit praktijkopdrachten. En uh de uitgeverij die zijn zich daar ook van bewust dat uh LOB traject. Dus die hebben dat daar ook in opgenomen. Dus elke praktijkopdracht uh, uh het laatste onderdeel is reflecteren op de opdracht.' R4, R138: 'Dus dat wordt gewoon daar een vast onderdeel in het onderwijsaanbod.' R4, R142: 'Alleen de reflectievragen en de manier waarop gereflecteerd wordt uh, ja die kwaliteit uh die is niet erg hoog.' R4, R144: 'Het zijn hele knullige vragen en leerlingen ervaren dat niet als, die nemen dat niet serieus die vragen. Ook omdat ze niet op de juiste manier gesteld worden dus uh.' R4, R146: 'Of ze slaan het over. Het heeft geen meerwaarde dan.' R4, R148: 'Ja, ja. En ik heb uh, nog niet gezien uhm of die kwaliteit beter is. Maar de manier waarop die uitgever, die hebben dat gepresenteerd, hier ook, hebben neergezet lijkt het in ieder geval een stuk beter uhm.' R4, R175: 'Ja, ik vraag dan inderdaad, goh hoe was het gister
--	---

	en uh.' (Open dagen) R4, R255: 'En ik ben daar zelf nog te onervaren in om uh, daar echt een uh, goed besluit over te vormen.' R5, R86: 'Dus uh terugkoppelen van, dit kan jij echt goed of he jij hebt dit echt, daar moet je wat mee of uh R5, R92: 'Ook eigenlijk het voortdurend bezig zijn, met niet alleen de leerling, maar ook met, als docent met, wat kun jij nou goed, wat past bij jou. R5, R96: 'En uh wat kun je eventueel doen om uh te onderzoeken of je wat met die droom kan. R5, R120: 'Dat vind ik heel erg leuk. Afgezien nog van het terugkoppelen van waar ben jij nou goed in. Want daar zie je ook een leerling weer ooh ooh, weet je zo. R5, R122: 'Dat is heel leuk. Ja dus ik vind die gesprekjes sowieso wel heel leuk. Dus daar ben ik dan tevreden over.' R5, R294: 'Maar je zou wel kunnen denken dat als alle docenten, dat weet ik dus ook niet, ik heb ze nu veertien uur maar je kunt dus ook onder de les Nederlands iets zien van de leerlingen en dat, weet je, dat je met elkaar veel sterker op die kwaliteiten reflecteert als docent ook en dat terug koppelt.' R5, R306: 'Dus daar heb ik het dan ook over met hem, van goh jij bent heel uh uhm, nou je weet heel goed wat je wil en je kunt het ook goed verwoorden.' R5, R310: 'Dus daar heb ik het dan ook over met hem, van goh jij bent heel uh uhm, nou je weet heel goed wat je wil en je kunt het ook goed verwoorden.' R5, R334: 'Dat moet je wel dan ook weer teruggeven, zo he.' R5, R366: 'Ja hoe het gaat.' (stage) R5, R368: 'Waar ben je nieuwsgierig naar, zo.' R5, R472: 'Dan moet je al leren reflecteren. Dat zit ook in het examen he. Ze moeten allemaal reflectieopdrachten altijd maken.' R6, R94: 'Uh bij ons uh ze hebben een boekvorm, nu nog een boekvorm en komt straks een nieuwe methode ook wel weer terug. Dan gaan ze toch wel vaak de dingetjes even een keer zelf beoordelen, wat heb ik gemaakt, hoe ziet het eruit, zou ik dit zelf willen hebben. Dus van technisch zijn ze daar wel mee bezig.' R6, R96: 'Werkhouding komt daarin ook wel aan bod. Uhm steeksgewijs doen we dat. We doen het niet na elk werkstuk.' R6, R98: 'We benoemen het zelf ook weleens bij een leerling. En mondeling gebeurt het ook weleens. Dan zeggen we van 'nou je hebt je muurtje klaar, hoe vond je dat gaan?' uhm maar ook wel meer vaktechnisch gebeuren, hoe ziet je muurtje eruit, noem zelf je foutjes, hoe zou je het de volgende keer anders doen.' R6, R100: 'Dus het gebeurt wel, maar het gebeurt voornamelijk met nakijken en ook dat wordt in principe, ja wordt gedocumenteerd in een boek. Dus enne ja die heeft een leerling vaak in eigen beheer.'
--	--

	R6, R102: 'En ja goed daar kijken ze dan zelf niet daarna meer op terug.' R6, R104: 'Dus uh het mooiste is uh dat je zoiets hebt van hè nou hebben we dit gedaan en de leerling kan erop terugkijken en uh gaan we een nieuwe opdracht mee. Misschien dat hij dan zegt dit neem ik mee van de vorige keer. Dat wil ik hier aan verbeteren ofzo iets. Ja dat je, je eigen punten misschien weer sterker maakt.' R6, R106: 'Ik denk dat ze vooraf eventjes uh, want nu is het vaak op het einde, misschien dat ze toch uh een document uh waarin ze zelf benoemen waar ze mee van tevoren mee bezig gaan van hè dit en dit wil ik in dit werkstuk meenemen, dus dat ik daar mee aan de slag ga.' R6, R108: 'Ja dus eigenlijk ja en dat ze het van zichzelf ook bij zich hebben en denken oh ja wacht even dat zou ik doen.' R6, R164: 'Ja, wij hebben ook daar helemaal weer een stageboekje voor, waarin ze echt bijhouden wat doen wij elke dag, waar zijn we mee bezig, welke uh werkzaamheden doen we. Uh, ze sluiten het uh, uh af met een eigen pagina. Waar ze zichzelf helemaal moeten beoordelen. Hoe is het gegaan? En uhm de leermeester beoordeelt dat. Er staat een tekeningetje in dat ze dan moeten maken.' R6, R166: 'Er zitten wat opdrachtjes in waarbij ze gaan, hoe is het met de veiligheid op zo'n bouwplaats of in het bedrijf waar ze lopen. Dus ja aan de hand van zo'n boekje hebben ze wel heel veel reflectie op zo'n stage.' R7, R88: 'Nou eigenlijk niet eh.' R7, R92: 'Ja dat is wel belangrijk. Moet eigenlijk wel gebeuren. Maar nee, op het moment gebeurd het niet uh.' R7, R96: 'Dan moeten ze dat inderdaad in een portfolio gaan vastleggen, het moet gewoon een verplichting zijn. Je zou er uh, ja dat kun je op allerlei manieren vorm geven, maar hoe? Dat weet ik zo ook niet, best moeilijk.' R7, R109/110: 'Ja precies, ja. In hoeverre zijn leerlingen in de derde en vierde klas nu nog bezig met de vragen van wie ben ik eigenlijk, wat wil ik en wat kan ik?' J: 'Ja.. Niet denk ik. Ja dat moet, dat moet veel meer gebeuren. Daar zijn ze op het moment echt nog niet druk mee, denk ik.' R7, R112: 'Ja zoals ik al zei, dan moet, dan moeten we daar echt inhoudelijk uh, op in gaan spelen met een les.' R7, R114: 'Al is het maar een uurtje in de maand of in de twee weken dat we echt LOB gaan doen.' R7, R116: 'Dat ze zich daar bewust uh mee bezig gaan houden.' R7, R199: 'Ja, ja. En in hoeverre denkt u dat de leerlingen eigenlijk zelf in staat zijn om antwoorden te geven van nou uh, wie ben ik nou eigenlijk en wat wil ik en wat kan ik?' R7, R202: 'Ja, ik denk wel dat ze dat kunnen.' R7, R244 (stage): 'Ja, ze moeten verslag inleveren, voor uh, voor Nederlands.'
--	--

	R7, R246: 'En een uh, ze moeten een werkboek bijhouden.' R7, R252: 'En wordt er nou echt gereflecteerd? Ja ik loop het wel door uh met de jongens van uh wat vond je ervan uh.' R7, R264: 'Dus het is voor ons ook een beetje inschatten, die past daar, die past daar. Ja, dat is per bedrijf ook weer verschillend natuurlijk.' R8, R27: 'Maar er moet een verbetering worden gemaakt in zeg maar uh, dat leerlingen zich beter bewust zijn van het feit, ooh dat is LOB.' R8, R29: 'Van oh dit heeft iets met mezelf te maken of oh dit netwerken ja, ja, ja, ja. Uh daar kan ik straks gemak van hebben als ik een baan zoek of een opleiding zoek. Daar zijn ze zich nog niet altijd van bewust.' R8, R31: 'Dat ligt bij mentor en bij de leerling zelf.' R8, R71: 'Ja, uh wie ben ik uh, daar zullen ze niet één, twee, drie een antwoord op kunnen geven, maar het feit ze iets over uh, uh hun competenties zeggen uh, iets over hun uh, uh talenten. Wat ze leuk vinden, wat ze niet leuk vinden, wat hun ouders doen. Hoe hun wereld in elkaar zit.'
Loopbaandossier/portfolio	R1, R116: 'Uhm, nee we hebben alleen een competentiekaart. Wat ze wel hebben is een portfoliomap en daar staan hun ervaringen vooral in. Bijvoorbeeld de stageverslagen. Maar wij hebben ook carrousels. En carousel dat is uh, dat ze naar een instelling gaan. We zijn bijvoorbeeld bij mensen met een beperking geweest, mensen met een lichamelijke beperking. Een rondleiding gehad en een introductie gehad. Nou dan maken ze daar verslag van en dat gaat dus in hun portfoliomap.' R1, R118: 'En al hun stages komen daar ook in. Maar maken ze speciale onderwerpen in de les bijvoorbeeld. Kan bijvoorbeeld zijn maak een nieuwsbrief voor ouders voor de kinderopvang. Daar staan dan een aantal punten in. Nou die nieuwsbrief die gaat daar bijvoorbeeld ook in. En nou maak een cv, dat gaat er ook in, een algemene cv. Dat gaat allemaal in hun portfoliomap.' R1, R120: 'Dat is voor hun zelf. Ze krijgen het mee, of ze het meenemen naar het roc of niet, ja dat moeten ze zelf weten. Het is van hun.' R1, R122: 'Nee, daarna eigenlijk niet meer. Het wordt op dat moment besproken en dan gaat het in de map.' R1, R124: 'Alleen hun stage natuurlijk wel, dat loopt nog even door.' R2, R124: 'Ja vanuit de eerste en de tweede zijn ze daar nu dus mee bezig, ook met die vernieuwing van LOB.' R2, R126: 'Maar in de derde en vierde hebben ze dat nou nog niet.' R2, R128: 'Ja want dan wordt het verplicht en zo.' R2, R130: 'Maar dat is nu dus nog niet bij de huidige.' R2, R132: 'Nee, nee nee nee, niks.'

	R3, R180: 'En uhm er wordt ook echt een opdracht aangeplakt aan zo'n stage. En daar zijn we nu, dit jaar, gaan we er echt mee bezig, want het was af en toe echt ja ga maar stage lopen, ga maar lekker snuffelen. Maar er werd niet echt een opdracht aan vastgeplakt, het was niet echt een doel van de stage.' R3, R189: 'Maar dat je daarnaast ook een klein onderzoekje moet doen binnen het bedrijf of meekijkt wat je kunt doen binnen het bedrijf, waar je een verslag over moet schrijven, waar je een conclusie aan moet hangen.' R3, R191: 'En het dan weer in moet leveren en vervolgens ook een, ja, een cijfer voor kunt krijgen. Want nu is het van, je levert iets in, je krijgt een vinkje en dan is het klaar. Dan wordt het in de kast gestopt en dan is het klaar. Dat is eigenlijk zonde, het is wel tachtig uur werk wat de leerling eraan besteed.' R3, R193: 'En ze krijgen er niets voor terug. Dus die waardering die mag er zeker wel zijn.' R3, R255: 'Desnoods laat ze gewoon een, een, een opstel schrijven over wat, wat, welke opleiding vind ik leuk en wat lijkt me er leuk aan en wat.' R3, R261: 'Niet, nee, althans niet zoals een slb zoals we dat hebben binnen het hbo, dat kennen ze hier niet nee.' (portfolio) R3, R265: 'Ja. Nee, dat is nu absoluut nu niet aan de hand hier.' R3, R267: 'Uh ja, zolang het maar inhoudelijk nuttig is, bedoel het is wel, er wordt wel eens dingen in het onderwijs in het leven geroepen dat ik het denk is gewoon, er wordt maar weer wat verzonnen en het, het eindelijk uiteindelijk toch weer in een laatje omdat we het al druk genoeg hebben. Want het is wel weer een document wat docenten weer moeten gaan beoordelen. Uhm, dus ja, maar het moet wel een goed document zijn wat efficiënt is en waar ze ook echt wat aan hebben.' R3, R327: 'Bij dat soort excursies, die zijn vaak vak gerelateerd. Bijvoorbeeld bij nask, dat ze in Almelo een excursie hebben gehad uhm, daar zit dan volgens mij ook wel weer een verslag aan vast. Dus dan moeten ze al wel weer er iets mee doen.' R4, R100: 'In mijn vierde klas, doe ik geen specifieke opdracht, gericht uh onder de noemer LOB.' R4, R126: 'Voor zover ik weet niet, nee.' R4, R142: 'Nee nu niet, nu zit dat ook al wel bij uh, bij de methode in, de praktijk uh, uh praktijkopdrachten.' R4, R177: 'En uh, ik leg dat verder niet vast. (open dagen)' R4, R179: 'Dat zijn gewoon dingen die ik voor mezelf meeneem, maar ja goed uh, het leerling aantal is ook dusdanig klein dat uh ik dat wel voor mezelf uh overzichtelijk heb.' R4, R181: 'Maar het is niet een portfolio of iets anders.' R4, R269: 'Praktijkopdrachten maken om te oefenen en om te kijken wat past bij ze.' R5, R156: 'Ja en je kan nog denken, je moet alles op papier
--	--

	zetten. Nou dat uh dat doe ik niet. Dat vind ik allemaal weer erg omslachtig. Dit dat uh dat noem ik ook niet als verbeterpunt.' R5, R158: 'Het vastleggen van al die gesprekjes en zo dat haalt ook de, de snelheid erbij.' R5, R160: 'Daar wordt het zo stroperig van en dat, dat zou ik dus niet willen.' R5, R444: 'Ze maken al een portfolio bij ons, van afdeling zorg en welzijn, dat deden we altijd al.' R5, R446: 'Nou, daar zitten ook dingen in als, wie ben ik, wat kan ik goed en hoe kijken anderen naar mij. Dat soort dingen.' R5, R 448: 'En ook uh, uh, verslaglegging van dingen, uh, bijvoorbeeld van bezoeken daar maken ze verslagen van.' R5, R450: 'Die komen daar ook in, uhm, we hebben competentiekaarten die zitten daar ook in, die krijgen.' R5, R452: 'Per periode krijgen ze er een cijfer voor, voor de competenties waaraan ze moeten voldoen binnen zorg en welzijn.' R5, R454: 'Dus daar kun je ook het verloop zien.' R5, R456: 'Van hoe groeit een leerling nou per competentie.' R5, R458: 'Nou en dat komt in hun portfolio en wat ik er ook uh, uh in doe zijn de uh, uh dingen die ze zelf heel mooi gevonden vinden. Dus als ze een werkstuk gemaakt hebben en dat is heel mooi geworden, gaat dat er ook in.' R5, R460: 'Het is in principe bedoeld om mee te nemen naar het roc en de dingen waar ze trots op zijn die mogen ook mee, zo.' R5, R462: 'Dus ze krijgen die map mee als ze van school gaan en dan uh, uh kunnen ze hem inzetten voor uh, uh de intake of uh.' R5, R464: 'Of aanmeldingsgesprekken bij het roc.' R5, R466: 'Dus het is wel goed zo, denk ik.' R6, R72: 'Uh, ja ik denk dat er nou niet zo heel goed gedocumenteerd wordt van wat een leerling doet en waar die mee bezig zijn. En en wat voor ja, kijk ze worden, ze komen uit de tweede hebben een kleine controlelijstje enne daarmee wordt eigenlijk gecontroleerd van uh heeft inzet getoond, doet goed mee. Heel nihil is het wel, maar misschien dat het iets uitgebreider kan waarbij je ook al in de klas een lijstje bijhoudt. Kijk niet iedereen hoeft zijn technische kant hier te laten zien. Uh misschien zo'n lijstje of iets zo'n document maakt.' R6, R74: 'Ja er wordt wel wat bijgehouden en wordt ook wel gestuurd naar de mentoren maar wordt niet zo heel veel aangedaan hebben we soms het idee. Uh ik hou het ook vaak voor mezelf wel bij maar het is nihil. Dat gevoel heb ik.' R7, R98: 'Niet. Daar moeten we uh echt wel mee gaan werken.' R7, R100: 'Maar ik weet ook niet of er al portfolio's zijn uh, kant en klaar op uh, zou ik maar zeggen, uh hoe je zo'n portfolio in gaat richten.'
--	---

	R8, R37: 'Ja dat moet verbeteren. Het vastleggen van LOB activiteiten uh dat moet ook een verbeteringslag ondergaan.' R8, R39: 'En het speerpunt ligt hier bij de mentor in relatie tot die leerling.'
Maatwerk	R1, R48: 'Ja het blijft lastig. En sommigen vinden alles leuk en sommigen vinden bijna niks leuk. Ja ook daar moet je, het is eigenlijk echt op maat. Je moet echt op maat met de leerlingen daarmee bezig zijn. En soms ook onderling dat ze het er over hebben. Hè eentje weet zeker dat ze tandartsassistente wil worden, gaat daar ook voor, maar is heel zwak in taal en Nederlands dus daar zou ze keihard aan moet trekken en laten zien van dat ze daar toch wat meer initiatieven in toont. Dus ik haal de cijfers van hun er ook bij, wat voor hun van belang is.' R1, R50: 'En datzelfde geldt voor Wiskunde en Engels, dus uh het is echt op maat aanbieden.' R1, R54: 'Ja, want wij doen dus ook de lintstage. En de lintstage was over het algemeen nog wel wat algemeen.' R1, R56: 'Maar nu wordt het toch wel specifiek.' R2, R86: 'Ja kijk, dat kan wel. Nou hebben we ook één meisje dan in de techniek.' R2, R88: 'Ja dat meisje is een beetje onzeker, moet ik dit wel, kan ik hier mee verder, moet ik dat, ik ben het enige meisje. Daar zijn we bezig met maatwerk dat ze nu een aantal middagen mee kan lopen bij een autogarage. Tijdens de praktijken, dan maakt ze dus iets minder praktijkopdrachten. Maar dan gaat ze wel meedraaien al bij een autobedrijf. Kijken van nou is dit echt wel, is dit echt wat ik wil en uh ik denk dat ze juist gemotiveerd wordt om hiermee verder te gaan. Ja, maar dat is wel uitzonderlijk. Dat is niet bij alle leerlingen.' R2, R90: 'Ja de, maar goed het zijn dan ook wel hele korte periodes, bijvoorbeeld drie middagen. Uh, dat ze dan meelopen.' R2, R156: 'Dus dat blijft altijd een beetje maatwerk.' R3, R311: 'Ja in principe, elke leerling wordt individueel begeleid dus uh elke leerling neem je apart, en uh uh ga je mee aan tafel.' R3, R313: 'Bespreek je wat vind je leuk, wat vind je niet leuk, uh wat zou je kunnen gaan doen, welke meeloopdagen zou je kunnen gaan lopen. Dus het is niet zo dat we zeggen uh we gaan nu met z'n allen per se nu daar naar toe, nee. Ze worden allemaal vrij gelaten in de twee keuzes die ze kunnen maken.' R3, R315: 'En als ze er meer willen doen, dan moeten ze dat wel even in overleg doen, omdat het wel onder schooltijd gebeurd. Het moet niet zo zijn, dat een leerling denkt, ik heb vandaag geen zin in de les, ik ga een meeloopdag doen. Dus dat moet wel in overleg gebeuren.' R3, R319: 'Dus ze mogen zelf kiezen uh, wat ze willen doen. En zo nu en dan zijn natuurlijk wel excursies naar bedrijven toe,

	waar dan iedereen naar toe gaat.' R3, R321: 'Uhm, wordt daar maatwerk geleverd... nee. Dan niet want dan wordt iedereen over een kam geschoren, maar het gaat er ook om, om leerlingen misschien iets te laten zien, waarvan ze vooraf misschien hebben gedacht van, daar vind ik helemaal niks aan. En dat ze dan toch komen en zeggen, hm misschien ook wel leuk.' R4, R118: 'En uh, samen met H. O. G. probeer je dan wel uh, die leerlingen uh op maat te bedienen in ieder geval dat die op de goede plek komt.'
Andere activiteiten	R1, R159 t/m 164: R: 'Uh, als ik het goed heb begrepen hebben jullie ook wel gastsprekers hier af en toe op school toch?' G: 'Uh, jaa..' R: 'Die over beroepen vertellen.' G: 'Ja dat gebeurt ook weleens, incidenteel. Ja.' R: 'Zou dat nog meer moeten of is dat voldoende voor wat het nu is?' G: 'Ja, ja.. Misschien voor een enkeling wel.' R1, R182: 'Ja en daar zijn de carrousels ook voor. We zijn ook naar Huize Friso, dat is ook een verzorgingshuis, geweest. Daar krijgen ze ook een hele rondleiding, mogen ze ook bijvoorbeeld mee helpen met bloemschikken of met uh koffie schenken en aan tafel gaan zitten. Gesprekje hebben met die ouderen. Ja, sommigen vinden dat dan wel grappig. Maar uh om mensen te helpen of om mensen te wassen, dat is natuurlijk wel heel griezelig.' R1, R190: 'Uhm, ja misschien in de derde klas nog iets meer. Want begin van de derde klas tot ongeveer zeg maar mei, gebeurd er vrij weinig. Ja sommigen gaan wel, we activeren het wel van ga naar de open dagen, ga kijken. Maar misschien in dat stukje zal ook nog wel iets meer kunnen gebeuren.' R1, R192: 'Ja, ook wel, wordt er ook wel aandacht aanbesteedt. Maar niet aan alles, minder dan in de vierde klas.' R1, R194: 'Ja, dat zou misschien nog wel een verbeterpunt zijn, om daar toch nog meer aandacht aan te besteden. Dan ben je juist met alle werkplekken bezig en dat is de kennismaking ermee. Maar misschien zou dat in de derde klas nog wat meer kunnen.' R1, R222: 'Dus precies, ja het enige zou ik misschien toch in de derde klas wat meer, halverwege de derde klas, wat meer peilmomenten willen hebben, van waar sta ik nu.' R1, R224: 'Ja en misschien ook wat je zegt wat meer testen en wat meer vanuit de praktijk wat voorbeeldjes. Dat ze een beetje kunnen spiegelen.' R2, R148: 'Uhm ja zo zijn er natuurlijk ook wel activiteiten hier. We gaan met die gasten naar meestal een defensie. Ja dat is natuurlijk ook voorlichting, de TIG-P zijn we geweest in Rotterdam. Schiet me zo even te binnen.' R2, R150: 'Dat is natuurlijk ook al uh iets voor hun toekomst.' R2, R152: 'Ja gewoon zelf uh invulling geven. En het ene jaar is

	er ook meer vraag dan het andere jaar. Als je zo'n beetje kijkt van nou uh hoe is die groep. Nu zijn het allemaal wel jongens die vrij zeker weten van wat ze willen. Maar als je dat vergelijkt met bijvoorbeeld drie jaar geleden. Dan was er een groepje, ja die had niks met techniek. Dus die gaan een heleboel, ja die zijn dan naar het leger of defensie of detailhandel gegaan.' R4, R183: 'Ja, ja ik uh, ik probeer ze ook altijd uh, uh te wijzen op van ja praat met broers/ zussen/ neven/ nichten wat die doen.' R4, R187: 'Nou ik uh heb veel allochtone leerlingen, dus zeker als een broer of zus dan een mening over een opleiding heeft dan uh.' R4, R189: 'Ja, dan luisteren ze daar wel naar.' R4, R190: 'Ja, precies. En zoals gastsprekers of oud-leerlingen komen die ook op school om iets te vertellen?' R4, R193: 'Uhm, weet ik niet, nee, ik heb het niet gemist. Maar het kan natuurlijk wel een goede optie zijn om dat wel te doen.' R4 R251: 'Nou ja, goed. Ik hoor jou nu een aantal dingen zeggen uh, over een test, over een gastspreker, over oud-leerlingen en uh ik denk wel dat ik meer <i>tools</i> zou willen hebben inderdaad, nu als vierde jaars mentor.' R4, R293: 'En voor de rest uh, zal ik wel meer <i>tools</i> willen hebben om die leerlingen te kunnen begeleiden.' R4, R303: 'Dus in de derde en vierde zal ik wel meer <i>tools</i> willen hebben.' R4, R305: 'Ja, maar misschien ben ik ook niet op de hoogte van alle <i>tools</i> hoor. Het kan maar zo zijn dat H. zegt maar dat en dat is er wel. Maar dat ik het niet weet.' R6, R176: 'Ja, we hebben de open dagen uh, uh, we hebben LC voorlichting. Ik vind dat er hier bij ons op school wel heel veel wordt aangeboden. We hebben het mbo waar ze mee kunnen kijken. LOB eerste klas, tweede klas. Nou dat is wel echt uh een week of zes weken dat ze hier meelopen, dat is wel een hele lange periode. Ja, ik vind het wel uh. Ik heb het gevoel dat een voorlichting hier wel aardig, aardig op zijn plek zit.' R6, R178: 'Ja, tenminste, ik heb niet het idee dat het ergens ontbreekt op dit moment. En, en, en ja misschien is het ook wel dat je een voorbeeld geeft dat een andere collega uh zeggen wij missen dit en dit wel. Maar dat komt omdat ik uh voornamelijk ook de leerlingen in de onderbouw ook wel ken, omdat ik ze al les geef, daar in de techniek.' R6, R192: 'Dus uhm dat is gewoon lastig, dus uhm. Ja het enigste wat ik vind nog, is wij geven LOB in Tubbergen, dus dat is een school die buitenaf bij ons komt kijken. Die komt nou in november bij ons kijken. En, en ik heb het idee, dat het verhaaltje dat wij in november geven, dat ze dat, zodra ze in maart de, de schoolkeuze moeten doorgeven, dat ze dat verhaaltje van ons wel kwijt zijn. Dus ik zou van, doe zoiets dan
--	---

	later in het jaar.' R6, R194: 'Ja, want ondertussen hebben ze al zo vaak weer een ander verhaaltje van hun eigen school gehoord. Dus dan denk ik dat ze het verhaal van ons vaak alweer kwijt zijn.' R7, R274: 'Ja we proberen zoveel mogelijk uh beurzen, ook de beurzen te bezoeken.' R7, R276: 'Ook de techniekbeurzen waar ze heel veel techniek in 1 grote hal zien uh en onderdelen die gemaakt kunnen worden.' R8, R244: 'Nou, uh wat ik net zei over die oud-leerlingen terug halen naar school, om hun ervaringen te delen uh, uh met huidige vierdejaars.' R8, R250: 'Maar dat kost ook weer. Ik weet nog niet precies hoe ik dat ga doen. Of ik er nou dertig uitnodig of twintig of vijftig aan tafeltjes zitten. Een soort van speeddate-achtige activiteit.'
DeDecaan.net	R1, R206: 'Ja, daar ben ik van op de hoogte. Ja, de eerste twee klassen dan nu en dan straks natuurlijk ook derde en de vierde klas.' R1, R208: 'Ja prima, prima. Ja dat het meer gedigitaliseerd wordt is ook alleen maar goed hè. Maar het blijft toch ja wat gebeurd er allemaal in de hoofdjes van de kinderen en hun ervaring. En ik blijf het ook heel erg belangrijk vinden dat ze stages doen. Met de teamleider ook gehad over de vernieuwingen, van de nieuwe examens, daar komen ook veranderingen in. Maar ik zeg altijd behoud maar het goede en ja voor de rest moet je, je wel aanpassen aan allerlei vernieuwingen en exameneisen. Maar goed daar hebben we nu al een aantal ervaringen van. Net weer een netwerkbijeenkomst gehad, ook van Zorg en Welzijn.' R1, R210: 'Dan blijkt dus dat er in de examens veel meer gewerkt wordt net filmpjes. Dus dat is het vernieuwende.' R1, R212: 'Maar ja, dan krijg je ook wel , ze lieten dan een voorbeeldje zien van pilotscholen en dan staat er bijvoorbeeld van, wordt er gezegd van uh, we hebben klantvriendelijkheid en gastvrijheid hoog in het vaandel staan. En dan denk ik als een basis leerling dit hoort, dan huh hoog in het vaandel? Moeten ze maar net weten. Dus het taalgebruik is super, super belangrijk.' R1, R214: 'En daar werden ook opmerkingen over gemaakt onder andere. Maar dat ze daarop letten, ook in de filmpjes.' R1, R216: 'Maar daarin zal ook, de beroepen zullen zichtbaar gemaakt worden van wat doet zo iemand en uh. Nou ja, daar zullen ook vragen aan gekoppeld worden.' R1, R220: 'Nu is het heel veel casussen. Dan moeten ze het echt lezen en nu is het echt veel meer zien. Dat is vooral het vernieuwende vind ik, in de nieuwe examens voor zorg en welzijn.' R2, R136: 'Ja ik geef nou ook geen LOB dit jaar dus ik ben er

	nog niet zo heel erg bij betrokken dit jaar.' R2, R138: 'Ik krijg dus wel mee en zo dat ze vanaf de eerste al een portfolio en via uh, ja ik weet zo niet meer hoe dat heet die die uh methode.' R2, R140: 'Ja precies, ja maar dat wordt een digitaal portfolio.' R2, R142: 'En dat nemen ze dan gewoon mee.' R2, R144: 'Maar hoeverre, ja daar ben ik niet zo heel erg van hoe dat nu is met de huidige eerste en tweede , eerste en tweedejaars.' R2, R146: 'Ja ik wist wel dat het al was opgestart, maar omdat ik het nu niet geef zit ik ook niet bij die overleggen en bij die gesprekken dus uh.' R3, R331: 'Ik heb het wel gehoord, maar ik heb geen idee wat ik ermee kan.' R3, R337: 'Oké en wat voor soort opdrachten zijn dat dan?' R3, R339: 'Oja, dus eigenlijk van die reflecterende opgaven?' R3, R341: 'Om te gaan kijken naar wat wil ik nou uiteindelijk gaan doen?' R3, R345: 'Ja, dat is wel beter, ja. Aangezien alle leerlingen hier toch een laptop hebben, komt dat wel goed uit, ja.' (digitaal en administratie) R5, R410: 'Ik lees ook veel over DeDecaan.net, maar ik heb geen idee hoe dat eruit ziet, weet je. Dus dat uh, en daar uh heb ik ook de tijd niet voor. Dus daar ga ik me niet uit mezelf in verdiepen. Maar ik denk wel, ik zou wel wat meer willen weten. Wat doen ze nou daar en wat doen wij dan als follow-up he.' R5, R424: 'Ja, maar het is natuurlijk leuk. Het is niet alleen de leerlingen die dat dan volgen. Het is ook leuk dat de docenten weten wat er aan gaat zitten komen dan. Weet je wel zo en anders moet je alles zelf weer uh.' R5, R482: 'Ja, dat komt.' R5, R493: 'Ja, prettig (loopbaandossier wordt straks digitaal en ook administratie wordt steeds meer digitaal.) R6, R84: 'Uh ja ik heb het weleens op, op dingen voorbij zien komen. En ik heb er weleens voorlichting in gehad maar ik ben er zelf nog nooit ingedoken of dat soort dingen. Ik heb het weleens gezien maar.' R7, R106: 'Ja, ja. Dan heb je echt iets uh, tastbaar iets om te kijken of ze ook werkelijk terecht zijn gekomen of naartoe zijn gegaan wat ze al in de eerste klas zeiden. Zou ik maar zeggen.' R7, R108: 'Ja, dan heb je echt iets om op te reflecteren.' R8, R24: 'Maar de reflectie daarop, dat is niet altijd even scherp, niet altijd even duidelijk. Het is niet altijd even goed gestructureerd vandaar ook dat ik zeg van uh als je daar de structuur onder zet.' R8, R258: 'Er wordt nu gewerkt in klas 1 en 2.' R8, R260: 'En uh de eerste geluiden zijn heel positief.'
--	--

	R8, R262: 'Nou uh dat ze het mooi vinden dat er structuur uh, uh wordt aangebracht. Dat de leerlingen uh, uh daarmee aan de slag zijn uh. Dus ze zijn daar ook mee bezig.' R8, R264: 'Uh ze maken mooie presentaties over uh wie ben ik bijvoorbeeld. Nou dan maken ze een powerpoint van hun zelf.' R8, R266: 'Nou uh, dat is leuk en dat is het begin van het opbouwen van een officieel portfolio. En nou, ik hoor daar alleen maar positieve zaken van.' R8, R268: 'Zijn best wel een paar mentoren van, nou je kunt niet inloggen, je kunt niet inloggen. Nou ja dan denk ik, dat heeft te maken met de vaardigheid van de docent.' R8, R270: 'In plaats van met het systeem.'
Betrokkenheid/rol ouders	R1, R44: 'En je weet ook een beetje hoe de ouders erover denken, dat is natuurlijk ook van belang. Dus een goed contact met ouders is daarbij ook heel erg belangrijk. Dan weet je ook wat hun motivatie is hè en waarom.' R1, R138: 'Ja, ik denk door nog meer de ouders erbij te betrekken. Want die uh moeten het belang er ook van inzien.' R1, R140: 'Ja, ja. Dus van tevoren zou een ouderavond. Ik heb dan binnenkort wel een ouderavond, maar dan is dit al geweest. Maar ik kom er altijd wel op terug, ga naar de open dagen en ga zelf ook kijken ouders. Hè, ja dat je ook een goede indruk krijgt van wat voor kant gaat mijn zoon/dochter naartoe. Dat is toch wel belangrijk, dat zij daar ook een stimulerende rol in spelen. Dus die moet je echt pushen ook sommigen, maar niet allemaal hoor.' R1, R142: 'En ik vraag ook altijd van de ouders en dan is de opkomst ook heel groot, om te komen op de ouderavond. Want de eerste ouderavond, ja dat gaat dan ook al over de eerste cijfers, dus dan zijn ze ook wel vaak gemotiveerd. Maar met de leerling erbij, met de vader en moeder. De eerste komen nu ook al binnen hoor.' R1, R174: 'Daarom ook die rol van die ouders, die is ook super belangrijk. Dat ze er gewoon over gaan praten thuis. Hè, ja dat zijn ook van die punten.' R1, R176: 'Ja, ik denk het wel.' R1, R178: 'Je pusht het wel, maar uh ook naar die ouders toe dat het super belangrijk is. Dat ze het er over gaan hebben, gaan kijken, ga maar zoeken en kijken wat het precies inhoudt.' R2, R62: 'Nou eerst klassikaal, maar kijk nu komen er weer tien minuten gesprekken aan en dan ga je dus ook meer met ouders en leerlingen samen.' R2, R160: 'Maar over hoe het in klas drie en vier gaat daar over ben ik wel tevreden, tenminste wat je van ouders ook terug hoort. Van dat het uh dat waar wij mee bezig zijn als school zijnde, naar scholen toe gaan en overleggen dus.' R3, R144: 'Uh stimuleren om het ook thuis erover te hebben met ouders/ verzorgers uhm ok belangrijk.' (vervolgonderwijs) R3, R146: 'Ja, ik merk tijdens tien minuten gesprekken met

	ouders, zeker aan het eind van jaar 3, want op een gegeven moment komt ook de stage.' R3, R150: 'En dan merk je ook, dat het zoeken van een stageplek, dat ouders zich daar ook heel erg bij betrokken voelen. En dat ze dan echt met hun kind om tafel gaan om het te hebben over studiekeuzes, wat wil je hierna gaan doen. En in klas vier is dat natuurlijk nog meer.' R3, R152: 'Maar in klas drie is dat, is dat al wel bezig. Ik wil niet zeggen voor iedereen, maar meerdere wel.' R4, R82: 'Ook tijdens oudergesprekken staat het bij mij in ieder geval vast op de agenda.' R4, R106: 'Sowieso bij de ouderavonden.' R4, R253: 'Ouders uh komen naar mij toe.' R5, R128: 'Je hebt natuurlijk ook de ouders he, ik denk wel LOB zonder ouders, je hebt nu de ouderavonden. Ik heb het er met ouders ook wel over hoe verder, maar uhm, ja dat zijn maar tien minuten he.' R5, R130: 'Je moet jezelf daarin altijd wat meer. Ik had vanochtend zo'n gesprekje en dan denk ik, het is natuurlijk heel leuk als je als ouders samenwerkt in dat hele traject.' R5, R132: 'Dus uh want ouders zijn lang niet altijd bezig uh, die laten het soms ook gewoon bij het kind liggen. Dus daar zou je misschien nog wat meer in kunnen uh samenwerken. Dat je LOB als onderdeel van je tien minuten gesprek ook echt hebt.' R5, R134: 'Ik had de teamleider al eens een keer gezegd dat ik die tien minuten gesprekken zo oudbollig vind. Beetje oude kaas en ik vind dat niet meer van deze tijd, om uh. Ik heb twintig, tien minuten gesprekken achter elkaar en dan denk ik ja uhm waar zijn we nou eigenlijk mee bezig.' R5, R138: 'En ze staan dan allemaal braaf in de rij te wachten tot dat ik tijd heb.' R5, R140: 'Dan denk ik volgens mij moet dat andersom. Dus ja weet je dat uh. Daarvan denk ik dat zou wat mijn bezig wel eens onder de loop mogen. Van wat is, waar is een leerling nou echt in de bovenbouw gediend mee, qua contact tussen ouders en docenten.' R5, R142: 'He waar LOB dan ook een onderdeel, dat je wat meer samen op kunt werken.' R5, R144: 'Ja, maar die zijn er niet altijd mee bezig of laten het bij het kind.' R5, R146: 'Wat tegenwoordig met schoolkeuze ook waar is. Waar wil jij naartoe naar welke school, uh, dat mag het kind bepalen. Dan weet je en dan denk ik ja, dat is, zit wat in, maar het is misschien om uh.'
--	--

Bijlage 6: Axiaal coderen

LOB/ LOB-lessen:

LOB-lessuren:

- R2, R136: 'Ja ik geef nou ook geen LOB dit jaar dus ik ben er nog niet zo heel erg bij betrokken dit jaar.'
- R3, R34: 'Dat kost me dan weer een uur wiskunde, maar het is wel iets belangrijks voor de leerlingen en.'
- R3, R60/76/78/80: 'Nee, nee onderbouw wel, maar in de bovenbouw is dat niets. Ja, toch een LOB les. Ja, toch wel. Dit hoeft niet elke week te zijn. Maar een keer in de zoveel tijd dat er eventjes uh dat uur echt daarvoor is.'
- R3, R301: 'Alleen inderdaad dan moet die tijd er wel zijn.' (LOB lessen, voorlichting en begeleiding in keuze)
- R4, R72: 'Ja, in klas 3 en 4 worden er uh geen specifieke LOB lessen gegeven. Tenminste niet door mij uh.'
- R4, R78: Maar dat hang je voor hun niet elke keer aan de kapstok LOB.'
- R4, R88: 'Ja, maar ik geef niet specifiek LOB lessen in klas drie of vier.'
- R5, R164: 'Ik zie mijn leerlingen ook veel he, veertien uur in de week.'
- R5, R166: 'Dus die *follow-up* is al heel snel natuurlijk.'
- R5, R172: 'Ja, ja ik heb ze veertien uur in de week en uh dus ja die die continuïteit zit er dan eigenlijk van zelf al wel in.'
- R5, R302: 'Ja je kunt toch veel zien aan de leerlingen. Ik heb die LOB lessen nu.'
- R7, R46: 'Uhm het is eigenlijk LOB, alleen wordt het apart gegeven tot nu toe in klas twee en een eigenlijk.'
- R7, R50: 'Maar echt ja, dat moet misschien in de derde klas, moet daar ook gewoon een apart LOB-uur komen of, of uh extra uren voor LOB.'
- R7, R54 t/m 56: En wat is dan de reden dat u toch aangeeft van nou misschien in klas 3 inderdaad ook nog wel echt zo'n uur LOB?' J: 'Nou dan weet je dus zeker dat ze er zelf echt mee bezig gaan, onder begeleiding van.'
- R7, R62: 'Dus ja als je dat nog in een extra les doet is dat alleen maar goed voor de leerlingen.'
- R8, R27: 'Maar er moet een verbetering worden gemaakt in zeg maar uh, dat leerlingen zich beter bewust zijn van het feit, ooh dat is LOB.'
- R8, R39: 'En het speerpunt ligt hier bij de mentor in relatie tot die leerling.'

Afstemming tussen onderbouw en bovenbouw:

- R5, R402: 'Ik zou wel wat meer afstemming willen richting onderbouw/ bovenbouw.'
- R5, R426: 'Dus en dat lukt natuurlijk wel, maar het is uh, ik zou het leuker vinden om uh, van de onderbouw te horen.'
- R5, R428: 'Van hè waar moet ik nou op letten en wat zijn opvallende dingen.'
- R5, R434: 'Dat er wat meer communicatie onderling over is.'

Reflecteren:

- R5, R88: 'Je vindt het wel leuk maar ik zie dit of dat. Dat vind ook heel veel tussen de bedrijven door plaatst.'
- R7, R58: 'Kijk in de wandelgangen of tijdens de les ga je weleens vragen van 'Wat wil je worden?' Of tijdens een ouderavond als de ouders komen dan uh is dit onderwerp ook altijd aan de orde.'

- R8, R22: 'Maar de reflectie daarop, dat is niet altijd even scherp, niet altijd even duidelijk. Het is niet altijd even goed gestructureerd vandaar ook dat ik zeg van uh als je daar de structuur onder zet.'

Zoals LOB nu is opgenomen in het lesprogramma:

- R1, R92: Ja, ik denk dat wij, ja eigenlijk ben ik dat al een beetje gewend, om veel aan loopbaanbegeleiding te doen om bewuste keuzes te maken. Maar ik hou een slag om de arm.'
- R2, R162: ja zoals het nu gaat in de derde en vierde ben ik wel tevreden trouwens over.'
- R2, R166: maar klas drie en vier, ja daar ben ik eigenlijk wel tevreden over. Kijk als er verbeterpunten zijn dan proberen we dat eigenlijk ook direct al door te voeren. Kijk je hebt dat natuurlijk grotendeels zelf in de hand hè.'
- R4, R76: 'Uh natuurlijk ben je wel met ze bezig over LOB zaken.'
- R5, R80: 'Er valt eigenlijk heel veel onder.'
- R5, R507: 'LOB het is gewoon een speerpunt LOB bij ons op school. Maar zeker ook vanuit de overheid dus alles wat daarin helpend is, is gewoon meegenomen natuurlijk.'
- R5, R509: 'Als je aan het ontwikkelen bent.'
- R8, R12: 'Nou ik uh ik uh ben de mening toegedaan dat heel goed werk wordt uh verricht. Heel divers van aard uh mag ik wel zeggen. Kijk er is een mentoruur en met dat mentoruur of uh het expliciet in het rooster zit of niet, maar praktijkdocenten zijn aan het werk met hun kinderen.'
- R8, R20/26: 'Dat zijn allemaal punten waarvan ik zeg van uh maakt het boeiend om LOB steviger neer te zetten in de derde en vierde klas. Wij doen heel veel, sturen heel veel dingen aan. Maar ik ben over het algemeen ben ik tevreden over uh LOB zoals dat nu vorm geeft.'

Zelf dingen ondernemen:

- R1, R92: ook zelf misschien de leerlingen nog meer aanmoedigen om zelf de dingen te gaan doen. En dat lukt bij een kleine categorie lukt dat, maar niet bij iedereen. En dat is een beetje waar je tegenaan loopt.

Keuzes maken:

- R1, R46: 'Ja dan probeer je ze toch wel heel bewust te laten kiezen. Maar het is niet.. Een heel enkeling die echt zegt dit is mijn richting en dat hou ik ook vast. Dat zijn er maar heel weinig.'
- R1, R90: 'En anders moet je ze toch in de lessen een beetje confronteren, op laten zoeken, ja gewoon dat ze het gevoel hebben van wat staat mij te wachten als ik dit beroep ga doen.'
- R1, R166/168/170: 'Het gaat er om dat ze een profiel krijgen van wat is het nou dat ik ga doen. Het valt mij op dat eigenlijk driekwart wel erg twijfelachtig is. En dat is best wel veel. Die toch nog weer switcht. En nu begint het wel een beetje van nou weet ik het zeker en ik wil dit gaan doen of dat gaan doen. Dus ik wil het voor kerst, dan zeg ik ook altijd van, wil ik zekerheid hebben wat je wilt. En dan kun je, je er verder op oriënteren. Ja en bij een aantal ligt het al wel vast. Maar ja, er blijven twijfelgevallen.'
- R2, R60: 'Kijk nu is het allemaal ze kiezen een afdeling, ja dat is meer LOB klas 1 en 2 waar wij veel te maken mee hebben. Dat dat allemaal iets beter opgezet kan worden. Maar goed ja het is ook allemaal nieuw hè, gaat nu allemaal anders. Dus ja dat heeft gewoon even tijd nodig.'
- R3, R118/120: 'Dus ja, het is, is, je merkt echt nog dat ze weinig koek ervan gegeten hebben. Over hoe het precies allemaal in elkaar zit op het mbo en hoe het met die niveaus werkt. Dat valt tegen, ja.'
- R3, R122: 'Ja door ze echt uit te leggen en met stroomdiagrammen.'
- R3, R124: 'Uit te leggen, nou als je dit niveau vmbo hebt gedaan, dan stroom je vervolgens daar naar door.'

- R3, R138: 'Ik probeer dus met plaatjes wat visueler te maken, zodat het misschien wat beter blijft hangen.'
- R4, R112: 'En de wens van de school is ook dat, dat vanuit de leerling zelf komt en dat wij niet teveel sturen daarin.'
- R6, R41: Dus je bent echt bezig de leerlingen uh te laten zien wat je hier allemaal kunt worden.
- R6, R55: 'Dus heel langzaam laat je ze eigenlijk gaan in de richting die ze leuk vinden.'

Gesprekken:

- R1, R46: Het zou misschien nog wel meer kunnen, Dat er gewoon nog individueel nog meer aandacht aan besteed kan worden, door in gesprek te gaan met leerlingen.
- R5, R112: 'Komen ook weet je wel, zo dus het is een soort wisselwerking tussen activiteiten en de gesprekken daarom heen.'
- R5, R114: 'Dat ondersteunt elkaar.'
- R5, R318: 'Ja, ja. En dan heb ik een LOB-programma, maar daar wijk ik dan totaal vanaf, want dit zijn gewoon even de gesprekken tussendoor.'
- R5, R400: 'Vooral de gesprekken tussendoor.'

Dialogen:

Competentielijst:

- R1, R108: 'We hebben een competentielijst en die bespreken we sowieso voor elke, of tijdens elke periode. Dus nu hebben ze een periode van schoolonderzoeken gehad en dan bespreek ik ook met hun de competenties.'

Tijdspad:

- R3, R90: 'Af en toe even met een leerling over te hebben, over wat kun je later doen.'
- R3, R98: 'Ik vraag wel leerlingen vaak om het toch in eigen tijd te doen.'
- R3, R100: 'Dus vaak plan ik wel gesprekjes buiten de lessen om.'
- R4, R100: 'Maar dat doe ik niet zo gestructureerd.'
- R4, R106: 'En elke periode uh, spreek ik mijn leerlingen nog twee à drie keer even apart.'
- R4, R108: 'Soms maar vijf minuten.'
- R5, R102: 'Ja, eigenlijk veel meer.' (tussendoor)
- R5, R116: 'Ik ben daar heel tevreden over.'
- R5, R154: 'Ja, maar goed dat staat even los van de kleine gesprekjes die ik met leerlingen heb. Daar ben ik zelf zo wel tevreden over.'

Onervarenheid mentor:

- R4, R110: 'Maar en uhm, uh ik merk dat ik daar zelf ook nog te onervaren in ben om ze goed te kunnen adviseren en te begeleiden om te zeggen dit zijn jouw kwaliteiten en die opleiding zou bij jou passen.'
- R7, R66: 'Ja... Uhm ik denk dat ik uh als ik heel eerlijk ben dat ik mijzelf ook wel iets meer erin kan verdiepen om die gesprekken te veraangename, om het zo maar even te zeggen.'
- R7, R68: 'Dus er zou ook een best een LOB-cursus, of misschien is die er al, moeten komen voor docenten.'
- R7, R70 t/m 72: 'Om zo goed mogelijk uh die gesprekken in te gaan zou ik maar zeggen. Een leidraad eigenlijk voor zo'n gesprek, laat ik het zo zeggen.'
- R7, R74: 'Daar probeer je leerlingen warm voor te krijgen. Uh volgend jaar heb je installatietechniek erbij en elektrotechniek. Nou dan moet ik toch wel iets meer van weten wat daar te koop is om het zo maar even te zeggen.'
- R7, R76: 'Dus daar mis ik dan kennis van.'

- R7, R80: 'Ja, dus ik denk toch wel dat, of je moet je eigen daarin gaan verdiepen, of de vakspecialist op dat gebied moet de LOB-lessen verzorgen.'
- R8, R18: 'Wat ik merk ik dat ze uh daar behoefte aan hebben om daar uh zich in te verdiepen uh, te specialiseren maar niet uh elke mentor is uh in staat om een goeie manier van gesprekken met leerlingen te voeren. Daar zit een verbeter slag uh in, dat is één. Niet elke mentor uh weet wat er te koop is uh in uh de wereld.'
- R8, R20: 'En redeneert vanuit zijn uh vakrichting, maar kijkt niet verder uh.'

Inhoud:

- R5, R116: 'Ik ben daar heel tevreden over.'
- R5, R118: 'Nou, dat je leerlingen kunt aansporen, om iets uh, waar ze uh zelf niet zo'n weet van hebben of wat voor hun vrij vanzelfsprekend is dat ze ergens goed in zijn. Om daar wat in te gaan doen en daar wat in te gaan onderzoeken. Ook om daar zelf initiatieven in te gaan nemen.'
- R6, R60: 'Dan begeleid je ze richting de vakrichting waarmee je eigenlijk de keuze uh het dichts bij hun zit.'
- R8, R55: 'Uh, daar ben ik wel tevreden over.'
- R8, R59: 'De gesprekken gaan over, bijvoorbeeld over een leerling die de verkeerde keus gemaakt hebben.'
- R8, R61: 'Daar gesprekken over voer. Of leerlingen die mijn god niet weten welke richting ze straks uh, uh op moeten.'
- R8, R73: 'En dat vind ik wel mooi. Als leerlingen er echt niet uit komen, komen ze bij mij. Of zou jij er een keer mee willen praten, dat soort vragen.'

Reflecteren:

- R7, R84: 'Ja dat is eh, het is niet echt dat we daar aandacht aanbesteden tot op dit moment eh. Echt klassikaal gaan we dat meestal niet doen. Dan moet je eigenlijk wel iets hebben van ja, LOB-boek ofzo.'
- R8, R14: 'En als ze de zaken even stil leggen dan hebben ze gesprekken met die leerlingen.'
- R8, R16: 'Over wat ga jij straks doen, jij gaat straks stage lopen, jij gaat uh kiezen voor een studie, hoe ver ben je daarmee. Dat doen die mentoren goed.'
- R8, R63: 'Ik stuur ze niet. Maar ik hou ze wel een spiegel voor.'
- R8, R79: 'Ja, uh die zijn er altijd. Bedoel reflectie is voor mij ook een model, een model om uh, zeg maar gesprekstechnieken dat uh, uh te verbeteren. Ik zal daar zelf ook kritisch op moeten zijn.'

Voorlichtingen/meeloopdagen:

Aanmelding workshops roc en mbo-avonden:

- R1, R128: 'Nou ik vind eigenlijk de aanmelding zoals morgen is dan, komen de middelbare opleidingen hier met allerlei workshops. De aanmelding daarvoor vind ik heel mager, héél mager.'
- R1, R130: 'Ja, ik heb het zelf al gezegd van ga daar naartoe, ga eens kijken. Maar de aanmeldingen vind ik heel laag.'
- R5, R192/198: 'Ze moeten zelf aanmelden voor een mbo-avond, ze moeten zelf aanmelden voor een roc en dan kun je als docent roepen, roepen, roepen, maar er zijn er heel veel die melden zich niet aan of en dat is wel heel jammer. Weet je, je kunt wel een heel aanbod creëren maar als daar toch heel wat niet naar toe gaan. Dus wel erop terugkomen.'

Meeloopdagen:

- R1, R132: 'Ik zal ze in ieder geval pushen om een dagdeel mee te lopen naar hun opleiding.'

- R2, R40: 'Kijken van wat het inhoudt, welke opleidingen er zijn, dat ze een dag mee kunnen lopen.'
- R2, R48: 'Naar de school toe. Daar is gewoon de school die draait zoals het normaal is en wij komen daar dan gewoon een middag bij en kijken.'
- R2, R102: 'Ja dan kunnen ze kijken, dan kunnen ze een dag meelopen op het roc.'
- R3, R36/40: 'Om ze wel even met ze te bespreken wat ze kunnen doen en dat ze dit jaar minimaal 2 meeloopdagen moeten lopen in uh, in het uh vervolgonderwijs. Dit zijn derde jaars.'
- R3, R44: 'Ze moeten, uh het is hier vrijwillig, maar ik heb ze verplicht gesteld minimaal twee en als je er meer wilt doen moet je het eerst overleggen.'
- R3, R46: 'Maar ik wil er wel dat ze er minimaal twee dit jaar lopen.'
- R3, R52: 'Dus ik heb ook duidelijk gemaakt dat het belangrijk, om je gewoon breed te oriënteren, kijk wat is allemaal mogelijk en uh.'
- R3, R68: 'Uit ervaring is, is het vaak wel dat de leerlingen op het laatst in een jaar zeggen oohja ik moet nog twee meeloopdagen doen.'
- R3, R72/74: 'Dus eigenlijk uhm liever dat daar iets meer structuur in komt en dat mis ik uhm.' 'In de bovenbouw.'
- R3, R227: 'Maar ga echt die meeloopdagen doen, want dan ervaar je of zo'n opleiding iets voor jou is of niet.'
- R3, R231: 'Uh ja, maar ook wel omdat ik het ook uh, daar verplicht stel.' (meeloopdagen doen)
- R3, R237: 'Ik probeer ze wel op één of andere manier toch binnen te krijgen, dat ze het wel gaan doen.'
- R3, R315: 'En als ze er meer willen doen, dan moeten ze dat wel even in overleg doen, omdat het wel onder schooltijd gebeurt. Het moet niet zo zijn, dat een leerling denkt, ik heb vandaag geen zin in de les, ik ga een meeloopdag doen. Dus dat moet wel in overleg gebeuren.'
- R3, R335: 'En wanneer ze zich niet inschrijven dat ik even naar huis bel, van he, heeft u de mail gelezen van het inschrijven. En dan met het vriendelijke verzoek, dat ze zich dan alsnog gaan inschrijven als ze dat nog niet gedaan hebben.'
- R7, R156: 'Het praktische. Onze leerlingen uh, dat ze praktisch iets kunnen doen en uh ja eigenlijk uh beleven ze echt uh, die school beleven zou ik maar zeggen. Niet gewoon met een open dag met pa en ma rondlopen, nee echt daar een dag meedraaien zoals die dag in het vervolg ook gaat plaatsvinden.'

Oud-leerlingen:

- R8, R106/108/110: 'Uh, is divers en uh er ontbreekt voor mij nog een duidelijk aspect en dat is oud-leerlingen die iets uh, voor huidige derde en vierdejaars kunnen betekenen. Dat moet nog beter uitgewerkt worden. Nou die uh, uh die zijn nu bijvoorbeeld de eerste en tweede klas uh mbo en die komen terug en helpen de vierde klas om keuzes te maken. Die vertellen over hun eigen ervaring. En dat heb ik nog niet op poten, dat is een van de dingen, waarvan ik denk dat moet ik dit jaar nog doen.'

Gastspreeker:

- R8, R118/120: 'Ja heel divers. Als mij iemand opbelt en zegt ik wil voorlichting geven, dan zeg ik dat is mooi, hartelijk welkom. Waar gaat het over? Nou welkom. Nou dan gaat hij voor een derde of vierde klas zijn verhaal houden.'

Voorlichting roc:

- R2, R94: 'Ja want zoals vanavond, toevallig is dat dan vanavond. Dat is elk jaar.'
- R2, R96: 'Dat is jaarlijks, dat, dat is. En dat is voor het derde en vierde en leerlingen zijn wel enthousiast daar over. Dat ze al zo vroeg ermee bezig zijn. (Roc voorlichtingsavond)'

- R3, R213/215: 'Nou morgenavond is er toevallig eentje een mbo-voorlichting. Dan komt het roc komt hier op school, met allerlei verschillende opleidingen, dat is echt een uhm, volgens mij organisatie van tot en met.' 'Dat is echt gigantisch, van Nordic en Pius samen. Ja dat vind ik echt heel mooi, want alle opleidingen die komen hier naar de school toe om uh iets te vertellen over de verschillende opleidingen die ze hebben. En derde en vierdeklassers kunnen zich voor twee opleidingen inschrijven.'
- R3, R225: 'Het is natuurlijk ook marketing, bedoel ze proberen gewoon leerlingen binnen te krijgen. Er wordt gewoon een verhaaltje gehouden, uhm, over hoe mooi de opleiding is'
- R3, R251/253: 'Ik denk dat extra voorlichting niet echt een meerwaarde zal hebben, gezien wat ik al met ze doe.' 'Ze krijgen er een consumerende houding van en ze moeten een beetje een actieve houding gaan krijgen, dat ze ook daadwerkelijk er iets mee gaan doen.'
- R4, R156: 'Ja morgenavond op school. Dat is in ieder geval een belangrijke avond. Een eerste avond waarin de leerlingen echt kunnen snuffelen hè. Ze kunnen de mbo's komen hier zichzelf presenteren.'
- R5, R106/108: 'Want kijk nu is er morgenavond hier een uh een mbo-avond uh dan komt het mbo hier op school.' Ja en dat uh is natuurlijk ook zo'n activiteit in het kader van LOB.'
- R6, R112: 'Uh ik zou uh de meeste voorlichtingen zijn hier wel correct en goed uh. Ik vind de voorlichting wel goed.'
- R7, R120/122/126/128 : 'Uhm wat je veel hoort is uh als het in de derde aangeboden wordt uhm en in de vierde, zo'n zelfde avond.' Dat hoor ik nu ook weer. 'Oh daar zijn we vorig jaar al geweest, daar gaan we niet heen.' Weet je wel. Dus ja. mijn inziens moet je dat denk ik in klas 4 toch uhm. Dus een uh scholenmarkt, soort scholenmarkt, maar dan niet binnen Pius, maar gewoon op een andere locatie.'
- R8, R126/128/130/132: 'We hebben een informatiemarkt, van het uh middelbaar beroepsonderwijs hier op school. Scholen komen hierheen met hun richtingen. Leerlingen schrijven zich in. En daar doet zeventig procent aan mee. Ja en die laatste dertig, ja die maakt zelf keuzes.'

Bedrijfsbezoeken:

- R4, R245: Uhm, ja en dat is eigenlijk gewoon uhm ter lering en vermaak uh.' (Nederlandse bank en een museum in Amsterdam bezoeken)
- R5, R230/232: 'Ja, ja. Maar op zich uh denk ik, er gebeuren vrij veel bedrijfsbezoeken en zo ook, dat vind ik heel leuk. Vinden leerlingen vaak ook wel leuk. En dat is wat minder vrijwillig, want daar gaan ze gewoon heen op excursie. Dus dan zijn ze daar. Klassikaal ja.'
- R8, R120/122/124: We doen mee aan de week van de procestechniek derde klas. Dan uh is de focus op procestechniek en dan zijn er een aantal bedrijven die uh, leerlingen ontvangen. En daar gaan we naartoe. Wij doen mee aan Almelo goes techno. Het bedrijfsleven in Almelo stelt de deuren open en wij hebben daar een bijdrage aan.'

Rondleiding:

- R1, R132: En als het kan ga ik een afspraak maken op het roc nog voor een rondleiding.'
- R2, R42: 'Nee daar ga ik met de leerlingen naartoe. Ik heb ook contact met roc elektrotechniek. Om te kijken van wat het inhoudt.'

Vervolgopleiding:

- R2, R38: 'We gaan met leerlingen naar het roc, naar vervolgopleidingen toe.'

Gesprekken:

- R2, R98: 'En daar ga je het over hebben van waar is het verstandig om te gaan kijken. Gaan ze het er thuis over hebben en kom dan even terug hier. Dus dan ben je er eigenlijk al onbewust steeds mee bezig. Kijk dat is sowieso iets van uh wat wel goed is.'

- R5, R110: 'En daar kun je ook heel veel gesprekjes weer aan ophangen ook, weet je. (aan meeloopdagen)

Keuzegidsen/ blaadjes:

- R2, R100: 'En dan heb je nog die vmbo/mbo keuzegids.'
- R2, R106: 'Ze hebben allemaal laatst zo'n boekje gekregen, daar staan alle opleidingen in van hun vervolg op het roc. Kunnen ze aanvinken en daarvoor aanmelden.'
- R3, R30: 'Dus zo nu en dan krijgen we van de decaan mapjes en boekjes onder onze neus gedrukt.'
- R3, R32: 'En onder de les, toevallig dat ik vandaag het boekje hallo, of althans een boekje van het roc uh met ze het doorgewerkt.'
- R3, R64: 'Uhm en dan merk je wel dat ze er heel enthousiast mee bezig zijn en dat ze enthousiast die boekjes doorbladeren om te kijken wat is allemaal mogelijk. En dat ze met veel vragen komen.'
- R3, R66: 'Maar wat beter kan vind ik is de structuur. Want het is vaak nu, elke keer wordt er iets gedropt en uhm dan moeten leerlingen er zelf mee verder.'
- R5, R182: 'Er is nu dus een markt van mbo en ze gaan naar open dagen, alleen wat is merk uh, ze hebben zo'n boekje gekregen ook voor uhm voor meeloopdagen en andere informatie op het mbo. Een heel leuk boekje. Maar wat ik dan merk is, die twee uur zijn om en er blijven minstens 6 van die boekjes liggen.'
- R8, R146: 'Leuk en de meeloop bijeenkomsten in het middelbaar beroepsonderwijs. Dan krijgen ze een folder of een boekje en een link en dan kunnen ze zich aanmelden. Dat vinden ze prachtig.'

Informatiebijeenkomsten:

- R8, R174: 'Aventus kom hier maar binnen, uh Deltion kom hier maar binnen, Cibap uh kom maar binnen, Landstede uh kom maar binnen op informatiebijeenkomsten.'

Open dagen:

- R8, R156/168: 'Wat dat betreft merk ik, dat wij het hier in Twente goed voor mekaar hebben. Gewoon top. Groot voordeel is dat we in feite maar te maken hebben met één aoc en één roc hier in Twente. Dus we hebben verder geen concurrentie.'

Open dagen:

Motiveren aanmelden open dag:

- R1, R136: 'Ja open dagen hè. En daar gaan ze dan wel weer naartoe.'
- R1, R148: 'Ja, er zijn wel momenten waarop dat kan. Maar daar geven wij als school wel de ruimte voor, dat ze daar naartoe kunnen.'
- R2, R48: 'Met een open avond is het natuurlijk wel leuk en staat alles anders opgesteld. Maar vaak die dingen staan de rest van het jaar in de kast.'
- R4, R157: 'En uh daarna is het vooral de open dagen op de mbo's zelf. Uh daar spelen wij wel een rol in uh, door die leerling die bijna echt naar toe te slepen.'
- R4, R161/163/165/167/169: 'Dus uh, uhm, uhm elke keer als ik ze spreek. Tenminste dat begint met zelf bij hun neerleggen van uhm er zijn binnenkort open avonden, dat is het eerste. Ja, en dan uh, van de vijftien leerlingen, de volgende keer dat je ze spreekt hebben er een of twee hebben erover nagedacht en de rest moet je het nog een keer uh. En op een gegeven moment dan uh stel ik gewoon een deadline en wil ik weten wanneer je naar welke open dag gaat en dan maak je het een soort van verplichting. Ik laat het niet zo vrijblijvend, want als ik dat doe, dan weet ik. En ik schrijf zelf op welke leerling wanneer gaat. Zodat ik hem op de dag nog kan herinneren van morgen of dan en dan heb je uh.'

- R7, R150/152: 'Ja dat is uh in principe wel goed geregeld. Drie roc's bezoeken we eigenlijk. Lopen ze zelfs een dag mee, dus dat is wel goed geregeld.'

Testen:

Informatie/ vragen:

- R2, R110: 'En dan de decaan natuurlijk als ze vragen hebben of ze willen informatie dan kunnen ze altijd naar H. toe.'

Decaan in beeld:

- R2, R112/114: 'Ja, ze kennen hem allemaal. Ze hebben ook gewoon les van hem, dus ze weten wie het is. Ja, als je zegt van je moet naar O. G. oh dan weten ze het allemaal wel.'

Testen afnemen:

- R1, R224: 'Ja en misschien ook wat je zegt wat meer testen.'
- R2, R116: 'Ja, dat is nu in de derde en vierde doen we dat niet.'
- R2, R122: 'Nee, nee. Nee het zit er niet standaard in.'
- R3, R283: 'Maar die moeten ze wel zelf aanvragen.'
- R3, R287: 'Maar het is niet zo dat iedereen hier die test maak.'
- R4, R199: 'Maar uhm, volgens mij wordt dat niet standaard aangeboden.'
- R4, R211/213/217: 'Uhm, dus ik denk wel dat je een leerling in de goede richting moet kunnen zetten, op basis van uh, een test kan, als dat een competentietest is bijvoorbeeld dan uh. Of een interesstet. Maar dat ligt eraan de kwaliteit van de test.'
- R5, R278/280/290: 'Vind ik beter werken dan een test, een test vind ik ook altijd een beetje *tricky*, omdat het zo zo. Het staat er en het maakt heel veel indruk vaak en uh voor leerlingen ligt het dan vast, dat of zo hè, terwijl ik denk ja het is ook maar een test. Ik ben niet zomaar voor heel veel testen.'
- R7, R170/172: 'Uh, dat zou op zich niet verkeerd zijn.' (meer afnemen van testen). Een uh beroepentest.'
- R8, R202: 'Nee, het zou een overweging kunnen worden om dat wel te doen, maar ja dat weet ik niet.' (meer testen afnemen.)

Decaan neemt testen af:

- R1, R150: 'Ja, een belangstellingstest is dat hè. Dat doet H. dan wel geloof ik. Die laat ze dan wel uh.'
- R2, R120: 'Ja dat kan bij uh Henny, dat kan wel via de decaan. Dan moeten ze zo'n vragenlijst en zo invullen. Dat hebben er ook weleens een aantal gedaan'
- R3, R285: 'Je moet ze wel, ze kunnen wel naar de decaan toe, dan kunnen ze vragen of ze een beroepskeuzetest kunnen maken, en dan kunnen ze dat ook gewoon maken.'
- R3, R293: 'Uhm, als ze getest willen worden op bepaalde zaken, dan moeten ze echt bij de decaan zijn.'
- R4, R197: 'Nee, volgens mij als een leerling er zelf niet uitkomt, kan hij bij H. o. G. wel een test doen.'
- R5, R256: 'Vast, maar niet bij mij. Dus dat, dat ligt allemaal bij de decaan.'
- R5, R258: 'En ik weet niet hoe die daarmee omgaat, of die standaard bij elke leerling. Dat denk ik eigenlijk niet, maar dat zou ik niet weten.'
- R5, R260/262/264: 'Ik weet wel dat het kan als uh een leerling echt uh moeite heeft met kiezen of teveel dingen wil en ook niet weet hoe, dan kun je altijd verwijzen. Naar de decaan en die doet daar dan wat mee. Maar wat hij precies doet weet ik niet.'
- R7, R162/164: 'Nou ja, als ze het helemaal niet weten, dan eh komt er wel een interesstet. Bij eh de decaan.'

- R8, R188: 'Uh, leerlingen die het echt niet weten wat ze moeten gaan doen, komen bij mij en uh die houd ik dan een spiegel voor. Die laat ik wel een test doen.'

Soorten testen:

- R3, R281: 'Ja, volgens mij is dat vrijwillig. Ze kunnen bijvoorbeeld beroepskeuze testen doen.'
- R3, R291: 'Volgens mij wordt er niks getest aan LOB, althans niet dat ik weet.'
- R8, R190/192: 'En het is wisselend welke test ik dan pak. Ja, talententesten of uh werkveldentesten.'

Stage:

Stagebestand:

- R1, R84: 'Ja en uhm ik vind het heel belangrijk dat ze op een plekje zitten wat ze ook heel graag willen, de richting die ze ook uit willen.'
- R1, R88: 'Nou ik ben er zelf heel erg druk mee. Want het is heel lastig om stageadressen te vinden. Je moet echt een beetje op je netwerk bouwen en soms doen ze het, nou ja omdat ik het dan ben zeg maar. Maar soms is het ook gewoon van dan hebben ze al teveel leerlingen, ook van roc's, of ze hebben onvoldoende begeleiding en dat is een beetje de frustratie waar je tegenaan loopt. Je gunt ze echt dat ze in de praktijk ervaringen ook opdoen.'
- R3, R148: 'Moeten ze een plek gaan zoeken.'
- R3, R164/166/168/170/172/174/176/178: 'Ja, ik stimuleer ze ook want uhm wat ik in het verleden heb gezien is dat docenten stageplekken gingen zoeken. Maar ik heb zoiets, zeker bij gt-leerlingen, ja ze moeten straks ook zelf sollicitatie sturen en zeker als je vijftien bent, dan kun je al een bijbaantje zoeken en dat moet je het ook zelf doen. Plus mijn uhm klantenbestand van uh uh, bedoel ik heb een bedrijfskundige achtergrond, maar mijn connecties hier in de omgeving zijn niet zo als ik alle leerlingen bij elkaar optel. Zij hebben vast wel connecties ergens anders waar ze misschien kunnen gaan lopen, dus ga het vooral in het begin zelf doen. Ga kijken wat er allemaal mogelijk is, wat je leuk denkt te vinden en ja uh als het niet lukt dan uh dan help ik ze. Dan help je ze mee, eerst van je kunt dat bedrijf benaderen. En als dat zelfs niet wil dan bel ik bedrijven op van ik heb nog een leerling heeft u een plek. Maar vooral eerst zelf doen. Voor basis en kader is dat natuurlijk veel mooier omdat zij bijvoorbeeld echt uh, bijvoorbeeld als je in de bouw zit, dan ga je ook echt naar een bouwbedrijf toe.'
- R5, R344: 'We merken wel dat het steeds lastiger is om leerlingen uh, uhm te plaatsen op stageplekken. Concurrentie met het mbo uh, die dan toch voorrang hebben.'
- R5, R348: 'Maar die stages op zich zijn wel heel leerzaam, uh, mits ze ook op een plek zitten waar ze het naar hun zin hebben. Dat is dan uh, uh de breuklijn zeg maar, waar het ook wel op stuk loopt. Als je niet de goede plek kunt vinden uh, uh nou dan kun je het creatief oplossen soms hoor. Zeg maar dat je een leerling soms inzet op school, bij lessen aan de uh, uh onderbouw of LOB aan de onderbouw.'
- R5, R352: 'Zelf in eerste instantie een plek vinden en als het niet lukt, dan uh, helpen wij mee. Maar ook die ingang vind ik wel heel leuk. Dat ze gewoon zelf iets gaan doen wat ze zien zitten.'
- R6, R128: 'Uh ja in de bouw ben ik daar heel tevreden over, dat is goed geregeld. Met de vervolgopleiding is uh er een soort databank waar alle bedrijven in staan voor de bouw en voor fijn hout hebben we ook een soort databank waar we de gegevens uit halen. En ja uh meer kun je de stage bedrijven bellen en heel vaak zijn ze wel enthousiast want uh ze willen toch wel graag de jonge mensen, want dat is hun toekomst. En graag willen ze die wel onderbrengen. We hebben vaak wel specifieke leermeesters die ook daarin opgeleid zijn, dus die ook. Voor de bouw is dat echt wel heel goed geregeld.'
- R6, R130/134/138: 'Ja en dan zeggen ze ook weleens zoals het voor de bouw geregeld is, is voor andere afdelingen soms nog wel eens wat van te leren. Maar dat is ook, dat het in de

vervolgopleidingen gewoon leermeestercursussen worden gegeven, bedrijven worden. Het moeten bij ons ook heel specifiek leerbedrijven zijn. Dus ze hebben eigenlijk al een stempel, van h e we zijn een leerbedrijf. Ze hebben dus mensen binnen boord die leerlingen kunnen begeleiden. Dus ja, daar ben ik wel heel tevreden over.'

- R6, R140/144/146/157: 'Wij hebben met de bouw, uh, in het begin, uh hebben wij een week snuffelstages rond de herfstvakantie. En dan einde van het jaar hebben we de twee weken stage en in het vierde is er geen stage. Uhm, wij hebben in principe school breed hebben wij de twee weken stage in de derde klas. En wij hebben uh, ten opzichte van andere opleiding uh hebben wij al een week extra waarbij ze snuffelen. Is het nodig? Nou ik vind het nu al heel fijn dat, dat je vooral in de vierde klas, de leerlingen wel binnen boord houdt en echt richting het examen toewerkt. En, en, en dan merk je wel dat je de tijd vaak echt nodig bent. Dus uh en ja het is een beetje eind derde klas, dus dan is het een moment uh dat ze eigenlijk al richting de vierde gaan. Dus dat is eigenlijk de derde klas uh, al een beetje hebben gehad. Dus ja, ik denk dat het om het even is of je nou begin vierde pakt of eind derde.'
- R8, R216/218/222/224: 'Ze lopen alleen stage in het derde. Dat is heel divers, maar dat regelt elke mentor zelf. En dat is bijzonder, dat mentoren dat regelen. Of leerlingen zeggen van h e uh, meneer ik heb een stageplek. Vindt u dat goed? Uh ja, is goed. Dus die hebben een boek van, van dit zijn mijn adressen. En uh leerlingen hebben zelf ook ouders of ooms, tantes, burens. En zo wordt dat netwerk.'

Tijdspad:

- R1, R82: 'Nou dat is een lintstage die wij in de vierde klas doen. En uh dat is twaalf weken en dat is een dagdeel.'
- R2, R70/72: 'Ja, dat is twee weken in het eind van de derde. Kijk je moet, ik ben geen voorstander van nog eerder te doen. Die jongens komen natuurlijk in de derde helemaal kaal aan, ze kunnen eigenlijk, ze kunnen natuurlijk niks.'
- R2, R74/78/82: 'Kijk aan het einde van de derde dan hebben ze dus al wel de basis van dat ze ook gewoon met een monteur mee kunnen en dat ze ook niet alleen maar erbij staan te kijken, maar dat ze ook wel wat kunnen doen. Maar in principe zou het ook niet verkeerd zijn als ze in de vierde ook nog eens, nog een keer op stage gaan. Maar goed, ja het is allemaal, de tijd is al vrij kort h e in de vierde. Het is wel, een jaar is zo om. Ja als ze daar nog een week of uh zeg maar een dag, middag in de week. Dat zou niet verkeerd zijn. Maar om het in te vullen, dan blijft nog gewoon lastig. Bij de ene leerling is het juist wel goed als er iets meer stage zou zijn, maar de ander zegt ik wil automonteur worden, dat weet ik al. Ja dan kan ik nog wel een keer op stage gaan.'
- R3, R148: 'De stage voor klas 3, de tweeweekse stage.'
- R3, R154/156: 'Ja, die is volgens mij ergens in maart of april. (stage leerjaar drie) Aan het eind van het jaar moet ze echt twee weken lang, veertig uur per week stage lopen. Snuffelstage.'
- R4, R239: 'Dan hebben ze geen stage meer. (stage in het vierde jaar?)'
- R5, R342: 'Wij doen op de afdeling altijd uh, in het derde jaar hebben ze twee weken achter elkaar stage.'
- R5, R344: 'En in het vierde jaar hebben ze een lintstage, twaalf weken lang een halve dag.'
- R5, R370: 'Uh, nou ja je kan natuurlijk altijd meer doen. Leerlingen vinden dat wel leuk. Ze vinden het ook heel zwaar hoor, dus ik denk dat twee weken zat is, want ze hebben nu twee weken achter elkaar. Ze zijn dan vaak helemaal stuk en blij dat ze weer naar school mogen omdat stagelopen veel zwaarder is.' (aantal uren stage)
- R5, R388/394: 'Ja, dus voor derdejaars is twee weken wel voldoende en vierde jaar, halve dag in de week, ja ik denk het wel. Als je meer zou doen, dan mis je ook alweer lesuren he. Dus uh, ik ben er wel tevreden over.'
- R7, R226/228/230/234: 'Uhm, ja als het aan mij ligt, zouden ze wel uhm, een uh lintstage kunnen doen. Wekelijks een middag en dan uh allemaal verschillende bedrijven. Een

lintstage van zes weken ofzo. Dan gewoon standaard één middag in de week. Ja, maar dan een periode bij dit bedrijf. En dat zou gerust vanaf klas 3 uh kunnen.'

- R7, R238/240: 'Nu doen ze drie weken in juni in klas 3. Meer stage hebben ze niet. En dan komen ze bij een bedrijf terecht.'
- R8, R226: 'Maar er is een keer in het jaar twee weken bij elkaar in juni.'

Tevredenheid stage:

- R1, R208: Maar het blijft toch ja wat gebeurd er allemaal in de hoofdjes van de kinderen en hun ervaring. En ik blijf het ook heel erg belangrijk vinden dat ze stages doen.'
- R8, R230: 'Ik denk dat stage heel uh, heel waardevol kan zijn. Ook in die nieuwe profielen straks, uh. Een prominentere plaats moet innemen, dan het nu heeft. Dat denk ik, maar dat is ook wat verwacht ik.'

Opdrachten/reflectie stage:

- R1, R166: 'Maar bij hun stage moeten ze ook een interview afnemen hè. Over de mensen die daar werken bijvoorbeeld.'
- R3, R180: 'En uhm er wordt ook echt een opdracht aangeplakt aan zo'n stage. En daar zijn we nu, dit jaar, gaan we er echt mee bezig, want het was af en toe echt ja ga maar stage lopen, ga maar lekker snuffelen. Maar er werd niet echt een opdracht aan vastgeplakt, het was niet echt een doel van de stage.'
- R3, R182/184: 'Ja, het doel was, kijk maar of het wat voor je is. Maar dat is niet echt een lekker smartdoel uh wat die leerlingen meekrijgen.'
- R3, R205: 'Uh, maar je kunt niet echt gerichte vragen stellen over wat kan beter want ja, je hebt geen leerdoel meegegeven aan die leerlingen.'
- R4, R227: 'Ja, in klas drie gaan ze een week op stage, uh twee weken gaan ze dan op stage, en uh daar is ook een opdracht aangekoppeld. Dat ze een verslag gaan schrijven. Dat is toch een reflectie, ja uh, op die uh stage.'
- R6, R164: 'Ja, wij hebben ook daar helemaal weer een stageboekje voor, waarin ze echt bijhouden wat doen wij elke dag, waar zijn we mee bezig, welke uh werkzaamheden doen we. Uh, ze sluiten het uh, uh af met een eigen pagina.'
- R7, R96: 'Dan moeten ze dat inderdaad in een portfolio gaan vastleggen, het moet gewoon een verplichting zijn. Je zou er uh, ja dat kun je op allerlei manieren vorm geven, maar hoe? Dat weet ik zo ook niet, best moeilijk.'

Reflecteren:

Apart tijd voor maken:

- R1, R34: 'Nee, het is niet een apart onderwerp, maar het heeft met hun houding, hun werkhouding, hun gedrag in de klas, maar ook met hun initiatieven, ook de richtingen waar ze zelf ook wel sturing aan mogen geven. Dat is natuurlijk op zich wel heel leuk als je dat ook ziet bij leerlingen.'
- R3, R273/275: 'Maar dan kom je toch weer bij, als wij als mentor daar wat mee willen doen. Ja, dan moet daar wel tijd voor komen. Want als ik echt goed wil kunnen reflecteren met leerlingen, ja dat is niet één keer in de maand een wiskundeles schrappen. Ja dat moet wel consequent gebeuren.'
- R6, R96: Uhm steeksgewijs doen we dat. We doen het niet na elk werkstuk.'
- R6, R100/102: 'Dus het gebeurt wel, maar het gebeurt voornamelijk met nakijken en ook dat wordt in principe, ja wordt gedocumenteerd in een boek. Dus enne ja die heeft een leerling vaak in eigen beheer. En ja goed daar kijken ze dan zelf niet daarna meer op terug.'
- R7, R112/114/116: 'Ja zoals ik al zei, dan moet, dan moeten we daar echt inhoudelijk uh, op in gaan spelen met een les. Al is het maar een uurtje in de maand of in de twee weken dat we echt LOB gaan doen. Dat ze zich daar bewust uh mee bezig gaan houden.'

Individueel of klassikaal:

- R1, R70/72: 'Uhm, het reflecteren is vooral naar zichzelf toe. Door de ervaring heen, maar ook door de lessen. En door de opdrachten die ze moeten uitvoeren binnen de lessen, uh krijgen ze ook een reflectie naar hun zelf toe, wordt het ook besproken met ze. Individueel.'
- R1, R114: 'En ik laat het ze vooral zelf vertellen, hoe ze het zelf vinden en daar geef ik dan mijn antwoord op. En dan gaan ze verder met verbeterpunten. Nou ja en dat gaat ook een beetje met zijn ups en downs. Ja er gebeurt natuurlijk altijd weer wat, bij de een en de ander.'

Beoordelen reflecteren:

- R1, R110: 'En dat is een lijst en daar staat op onvoldoende, voldoende, goed.'
- R1, R222: 'Ja het enige zou ik misschien toch in de derde klas wat meer, halverwege de derde klas, wat meer peilmomenten willen hebben, van waar sta ik nu.'
- R3, R203/207: 'Maar het zijn vaak hele oppervlakkige gesprekjes, omdat er ook geen opdracht aan zit. Dus je kunt daar ook niet op doorvragen en dan is het ook voor zo'n leerling al lastig om te gaan reflecteren.'
- R4, R142/144: 'De reflectievragen en de manier waarop gereflecteerd wordt uh, ja die kwaliteit uh die is niet erg hoog. Het zijn hele knullige vragen en leerlingen ervaren dat niet als, die nemen dat niet serieus die vragen. Ook omdat ze niet op de juiste manier gesteld worden dus uh. (Methode vragen handel en administratie)'
- R5, R86/92: 'Dus uh terugkoppelen van, dit kan jij echt goed of he jij hebt dit echt, daar moet je wat mee of uh. Ook eigenlijk het voortdurend bezig zijn, met niet alleen de leerling, maar ook met, als docent met, wat kun jij nou goed, wat past bij jou.'
- R5, R122: 'Dat is heel leuk. Ja dus ik vind die gesprekjes sowieso wel heel leuk. Dus daar ben ik dan tevreden over.'
- R8, R69: 'Ja, uh wie ben ik uh, daar zullen ze niet één, twee, drie een antwoord op kunnen geven, maar het feit ze iets over uh, uh hun competenties zeggen uh, iets over hun uh, uh talenten. Wat ze leuk vinden, wat ze niet leuk vinden, wat hun ouders doen. Hoe hun wereld in elkaar zit.'

Mate van reflecteren:

- R1, R112: 'Ja, héél veel reflecteren.'
- R2, R60/62: 'Ja dan gaan we na die tijd, zeg maar op donderdag en vrijdag zijn we daar geweest en dan op maandag gaan we om tafel van nou wat heb je gezien, wat vond je ervan, wat zijn dingen die je daar gezien hebt, wat heb je opgedaan, wat zijn leuke dingen, minder leuke dingen. Ja daar hebben ze het met elkaar, hebben we het met elkaar over. En kijk onder de praktijk heb je het er ook met leerlingen natuurlijk over. Van wat vind je leuk, waar ga je straks op verder. Ook met de stages van nou wat is leuk, wat is interessant en welke stagebedrijven gaan we daarbij zoeken.'
- R3, R197/199: 'Uhm weinig. Ja, dat is jammer, want je kunt er ontzettend veel van leren.'
- R7, R92: 'Ja dat is wel belangrijk. Moet eigenlijk wel gebeuren. Maar nee, op het moment gebeurd het niet uh.'
- R7, R109/110: 'Ja precies, ja. In hoeverre zijn leerlingen in de derde en vierde klas nu nog bezig met de vragen van wie ben ik eigenlijk, wat wil ik en wat kan ik? 'J: 'Ja.. Niet denk ik. Ja dat moet, dat moet veel meer gebeuren. Daar zijn ze op het moment echt nog niet druk mee, denk ik.'

Loopbaandossier/portfolio**Portfolio ja/nee:**

- R1, R116: 'Uhm, nee we hebben alleen een competentiekaart. Wat ze wel hebben is een portfoliomap en daar staan hun ervaringen vooral in. Bijvoorbeeld de stageverslagen.'

- R2, R126: 'In de derde en vierde hebben ze dat nou nog niet.'
- R3, R265: 'Ja. Nee, dat is nu absoluut nu niet aan de hand hier.'
- R3, R267: 'Uhm, dus ja, maar het moet wel een goed document zijn wat efficiënt is en waar ze ook echt wat aan hebben.' (Invoeren portfolio?)
- R4, R100: 'In mijn vierde klas, doe ik geen specifieke opdracht, gericht uh onder de noemer LOB.'
- R4, R181: 'Maar het is niet een portfolio of iets anders.'
- R5, R444: 'Ze maken al een portfolio bij ons, van afdeling zorg en welzijn, dat deden we altijd al.'
- R5, R460/462/466: 'Het is in principe bedoeld om mee te nemen naar het roc en de dingen waar ze trots op zijn die mogen ook mee, zo. Dus ze krijgen die map mee als ze van school gaan en dan uh, uh kunnen ze hem inzetten voor uh, uh de intake of uh. Dus het is wel goed zo, denk ik.'
- R6, R72: 'Uh, ja ik denk dat er nou niet zo heel goed gedocumenteerd wordt van wat een leerling doet en waar die mee bezig zijn.'
- R6, R74: 'Ja er wordt wel wat bijgehouden en wordt ook wel gestuurd naar de mentoren maar wordt niet zo heel veel aangedaan hebben we soms het idee. Uh ik hou het ook vaak voor mezelf wel bij maar het is nihil. Dat gevoel heb ik.'
- R7, R98/100: 'Niet. Daar moeten we uh echt wel mee gaan werken. Maar ik weet ook niet of er al portfolio's zijn uh, kant en klaar op uh, zou ik maar zeggen, uh hoe je zo'n portfolio in gaat richten.'
- R8, R37: 'Ja dat moet verbeteren. Het vastleggen van LOB activiteiten uh dat moet ook een verbeteringslag ondergaan'

Carrousel:

- R1, R116: 'Maar wij hebben ook carrousels. En carrousel dat is uh, dat ze naar een instelling gaan. Nou dan maken ze daar verslag van en dat gaat dus in hun portfoliomap.'

Opdrachten portfolio:

- R1, R118/120: 'En al hun stages komen daar ook in. Maar maken ze speciale onderwerpen in de les bijvoorbeeld. Kan bijvoorbeeld zijn maak een nieuwsbrief voor ouders voor de kinderopvang. Daar staan dan een aantal punten in. Nou die nieuwsbrief die gaat daar bijvoorbeeld ook in. En nou maak een cv, dat gaat er ook in, een algemene cv. Dat gaat allemaal in hun portfoliomap. Dat is voor hun zelf. Ze krijgen het mee, of ze het meenemen naar het roc of niet, ja dat moeten ze zelf weten. Het is van hun.'
- R3, R189/191/193/225: 'Maar dat je daarnaast ook een klein onderzoekje moet doen binnen het bedrijf of meekijkt wat je kunt doen binnen het bedrijf, waar je een verslag over moet schrijven, waar je een conclusie aan moet hangen.' En het dan weer in moet leveren en vervolgens ook een, ja, een cijfer voor kunt krijgen. Want nu is het van, je levert iets in, je krijgt een vinkje en dan is het klaar. Dan wordt het in de kast gestopt en dan is het klaar. Dat is eigenlijk zonde, het is wel tachtig uur werk wat de leerling eraan besteedt. En ze krijgen er niets voor terug. Dus die waardering die mag er zeker wel zijn. Desnoods laat ze gewoon een, een, een opstel schrijven over wat, wat, welke opleiding vind ik leuk en wat lijkt me er leuk aan en wat.'
- R4, R177/179: 'En uh, ik leg dat verder niet vast. (open dagen). Dat zijn gewoon dingen die ik voor mezelf meeneem, maar ja goed uh, het leerling aantal is ook dusdanig klein dat uh ik dat wel voor mezelf uh overzichtelijk heb.'
- R5, R156/158/160 'Ja en je kan nog denken, je moet alles op papier zetten. Nou dat uh dat doe ik niet. Dat vind ik allemaal weer erg omslachtig. Dit dat uh dat noem ik ook niet als verbeterpunt. Het vastleggen van al die gesprekjes en zo dat haalt ook de, de snelheid erbij. Daar wordt het zo stroperig van en dat, dat zou ik dus niet willen.'

- R5, R446/448: Nou, daar zitten ook dingen in als, wie ben ik, wat kan ik goed en hoe kijken anderen naar mij. Dat soort dingen. En ook verslaglegging van dingen.

Beoordeling portfolio:

- R5, R452: 'Per periode krijgen ze er een cijfer voor, voor de competenties waaraan ze moeten voldoen binnen zorg en welzijn.'
- R6, R72: 'En en wat voor ja, kijk ze worden, ze komen uit de tweede hebben een kleine controlelijstje enne daarmee wordt eigenlijk gecontroleerd van uh heeft inzet getoond, doet goed mee. Heel nihil is het wel, maar misschien dat het iets uitgebreider kan waarbij je ook al in de klas een lijstje bijhoudt. Kijk niet iedereen hoeft zijn technische kant hier te laten zien. Uh misschien zo'n lijstje of iets zo'n document maakt.'

Maatwerk:

Aanbod maatwerk ja of nee?

- R1, R48/50: 'Ja het blijft lastig. Het is eigenlijk echt op maat. Je moet echt op maat met de leerlingen daarmee bezig zijn. En datzelfde geldt voor Wiskunde en Engels, dus uh het is echt op maat aanbieden.'
- R1, R54/56: 'Ja, want wij doen dus ook de lintstage. En de lintstage was over het algemeen nog wel wat algemeen. Maar nu wordt het toch wel specifieker.'
- R2, R156: 'Dus dat blijft altijd een beetje maatwerk.'
- R3, R311: 'Ja in principe, elke leerling wordt individueel begeleid dus uh elke leerling neem je apart, en uh uh ga je mee aan tafel.'
- R4, R118: 'En uh, samen met H. o. G. probeer je dan wel uh, die leerlingen uh op maat te bedienen in ieder geval dat die op de goede plek komt.'

Maatwerk in activiteiten:

- R2, R88: 'Ja dat meisje. Daar zijn we bezig met maatwerk dat ze nu een aantal middagen mee kan lopen bij een autogarage. Tijdens de praktijken, dan maakt ze dus iets minder praktijkopdrachten. Maar dan gaat ze wel meedraaien al bij een autobedrijf.'
- R3, R313: 'Dus het is niet zo dat we zeggen uh we gaan nu met z'n allen per se nu daar naar toe, nee. Ze worden allemaal vrij gelaten in de twee keuzes die ze kunnen maken.'
- R3, R319: 'Dus ze mogen zelf kiezen uh, wat ze willen doen. En zo nu en dan zijn natuurlijk wel excursies naar bedrijven toe, waar dan iedereen naar toe gaat.'
- R3, R321: 'Uhm, wordt daar maatwerk geleverd... nee. (Klassikale excursies) Dan niet want dan wordt iedereen over een kam geschoren, maar het gaat er ook om, om leerlingen misschien iets te laten zien, waarvan ze vooraf misschien hebben gedacht van, daar vind ik helemaal niks aan. En dat ze dan toch komen en zeggen, hm misschien ook wel leuk.'

Overige activiteiten:

Gastprekers:

- R1, R164: 'Misschien voor een enkeling wel.' (Meer gastprekers)
- R1, R190: 'Uhm, ja misschien in de derde klas nog iets meer. Want begin van de derde klas tot ongeveer zeg maar mei, gebeurt er vrij weinig.'
- R1, R192 en 194: 'Minder dan in de vierde klas.' (in de derde klas). Ja, dat zou misschien nog wel een verbeterpunt zijn, om daar toch nog meer aandacht aan te besteden. Dan ben je juist met alle werkplekken bezig en dat is de kennismaking ermee. Maar misschien zou dat in de derde klas nog wat meer kunnen.'
- R4, R193: 'Uhm, weet ik niet, nee, ik heb het niet gemist. Maar het kan natuurlijk wel een goede optie zijn om dat wel te doen.'

Gesprekken met derden:

- R4, R183/187: 'Ja, ja ik uh, ik probeer ze ook altijd uh, uh te wijzen op van ja praat met broers/ zussen/ neven/ nichten wat die doen. Nou ik uh heb veel allochtone leerlingen, dus zeker als een broer of zus dan een mening over een opleiding heeft dan uh.'

Tools:

- R4, R251/293/303: 'Nou ja, goed. Ik hoor jou nu een aantal dingen zeggen uh, over een test, over een gastspreker, over oud-leerlingen en uh ik denk wel dat ik meer *tools* zou willen hebben inderdaad om die leerlingen te kunnen begeleiden, dus in de derde en vierde zal ik wel meer *tools* willen hebben.'

Beurzen:

- R7, R274: 'Ja we proberen zoveel mogelijk uh beurzen, ook de beurzen te bezoeken.'

Oud-leerlingen:

- R8, R244/250: 'Nou, uh wat ik net zei over die oud-leerlingen terug halen naar school, om hun ervaringen te delen uh, uh met huidige vierdejaars. Ik weet nog niet precies hoe ik dat ga doen. Of ik er nou dertig uitnodig of twintig of vijftig aan tafeltjes zitten. Een soort van speeddate-achtige activiteit.'

Geen invulling:

- R6, R178: 'Ja, tenminste, ik heb niet het idee dat het ergens ontbreekt op dit moment.'

DeDecaan.net:**Op de hoogte ja of nee?**

- R1, R206: 'Ja, daar ben ik van op de hoogte. Ja, de eerste twee klassen dan nu en dan straks natuurlijk ook derde en de vierde klas.'
- R2, R146: 'Ja ik wist wel dat het al was opgestart, maar omdat ik het nu niet geef zit ik ook niet bij die overleggen en bij die gesprekken dus uh.'
- R3, R331: 'Ik heb het wel gehoord, maar ik heb geen idee wat ik ermee kan.'
- R5, R410: 'Ik lees ook veel over DeDecaan.net, maar ik heb geen idee hoe dat eruit ziet, weet je. Dus dat uh, en daar uh heb ik ook de tijd niet voor. Dus daar ga ik me niet uit mezelf in verdiepen. Maar ik denk wel, ik zou wel wat meer willen weten. Wat doen ze nou daar en wat doen wij dan als *follow-up* he.'
- R6, R84: 'Uh ja ik heb het weleens op, op dingen voorbij zien komen. En ik heb er weleens voorlichting in gehad maar ik ben er zelf nog nooit ingedoken of dat soort dingen. Ik heb het weleens gezien maar.'

Tevredenheid:

- R1, R208: 'Ja prima, prima. Ja dat het meer gedigitaliseerd wordt is ook alleen maar goed hè.'
- R3, R345: 'Ja, dat is wel beter, ja. Aangezien alle leerlingen hier toch een laptop hebben, komt dat wel goed uit, ja.' (digitaal en administratie)
- R5, R424: 'Ja, maar het is natuurlijk leuk. Het is niet alleen de leerlingen die dat dan volgen. Het is ook leuk dat de docenten weten wat er aan gaat zitten komen dan. Weet je wel zo en anders moet je alles zelf weer uh.'
- R5, R493: 'Ja, prettig (loopbaandossier wordt straks digitaal en ook administratie wordt steeds meer digitaal).
- R7, R106/108: 'Ja, ja. Dan heb je echt iets uh, tastbaar iets om te kijken of ze ook werkelijk terecht zijn gekomen of naartoe zijn gegaan wat ze al in de eerste klas zeiden. Zou ik maar zeggen. Ja, dan heb je echt iets om op te reflecteren.'
- R8, R260: 'En uh de eerste geluiden zijn heel positief.'

- R8, R262: 'Nou uh dat ze het mooi vinden dat er structuur uh, uh wordt aangebracht. Dat de leerlingen uh, uh daarmee aan de slag zijn uh. Dus ze zijn daar ook mee bezig.'
- R8, R264/266: 'Uh ze maken mooie presentaties over uh wie ben ik bijvoorbeeld. Dat is leuk en dat is het begin van het opbouwen van een officieel portfolio. En nou, ik hoor daar alleen maar positieve zaken van.'
- R8, R268/270: 'Zijn best wel een paar mentoren van, nou je kunt niet inloggen, je kunt niet inloggen. Nou ja dan denk ik, dat heeft te maken met de vaardigheid van de docent. In plaats van met het systeem.'

Vernieuwingen vmbo-onderwijs

- R1, R208: 'Maar ik zeg altijd behoud maar het goede en ja voor de rest moet je, je wel aanpassen aan allerlei vernieuwingen en exameneisen.'
- R1, R210: 'Dan blijkt dus dat er in de examens veel meer gewerkt wordt met filmpjes. Dus dat is het vernieuwende.'
- R1, R220: 'Nu is het heel veel casussen. Dan moeten ze het echt lezen en nu is het echt veel meer zien. Dat is vooral het vernieuwende vind ik, in de nieuwe examens voor zorg en welzijn.'

Betrokkenheid ouders:

Contact ouders:

- R1, R44: 'Dus een goed contact met de ouders is daarbij ook heel erg belangrijk. Dan weet je ook wat hun motivatie is hè en waarom.'
- R1, R138: 'Ja, ik denk door nog meer de ouders erbij te betrekken.'
- R1, R174: 'Daarom ook die rol van die ouders, die is ook super belangrijk. Dat ze er gewoon over gaan praten thuis.'
- R5, R130: 'Het is natuurlijk heel leuk als je als ouders samenwerkt in dat hele traject.'
- R5, R132: 'Dus uh want ouders zijn lang niet altijd bezig uh, die laten het soms ook gewoon bij het kind liggen. Dus daar zou je misschien nog wat meer in kunnen uh samenwerken. Dat je LOB als onderdeel van je tien minuten gesprek ook echt hebt.'

Open dagen:

- R1, R140: 'Ga naar de open dagen en ga zelf ook kijken ouders. Hè, ja dat je ook een goede indruk krijgt van wat voor kant gaat mijn zoon/dochter naartoe. Dat is toch wel belangrijk, dat zijn daar ook een stimulerende rol in spelen. Dus die moet je echt pushen ook sommigen, maar niet allemaal hoor.'
- R1, R178: 'Ook naar die ouders toe dat het super belangrijk is. Dat ze het er over gaan hebben, gaan kijken, ga maar zoeken en kijken wat het precies inhoudt.'
- R3, R144: 'Uh stimuleren om het ook thuis erover te hebben met ouders/ verzorgers uhm ook belangrijk.'

Ouderavond:

- R1, R142: 'En ik vraag ook altijd van de ouders en dan is de opkomst ook heel groot, om te komen op de ouderavond.'
- R4, R82: 'Ook tijdens oudergesprekken staat het bij mij in ieder geval vast op de agenda.'

Stage:

- R3, R150: 'En dan merk je ook, dat het zoeken van een stageplek, dat ouders zich daar ook heel erg bij betrokken voelen. En dat ze dan echt met hun kind om tafel gaan om het te hebben over studiekeuzes, wat wil je hierna gaan doen. En in klas 4 is dat natuurlijk nog meer.'

Verantwoordelijkheid leerling:

- R5, R144: 'Ja, maar die zijn er niet altijd mee bezig of laten het bij het kind.'
- R5, R146: 'Wat tegenwoordig met schoolkeuze ook waar is. Waar wil jij naartoe naar welke school, uh, dat mag het kind bepalen.'

Bijlage 7: Tabellen met relevante uitspraken/citaten interviews (selectief coderen)

Citaten over LOB-lessen	
Lesuren	R3, R60/76/78/80: 'Nee, nee onderbouw wel, maar in de bovenbouw is dat niets. Ja, toch een LOB les. Ja, toch wel. Dit hoeft niet elke week te zijn. Maar één keer in de zoveel tijd dat er eventjes uh dat uur echt daarvoor is.' R7, R50: 'Maar echt ja, dat moet misschien in de derde klas, moet daar ook gewoon een apart LOB-uur komen of, of uh extra uren voor LOB.' R8, R27: 'Maar er moet een verbeterslag worden gemaakt in zeg maar uh, dat leerlingen zich beter bewust zijn van het feit, ooh dat is LOB.'
Afstemming onder- en bovenbouw	R5, R402/434: 'Ik zou wel wat meer afstemming willen richting onderbouw/ bovenbouw. Dat er wat meer communicatie onderling over is.'
Reflecteren	R5, R88: 'Je vindt het wel leuk maar ik zie dit of dat. Dat vindt ook heel veel tussen de bedrijven door plaats.' R8, R22: 'Maar de reflectie daarop, dat is niet altijd even scherp, niet altijd even duidelijk. Het is niet altijd even goed gestructureerd vandaar ook dat ik zeg van uh als je daar de structuur onder zet.'
Lesprogramma	R8, R12: 'Nou ik uh ik uh ben de mening toegedaan dat heel goed werk wordt uh verricht. Heel divers van aard uh mag ik wel zeggen. Kijk er is een mentoruur en met dat mentoruur of uh het expliciet in het rooster zit of niet, maar praktijkdocenten zijn aan het werk met hun kinderen.'
Eigen initiatief leerlingen	R1, R92: 'Ook zelf misschien de leerlingen nog meer aanmoedigen om zelf de dingen te gaan doen. En dat lukt bij een kleine categorie lukt dat, maar niet bij iedereen. En dat is een beetje waar je tegenaan loopt.'
Keuzes maken	R1, R46: 'Ja dan probeer je ze toch wel heel bewust te laten kiezen. Maar het is niet.. Een heel enkeling die echt zegt dit is mijn richting en dat hou ik ook vast. Dat zijn er maar heel weinig.' R3, R118/120: 'Leerlingen hebben nog weinig koek gegeten van hoe het allemaal in elkaar zit op het mbo en hoe het met die niveaus werkt.' R6, R41: 'Dus je bent echt bezig de leerlingen uh te laten zien wat je hier allemaal kunt worden.'
Gesprekken	R1, R46: 'Het zou misschien nog wel meer kunnen, Dat er gewoon nog individueel nog meer aandacht aan besteedt kan worden door in gesprek te gaan met leerlingen.'

Citaten over visie	
Visie mentor	R2, R34: 'Ja kinderen voorlichting geven van wat het vakgebied inhoudt, wat de beroepen zijn, wat de voor,- en nadelen zijn en aan het werk. Dus een brede voorlichting van de vakken en de beroepen en wat het precies inhoudt.'
Visie mentor	R3, R28: 'Uhm wat ik zelf onder LOB versta is het ondersteunen en begeleiden van leerlingen met hun keuze binnen het mbo, of na het mbo toe, na jaar vier. Uhm dat versta ik onder LOB en uh dat moet ik zorgen dat ik dat in mijn eigen lessen wiskunde uhm met de leerlingen bespreek, want ik heb daar geen aparte uren voor om dat met ze te doen.'
Visie mentor	R4, R44/52/54: 'Uhm, nou mijn visie uhm is dat je uhm, uh leerlingen probeert uh te begeleiden bij het maken van een keuze voor een profiel. Dat je ze uh regelmatig uh, met ze in gesprek gaat. En daarbij zoveel mogelijk praktijkervaring op laat doen. Dus zoveel mogelijk laat proeven.'
Visie mentor	R6, R35/39: 'Uh nou dat is een heel goed en duidelijke manier van begeleiden van een leerling uhm naar de juiste werkplek en richting waar ze terecht kunnen komen. Hun interesses thuis zien te brengen in uh ja arbeidsrichting zeg maar. Dus het begeleiden van een leerling in de juiste richting.'
Visie mentor	R7, R20: 'Ik denk dat het zeker uh zinvol is dat uh ja dat de leerlingen al vroeg uh te maken krijgen met de toekomst, wat hun loopbaan kan zijn.'
Visie decaan	R8, R6/8: 'Uh mijn visie op LOB is dat het een prima instrument is om uh leerlingen goed voor te bereiden op uh hun vervolgopleiding. Dat vind ik LOB. Dat is het belangrijkste uh wat er is. Voorbereiden op een vervolgopleiding. Dat betekent dat ze naar zichzelf moeten kijken. En uh ze moeten zich bewust zijn van het feit dat ze iemand zijn, iemand met talenten en uh iemand in een omgeving, iemand uh die iets leuk vindt wat werk betreft, wat veld betreft en als je die uitgangspunten neemt dan uh kom je er altijd uit.'

Citaten over dialogen	
Competentielijst	R1, R108: 'We hebben een competentielijst en die bespreken we sowieso voor elke of tijdens elke periode. Dus nu hebben ze een periode van schoolonderzoeken gehad en dan bespreek ik ook met hun de competenties.'
Tijdspad	R3, R98/100: 'Ik vraag wel leerlingen vaak om het toch in eigen tijd te doen. Dus vaak plan ik wel gesprekje buiten de lessen om.' R4, R106: 'En elke periode uh, spreek ik mijn leerlingen nog twee à drie keer even apart.'
Onervarenheid mentor	R4, R110: 'Maar en uhm, uh ik merk dat ik daar zelf ook nog te onervaren in ben om ze goed te kunnen adviseren en te

	begeleiden om te zeggen dit zijn jouw kwaliteiten en die opleiding zou bij jou passen.' R7, R68/70/72: 'Dus er zou ook een best een LOB-cursus, of misschien is die er al, moeten komen voor docenten. Om zo goed mogelijk uh die gesprekken in te gaan zou ik maar zeggen. Een leidraad eigenlijk voor zo'n gesprek, laat ik het zo zeggen.'
Inhoud	R5, R116: 'Ik ben daar heel tevreden over.' R8, R59/61: 'De gesprekken gaan over, bijvoorbeeld over een leerling die de verkeerde keus gemaakt heeft. Daar gesprekken over voeren. Of leerlingen die mijn god niet weten welke richting ze straks uh, uh op moeten.'
Reflecteren	R8, R63: 'Ik stuur ze niet. Maar ik hou ze wel een spiegel voor.'

Citaten over voorlichtingen/meeloopdagen	
Aanmelding workshops roc/mbo-avonden	R1, R128: 'Nou ik vind eigenlijk de aanmelding zoals morgen is dan, komen de middelbare opleidingen hier met allerlei workshops. De aanmelding daarvoor vind ik heel mager, héél mager.'
Meeloopdagen	R3, R44: 'Ze moeten, uh het is hier vrijwillig, maar ik heb ze verplicht gesteld minimaal twee en als je er meer wilt doen moet je het eerst overleggen.'
Oud-leerlingen	R8, R106/108/110: 'Uh, is divers en uh er ontbreekt voor mij nog één duidelijk aspect en dat is oud-leerlingen die iets uh, voor huidige derde en vierdejaars kunnen betekenen. Dat moet nog beter uitgewerkt worden. Nou die uh, uh die zijn nu bijvoorbeeld de eerste en tweede klas uh mbo en die komen terug en helpen de vierde klas om keuzes te maken. Die vertellen over hun eigen ervaring. En dat heb ik nog niet op poten, dat is één van de dingen waarvan ik denk dat moet ik dit jaar nog doen.'
Gastpreker	R8, R118/120: 'Ja heel divers. Als mij iemand opbelt en zegt ik wil voorlichting geven, dan zeg ik dat is mooi, hartelijk welkom. Waar gaat het over? Nou welkom. Nou dan gaat hij voor een derde of vierde klas zijn verhaal houden.'
Voorlichting roc	R3, R251/253: 'Ik denk dat extra voorlichting niet echt een meerwaarde zal hebben, gezien wat ik al met ze doe. Ze krijgen er een consumerende houding van en ze moeten een beetje een actieve houding gaan krijgen, dat ze ook daadwerkelijk er iets mee gaan doen.' R7, R120/122/126/128: 'Uhm wat je veel hoort is uh als het in de derde aangeboden wordt uhm en in de vierde, zo'n zelfde avond. Dat hoor ik nu ook weer. Oh daar zijn we vorig jaar al geweest, daar gaan we niet heen. Weet je wel. Dus ja, mijn inziens moet je dat denk ik in klas vier toch uhm. Dus een uh scholenmarkt, soort scholenmarkt, maar dan niet binnen Pius,

	maar gewoon op een andere locatie.'
Open dagen	R8, R156/168: 'Wat dat betreft merk ik, dat wij het hier in Twente goed voor mekaar hebben. Gewoon top. Groot voordeel is dat we in feite maar te maken hebben met één aoc en één roc hier in Twente. Dus we hebben verder geen concurrentie.'
Bedrijfsbezoeken	R5, R230/232: 'Ja, ja. Maar op zich uh denk ik, er gebeuren vrij veel bedrijfsbezoeken en zo ook, dat vind ik heel leuk. Vinden leerlingen vaak ook wel leuk. En dat is wat minder vrijwillig, want daar gaan ze gewoon heen op excursie.'
Gesprekken	R2, R98: 'En daar ga je het over hebben van waar is het verstandig om te gaan kijken. Gaan ze het er thuis over hebben en kom dan even terug hier. Dus dan ben je er eigenlijk al onbewust steeds mee bezig. Kijk dat is sowieso iets van uh wat wel goed is.'
Rondleiding	R1, R132: 'En als het kan ga ik een afspraak maken op het roc nog voor een rondleiding.' R2, R42: 'Nee daar ga ik met de leerlingen naartoe. Ik heb ook contact met roc elektrotechniek. Om te kijken van wat het inhoudt.'
Vervolgopleiding	R3, R118/120: 'Dus ja, het is, is, je merkt echt nog dat ze weinig koek ervan gegeten hebben. Over hoe het precies allemaal in elkaar zit op het mbo en hoe het met die niveaus werkt. Dat valt tegen, ja.'
Keuzegidsen/ blaadjes	R2, R106: 'Ze hebben allemaal laatst zo'n boekje gekregen, daar staan alle opleidingen in van hun vervolg op het roc. Kunnen ze aanvinken en daarvoor aanmelden.' R3, R66: 'Maar wat beter kan vind ik is de structuur. Want het is vaak nu, elke keer wordt er iets gedropt en uhm dan moeten leerlingen er zelf mee verder.'
Informatiebijeenkomst	R8, R174: 'Aventus komt hier maar binnen, uh Deltion kom hier maar binnen, Cibab uh kom maar binnen uh, Landstede uh kom maar binnen op informatiebijeenkomsten.'

Citaten over testen	
Informatie/ vragen	R2, R110: 'En dan de decaan natuurlijk als ze vragen hebben of ze willen informatie dan kunnen ze altijd naar H. toe.'
Decaan in beeld	R2, R112/114: 'Ja, ze kennen hem allemaal. Ze hebben ook gewoon les van hem, dus ze weten wie het is. Ja, als je zegt van je moet naar O. G. oh dan weten ze het allemaal wel.'
Testen afnemen	R2, R116: 'Ja, dat is nu in de derde en vierde doen we dat niet.' R4, R211/213/217: 'Uhm, dus ik denk wel dat je een leerling in de goede richting moet kunnen zetten, op basis van uh, een test kan, als dat een competentietest is bijvoorbeeld dan uh. Of een interesstest. Maar dat ligt eraan de kwaliteit van de

	test.'
	R7, R170/172: 'Uh, dat zou op zich niet verkeerd zijn.'
Testafname door decaan	R3, R285: 'Je moet ze wel, ze kunnen wel naar de decaan toe, dan kunnen ze vragen of ze een beroepskeuzetest kunnen maken en dan kunnen ze dat ook gewoon maken.' R5, R260/262/264: 'Ik weet wel dat het kan als uh een leerling echt uh moeite heeft met kiezen of teveel dingen wil en ook niet weet hoe, dan kun je altijd verwijzen. Naar de decaan en die doet daar dan wat mee. Maar wat hij precies doet weet ik niet.' R8, R188: 'Uh, leerlingen die het echt niet weten wat ze moeten gaan doen komen bij mij en uh die houd ik dan een spiegel voor. Die laat ik wel een test doen.'
Testsoorten	R3, R291: 'Volgens mij wordt er niks getest aan LOB, althans niet dat ik weet.' R8, R190/ 192: 'En het is wisselend welke test ik dan pak. Ja, talententesten of uh werkveldentesten.'

Citaten over stage	
Stagebestand	R1, R88: 'Nou ik ben er zelf heel erg druk mee. Want het is heel lastig om stageadressen te vinden. Je moet echt een beetje op je netwerk bouwen en soms doen ze het, nou ja omdat ik het dan ben zeg maar. Maar soms is het ook gewoon van dan hebben ze al teveel leerlingen, ook van roc's, of ze hebben onvoldoende begeleiding en dat is een beetje de frustratie waar je tegenaan loopt. Je gunt ze echt dat ze in de praktijk ervaringen ook opdoen.' R3, R178: 'Voor basis en kader is dat natuurlijk veel mooier omdat zij bijvoorbeeld echt uh, bijvoorbeeld als je in de bouw zit, dan ga je ook echt naar een bouwbedrijf toe.' R5, R344: 'We merken wel dat het steeds lastiger is om leerlingen uh, uhm te plaatsen op stageplekken. Concurrentie met het mbo uh, die dan toch voorrang hebben.' R6, R128: 'Uh ja in de bouw ben ik daar heel tevreden over, dat is goed geregeld. Met de vervolgopleiding is uh er een soort databank waar alle bedrijven in staan voor de bouw en voor fijn hout hebben we ook een soort databank waar we de gegevens uit halen. En ja uh meer kun je de stage bedrijven bellen en heel vaak zijn ze wel enthousiast want uh ze willen toch wel graag de jonge mensen, want dat is hun toekomst. En graag willen ze die wel onderbrengen. We hebben vaak wel specifieke leermeesters die ook daarin opgeleid zijn, dus die

	ook. Voor de bouw is dat echt wel heel goed geregeld.'
Tijdspad	R2, R74/78/82: 'Maar in principe zou het ook niet verkeerd zijn als ze in de vierde ook nog eens, nog een keer op stage gaan. Maar goed, ja het is allemaal, de tijd is al vrij kort hè in de vierde. Het is wel, een jaar is zo om. Ja als ze daar nog een week of uh zeg maar een dag, middag in de week. Dat zou niet verkeerd zijn.' R3, R148: 'De stage voor klas drie, de tweeweekse stage.' R7,R226/228/230/234: 'Uhm, ja als het aan mij ligt, zouden ze wel uhm, een uh lintstage kunnen doen. Wekelijks een middag en dan uh allemaal verschillende bedrijven. Een lintstage van zes weken ofzo. Dan gewoon standaard één middag in de week. Ja, maar dan één periode bij dit bedrijf. En dat zou gerust vanaf klas 3 uh kunnen.'
Tevredenheid	R8, R230: 'Ik denk dat stage heel uh, heel waardevol kan zijn. Ook in die nieuwe profielen straks, uh. Een prominentere plaats moet innemen dan het nu heeft. Dat denk ik, maar dat is ook wat verwacht ik.'
Opdrachten/reflectie	R3, R205: 'Uh, maar je kunt niet echt gerichte vragen stellen over wat kan beter want ja je hebt geen leerdoel meegegeven aan die leerlingen.' R6, R164: 'Ja, wij hebben ook daar helemaal weer een stageboekje voor waarin ze echt bijhouden wat doen wij elke dag, waar zijn we mee bezig, welke uh werkzaamheden doen we. Uh, ze sluiten het uh, uh af met een eigen pagina.'

Citaten over reflecteren	
Apart tijd voor maken	R3, R273/275: 'Maar dan kom je toch weer bij, als wij als mentor daar wat mee willen doen. Ja, dan moet daar wel tijd voor komen. Want als ik echt goed wil kunnen reflecteren met leerlingen, ja dat is niet één keer in de maand een wiskundeles schrappen. Ja dat moet wel consequent gebeuren.' R7, R112/114/116: 'Ja zoals ik al zei, dan moet, dan moeten we daar echt inhoudelijk uh, op in gaan spelen met een les. Al is het maar een uurtje in de maand of in de twee weken dat we echt LOB gaan doen. Dat ze zich daar bewust uh mee bezig gaan houden.'
Individueel/klassikaal	R1, R70/72: 'Uhm, het reflecteren is vooral naar zichzelf toe. Door de ervaring heen, maar ook door de lessen. En door de opdrachten die ze moeten uitvoeren binnen de lessen, uh krijgen ze ook een reflectie naar hunzelf toe, wordt het ook besproken met ze. Individueel.'
Beoordelen	R1, R222: 'Ja het enige zou ik misschien toch in de derde klas wat meer, halverwege de derde klas, wat meer peilmomenten willen hebben van waar sta ik nu.'

	R3, R203/207: 'Maar het zijn vaak hele oppervlakkige gesprekjes, omdat er ook geen opdracht aan zit. Dus je kunt daar ook niet op doorvragen en dan is het ook voor zo'n leerling al lastig om te gaan reflecteren.' R8, R69: 'Ja, uh wie ben ik uh, daar zullen ze niet een, twee, drie een antwoord op kunnen geven, maar het feit ze iets over uh, uh hun competenties zeggen uh, iets over hun uh, uh talenten. Wat ze leuk vinden, wat ze niet leuk vinden, wat hun ouders doen. Hoe hun wereld in elkaar zit.'
Mate van reflecteren	R3, R197/199: 'Uhm weinig. Ja, dat is jammer, want je kunt er ontzettend veel van leren.' R7, R92: 'Ja dat is wel belangrijk. Moet eigenlijk wel gebeuren. Maar nee, op het moment gebeurt het niet uh.'

Citaten over portfolio/loopbaandossier	
Portfolio ja/nee?	R3, R265: 'Ja. Nee, dat is nu absoluut nu niet aan de hand hier.' R5, R444: 'Ze maken al een portfolio bij ons, van afdeling zorg en welzijn, dat deden we altijd al.' R7, R98/100: 'Niet. Daar moeten we uh echt wel mee gaan werken. Maar ik weet ook niet of er al portfolio's zijn uh, kant en klaar op uh, zou ik maar zeggen, uh hoe je zo'n portfolio in gaat richten.' R8, R37: 'Ja dat moet verbeteren. Het vastleggen van LOB activiteiten uh dat moet ook een verbeteringslag ondergaan.'
Carrousel	R1, R116: 'Maar wij hebben ook carrousels. En carrousel dat is uh, dat ze naar een instelling gaan. Nou dan maken ze daar verslag van en dat gaat dus in hun portfoliomap.'
Opdrachten portfolio	R3, R189/191/193/225: 'Maar dat je daarnaast ook een klein onderzoekje moet doen binnen het bedrijf of meekijkt wat je kunt doen binnen het bedrijf, waar je een verslag over moet schrijven, waar je een conclusie aan moet hangen. En het dan weer in moet leveren en vervolgens ook een, ja, een cijfer voor kunt krijgen. Want nu is het van, je levert iets in, je krijgt een vinkje en dan is het klaar. Dan wordt het in de kast gestopt en dan is het klaar. Dat is eigenlijk zonde, het is wel tachtig uur werk wat de leerling eraan besteedt. En ze krijgen er niets voor terug. Dus die waardering die mag er zeker wel zijn. Desnoods laat ze gewoon een, een, een opstel schrijven over wat, wat, welke opleiding vind ik leuk en wat lijkt me er leuk aan en wat.' R5, R446/448: 'Nou, daar zitten ook dingen in als, wie ben ik,

	wat kan ik goed en hoe kijken anderen naar mij. Dat soort dingen. En ook verslaglegging van dingen.'
Beoordeling portfolio	R5, R452: 'Per periode krijgen ze er een cijfer voor, voor de competenties waaraan ze moeten voldoen binnen zorg en welzijn.' R6, R72: 'En en wat voor ja, kijk ze worden, ze komen uit de tweede hebben een kleine controlelijstje enne daarmee wordt eigenlijk gecontroleerd van uh heeft inzet getoond, doet goed mee. Heel nihil is het wel, maar misschien dat het iets uitgebreider kan waarbij je ook al in de klas een lijstje bijhoudt. Kijk niet iedereen hoeft zijn technische kant hier te laten zien. Uh misschien zo'n lijstje of iets zo'n document maakt.'

Citaten over maatwerk	
Aanbod maatwerk	R1, R48/50: 'Ja het blijft lastig. Het is eigenlijk echt op maat. Je moet echt op maat met de leerlingen daarmee bezig zijn. En datzelfde geldt voor Wiskunde en Engels , dus uh het is echt op maat aanbieden.' R4, R118: 'En uh, samen met H. O. G. probeer je dan wel uh, die leerlingen uh op maat te bedienen in ieder geval dat die op de goede plek komt.'
Maatwerk in activiteiten	R2, R88: 'Ja dat meisje. Daar zijn we bezig met maatwerk dat ze nu een aantal middagen mee kan lopen bij een autogarage. Tijdens de praktijken, dan maakt ze dus iets minder praktijkopdrachten. Maar dan gaat ze wel meedraaien al bij een autobedrijf.'

Citaten over overige activiteiten	
Gastprekers	R1, R192/194: 'Ja, dat zou misschien nog wel een verbeterpunt zijn, om daar toch nog meer aandacht aan te besteden. Dan ben je juist met alle werkplekken bezig en dat is de kennismaking ermee. Maar misschien zou dat in de derde klas nog wat meer kunnen.' R4, R193: 'Uhm, weet ik niet, nee, ik heb het niet gemist. Maar het kan natuurlijk wel een goede optie zijn om dat wel te doen.'
Gesprekken met omgeving	R4, R183/187: 'Ja, ja ik uh, ik probeer ze ook altijd uh, uh te wijzen op van ja praat met broers/ zussen/ neven/ nichten wat die doen. Nou ik uh heb veel allochtone leerlingen, dus zeker als een broer of zus dan een mening over een opleiding heeft dan uh.'
Tools	R4, R251/293/303: 'Nou ja, goed. Ik hoor jou nu een aantal dingen zeggen uh, over een test, over een gastpreker, over

	oud-leerlingen en uh ik denk wel dat ik meer <i>tools</i> zou willen hebben inderdaad om die leerlingen te kunnen begeleiden, dus in de derde en vierde zal ik wel meer <i>tools</i> willen hebben.'
Beurzen	R7, R274: 'Ja we proberen zoveel mogelijk uh beurzen, ook de beurzen te bezoeken.'
Oud-leerlingen	R8, R244/250: 'Nou, uh wat ik net zei over die oud-leerlingen terug halen naar school, om hun ervaringen te delen uh, uh met huidige vierdejaars. Ik weet nog niet precies hoe ik dat ga doen. Of ik er nou dertig uitnodig of twintig of vijftig aan tafeltjes zitten. Een soort van speeddate-achtige activiteit.'
Tevredenheid	R6, R178: 'Ja, tenminste, ik heb niet het idee dat het ergens ontbreekt op dit moment.'

Citaten over DeDecaan.net	
Op de hoogte ja of nee?	R3, R331: 'Ik heb het wel gehoord, maar ik heb geen idee wat ik ermee kan.' R6, R84: 'Uh ja ik heb het weleens op, op dingen voorbij zien komen. En ik heb er weleens voorlichting in gehad maar ik ben er zelf nog nooit ingedoken of dat soort dingen. Ik heb het weleens gezien maar.'
Tevredenheid	R1, R208: 'Ja prima, prima. Ja dat het meer gedigitaliseerd wordt is ook alleen maar goed hè.' R8, R264/266: 'Uh ze maken mooie presentaties over uh wie ben ik bijvoorbeeld. Dat is leuk en dat is het begin van het opbouwen van een officieel portfolio. En nou, ik hoor daar alleen maar positieve zaken van.'
Vernieuwingen vmbo-onderwijs	R1, R208: 'Maar ik zeg altijd behoud maar het goede en ja voor de rest moet je, je wel aanpassen aan allerlei vernieuwingen en exameneisen.'

Citaten over ouderbetrokkenheid	
Contact ouders	R1, R44: 'Dus een goed contact met ouders is daarbij ook heel erg belangrijk. Dan weet je ook wat hun motivatie is hè en waarom.' R5, R130/132: 'Het is natuurlijk heel leuk als je als ouders samenwerkt in dat hele traject. Dus uh want ouders zijn lang niet altijd bezig uh, die laten het soms ook gewoon bij het kind liggen. Dus daar zou je misschien nog wat meer in kunnen uh samenwerken.'
Open dagen	R1, R140: 'Ga naar de open dagen en ga zelf ook kijken ouders. Hè, ja dat je ook een goede indruk krijgt van wat voor kant gaat mijn zoon/dochter naar toe. Dat is toch wel belangrijk, dat zij daar ook een stimulerende rol in spelen. Dus die moet je echt pushen ook sommigen, maar niet allemaal hoor.'

Ouderavond	R1, R142: 'En ik vraag ook altijd van de ouders en dan is de opkomst ook heel groot, om te komen op de ouderavond.'
Stage	R3, R150: 'En dan merk je ook, dat het zoeken van een stageplek, dat ouders zich daar ook heel erg bij betrokken voelen. En dat ze dan echt met hun kind om tafel gaan om het te hebben over studiekeuzes, wat wil je hierna gaan doen. En in klas 4 is dat natuurlijk nog meer.'
Verantwoordelijkheid leerling	R5, R144/146: 'Ja, maar die zijn er niet altijd mee bezig of laten het bij het kind. Wat tegenwoordig met schoolkeuze ook waar is. Waar wil jij naartoe naar welke school, uh, dat mag het kind bepalen.'

Bijlage 8: Coderingen *exit*-vragenlijst

De decaan heeft je geadviseerd/gestimuleerd bij de te maken keuzes. Waar heb je met name wat aan gehad? (2013/2014)
Met de advies van mijn decaan
een gesprek met de mentor
Om een keuze te maken.
aan de adviezen
nee ik wist al genoeg
Bij het invullen van het formulier. Ik had me keuze al gemaakt
Niks
aan de opleidingen die bij mij pasten hielp hij mij mee.
Ja
niks ik wist al wat ik moest doen
Zijn hulp
niks.
om te kijken wat het beste leek voor mij
Dat het belangrijk was om te gaan kiezen welke opleiding ik wou doen
niks.
ik wist al wat ik wou doen
om te kijken bij de opendagen van de roc scholen
heb niet echt een gesprek gehad
De soorten keuzes en het advies welk beroep er het beste bij me past.
Gesprek
keuze bij mijn opleiding
Gesprekken.
Mee gepraat
Gesprek
Gesprek
nergens ik heb het zelf gedaan
dat ik wist wat het inhield
Welke opleiding goed voor me is.
Ik heb zelf een beslissing gemaakt
Ik heb zelf alles beslist
Aan zijn uitleg hoe mijn toekomst er uit kan zien met de opleidingen die ik kies.
Met het advies.
de keuze van mijn opleiding bepalen.
met zijn advies
Alles
Ja, ik vroeg hem welke weg voor mij beter was de HAVO of de richting via het ROC en hij hielp mij ermee.
Ik wist toen wat ik echt wou.
aan dat hij lessen organiseerde dat er leerlingen van ROC kwamen vertellen over hun opleiding
Aan zijn goede uitleg over je toekomst en dat je zelf moet bepalen wat je wilt doen
Ik ben niet voor mijn keuze naar de decaan geweest.

dat je je keuze goed moet maken.
 welke keuze en vakken ik moest kiezen
 Niks
 Hoeveel kans je hebt op werk
 met de informatie
 Met de info
 ik wist het al
 Nee
 de punten waar je op moest letten
 Nee
 welk niveau en of ik het wel kan.
 Aan de tips die hij gaf
 om goed na te denken welke richting ik wou
 Hij kon met zekerheid zeggen dat HAVO een goeie keus voor mij is.
 Het idee dat ik naar de open dagen moest gaan
 Advies die ik kreeg, mogelijkheden enz.
 de voorlichting
 keuze vervolg opleiding
 Aan zijn mening
 om de keuze te kunnen maken tussen de opleidingen
 Nee
 best veel
 Gesprekken gehad met mentor.
 gesprekken gehad met mentor
 Het informeren en aanmelden.
 Goed gesprek
 goed gesprek
 Niks
 Aan de voorlichtingsavond van ROC
 dat ik nu toch een opleiding heb gekozen waarvan ik echt niet wist wat ik wou kiezen.
 een goed gesprek
 nee ik wist al wat ik wou doen
 Ik wist mijn eigen keuze al wat ik wou worden
 nee, ik wist altijd al welke keuze ik wou maken en dat ga ik ook doen
 Dit is mijn eigen keuze
 je kan alles vragen als je wat wilt weten en hij wil je graag helpen
 of de keuze wel bij me paste
 het gesprek samen met mijn ouders
 Over de opleiding of die wel bij mij past en of ik het daar wel naar me zin zou kunnen hebben

Om de juiste opleiding te gaan kiezen.

het helpen bij het uitzoeken van dingen.

wat ik allemaal kon doen en wat ik moest doen om iets te vinden

Mijn vader heeft mij deze school aangeboden.

aan het gesprek

ik heb niet veel contact gehad met mijn decaan over keuzes

Betekenis kleuren:

- N.v.t.
- Geen bijdrage
- Advies/ tips
- Gesprekken
- Keuze maken
- Inschrijven vervolgonderwijs
- LOB-lessen
- Voorlichtingen/ open dagen
- Rondleiding
- Tests

De decaan heeft je geadviseerd/gestimuleerd bij de te maken keuzes. Waar heb je met name wat aan gehad? (2014/2015)

Niks

niet gehad

Ik heb geen gesprek gehad

Ik heb geen gesprek met de decaan gehad.

aan dat hij mij heeft aangeraden een rondleiding aan te vragen

Niet veel

aan de open dagen

heb ik beter na gedacht

om een goeie opleiding te kiezen

Helpen goede leerweg te kiezen.

Een goeie leerweg te kiezen

Niks

Door te doen wat ik zelf graag wou

ik heb geen gesprek gehad

ik heb geen gesprek gehad

Ik heb geen gesprek gehad

ik had geen gesprekken gehad of advies gekregen

Dat ik een test kon maken.

hij heeft alleen mijn papieren ondertekend.

ik heb zelf een keuze zonder hulp gehad

We moesten van onze decaan Nederland opkrikken.

dankzij de decaan heb ik mijn vak gevonden wat ik wil vervolgen

hij legde me uit wat ik allemaal kan gaan doen

Ik heb geen advies gehad.

de overzicht die ik kreeg van alle keuzes

Dat het klopt dat ik sport en bewegen moet doen.

niet echt veel, ik wist al wat ik wou doen

Wat het inhoud

hoe meneer me heeft ingelicht

weet ik niet

weet ik niet

weet ik niet

nog niet

Dat hij me liet inzien dat bepaalde opleidingen niet bij mij passen.

Dat de decaan met mij in gesprek ging meerdere keren om een goede keuze te kunnen maken.

Ik had twijfels en daarbij werd ik geholpen.

niet echt veel want mijn keuze was al snel gemaakt

de adviezen om naar open dagen te gaan en dingen op te zoeken.

Jaa
 niks ik wist al wat ik ging doen
 Niks
 Niks
 ik ben er zelf mee gekomen, hij heeft niet geholpen
 Scholen bezocht
 de keuze
 De afweging om de Havo opnieuw te gaan doen
 ik heb zelf mijn keuze gemaakt
 het advies
 Kennis over de verschillende scholen.
 ik heb zelf de keuze gemaakt.
 roc voorlichting op school
 wat ik in die opleiding allemaal kan.
 Nee.
 hij heeft mij geholpen met de juiste keuzes maken.
 Aan de dingen die de decaan heeft verteld.
 Aan hoe de opleiding eruit ziet
 De keuze van mijn opleiding.
 Ik heb samen met de decaan een aantal testen gemaakt, en dat heeft wel geholpen bij mijn studiekeuze.
 Nee
 het goed nadenken over de toekomst
 niet over gesproken
 Aan de keuze van de opleiding
 Niet veel
 het feit dat de decaan dingen uit legde over richtingen waar ik naar vroeg
 over wat ik later nou echt wil gaan doen. Of mijn opleiding erbij past
 Ik wist eigenlijk al uit mezelf wat ik wou gaan doen
 Niet veel.
 Geadviseerd
 aan de opendagen en boek met keuze
 Met welke opleiding ik moest kiezen
 Gesprekken
 Of er later wel werk in zit en of ik er later wat mee kan doen
 dat hij heeft geholpen met mijn keuze
 Aan de gesprekken
 keuze tussen 2 opleidingen
 Ja
 ik heb alleen les gehad van meneer Kemerink en Dammink
 Open dagen
 De opleiding die ik volgend jaar ga doen
 dat ik moest gaan doen wat ik zelf het leukste vindt.

Informatie
Waar je interesses liggen
om er zeker van te zijn dat je de goeie keuze hebt gemaakt voor jezelf.
bij de goeie richting te kiezen.
De aanmelding van de volgende school.
De decaan heeft me geholpen met de formulieren invullen.
het gesprek met de decaan was nuttig
De decaan heeft mij geholpen met de formulieren invullen.
gewoon dat die aan geeft dat het heel belangrijk is voor later en welke richting een beetje bij je past
de juiste keuze te maken en te doen wat je zelf graag wilt gaan doen
Dat je moeten kiezen wat jij leuk vindt
ik heb niet met hem gepraat over de vervolg keuze van mijn studie
Met het helpen met inschrijven voor de scholen. En mij vertellen dat ik me voor meer dan 1 school
kan aanmelden vanwege de loting.
Met het beslissen wat ik ging doen.
Hij heeft ervoor gezorgd dat ik nu precies weet wat ik graag wil.
Ik was er al vrij zeker van dat ik die opleiding wou doen, dus vrij weinig.
ik heb zelf gekozen heb geen speciale gesprekken gehad
Over wat ik echt wou doen.
ik wist al zeker wat ik wou gaan doen, ik hoefde mij alleen nog maar in te schrijven.
Gesprekken
Mogelijkheid geboden om te kijken bij de marine
Aan mentor
Nee, ik wist zelf wat ik wou doen.
zijn hulp

Betekenis kleuren:

- N.v.t.
- Geen bijdrage
- Advies/ tips
- Gesprekken
- Keuze maken
- Inschrijven vervolgonderwijs
- LOB-lessen
- Voorlichtingen/ open dagen
- Rondleiding
- Tests

Wat heb je gemist bij de decaan? Wat had je liever anders gezien of kan verbeterd worden?
(2013/2014)

Het was perfect

Niks

Niets.

Niets

niks alles was goed

Niks

Niks

niet hij deed het wel goed.

Niets

Niks

heb geen gesprek gehad

gesprekken die opties bevatten.

nee niks

niks.

Niks

Niks

Niks

De Decaan heeft het uitstekend gedaan. Ik heb er niks aan op te merken.

Niks

Niets.

Niks

Niks

Niks

Niks

er moest niks verbeterd worden

Niks

Niks

Niks

Niets.

Niks.

niks hij heeft de taken goed uitgevoerd.

Niks

Niks

Zelf wist hij niet heel veel van de dingen die ik vroeg en ik vind dat hij dat wel moet weten

helemaal niks

/

Echt hulp bij het twijfelen tussen opleidingen

Meer proberen te helpen.

Niks

niks PRIMA !

Niks

Helemaal niets

Niks

Niks

ik wist het al

niks, ik kon zelf wel een keuze maken zonder mijn decaan

was wel goed zo

Nee

niks.

Nee niks

Niks

Niks

Nee alles was goed

meer betrokken

Niks

meer voorlichting

Meer tips geven over een bepaalde opleiding

Niks

Goed.

Er valt niks te zeggen.

Niks

Niks

Niks

Niets

Niks

Niks

alles was goed.

Niks

Niks

Niks

Niets

Helemaal niks. Goede decaan

Niks

Niks

Niks

/

niks.

ik heb niks gemist bij de decaan.

-

Niks	
Niks.	
niets hij doet alles wel goed	
meer aandacht bij de leerling	

Betekenis kleuren:

- Niks gemist
- Niet van toepassing
- Steun/advies
- Niks aan gehad
- Inhoudelijk/informatie
- Meer begeleiding/interesse
- Tests
- Gesprekken
- Niet goed bereikbaar

Wat heb je gemist bij de decaan? Wat had je liever anders gezien of kan verbeterd worden?
(2014/2015)

Niks

wat we precies moeten leren

Niks

Niks

Niks

Niks

Niks

niks.

niks heb een gesprek gehad

ik heb niks aan hem gehad

Niets, mijn keuze was al erg snel gemaakt.

Niks

Niets

niks ik heb er niet om gevraagd

meer steun

Niks

X

Niks

niets, de decaan van ons is de beste decaan. nobody is perfect only He

Niks

Het advies

Niets

Niks, prima kerel.

niks, het is een goede kerel

Niks

Niks

Niks

Niks

Niks

Niet veel, hij is van eigen keuze

Niet veel, het blijft je eigen keuze.

N.v.t

alles was goed.

niets alles was gewoon goed

Niks

niks prima decaan.
 Niks alles was wel goed.
 Niks
 Meer interesse
 Alles
 Ik had liever een test gedaan
 weet ik niet
 Soms kan ik hem niet zo goed vinden
 Niets
 Niks
 Meer persoonlijke gesprekken over studiekeuze & meer voorlichting.
 wat meer begeleiding
 Niks
 niks.
 Niks.
 Niks.
 Niks gemist.
 alles was prima
 Niks
 Gesprekken in de derde klas
 Nee
 het was wel prima zo
 niks was er altijd
 Eerdere gesprekken en misschien vaste gesprekken zodat je altijd aan de beurt komt en niet persé een afspraak moet maken.
 --
 niks decaan was goed aanwezig in schooleven en als er wat was kon je 90% van de tijd bij hem terecht
 niks ik heb alles goed doorgekregen
 standaard iedere 4e klasser een gesprek
 Niet veel, ik wist mijn keuze al
 Dat hij je echt helpt.
 Niets
 Niets
 Niks
 niks te verbeteren
 meer informatie kunnen geven
 Niets
 helemaal niets, alles was wel voor elkaar
 Niks
 heb niks gemist
 Niks
 niet veel belangrijks
 Dat het makkelijker zou wezen

Niks

 Niets
 niks.
 eigenlijk niks, Alles was wel goed
 Niks alles was prima!
 ik heb niks gemist.
 ik heb niks gemist
 niks.
 dit heb ik niet echt gehad want we zijn op alle punten wel gekomen die er bij komen kijken.
 een top decaan
 niks, voor mij was alles duidelijk
 Niks
 Niets.
 Niks
 Niks
 /
 Niks
 ik vind de decaan wel goed
 Niks
 alles was goed.
 Niks
 Niks
 Niks
 Helemaal niks.
 dat die voor een andere voetbalclub was

Betekenis kleuren:

- Niks gemist
- Niet van toepassing
- Steun/advies
- Niks aan gehad
- Inhoudelijk/informatie
- Meer begeleiding/interesse
- Tests
- Gesprekken
- Niet goed bereikbaar

Heb je nog tips voor de decaan/school voor wat betreft de ondersteuning bij het kiezen van je sectie/profiel en vervolgopleiding? (2013/2014)

Ja

Nee

Nee.

Nee

nee het is helemaal goed

Niks

Nee

nee ik heb een goede keuze gemaakt.

Nee

Nee

Nee

De leerlingen meer opties en ideeën geven, er zijn veel leerlingen die hun opties niet kennen. Dan is het ook handig om te vertellen over wat voor toekomst een beroep heeft, dit kan aanmoedigend zijn voor een student.

Nee

Nee

nee.

Nee

nee ik heb geen tips

kijk goed wat je echt wil en laat je niet beïnvloeden

Nee.

Nee

Nee.

Nope

Advies

Advies

Nee

Nee

Nee

Nee , alles is goed

Nee

Nee, ik heb geen tips.

Meer ondersteuning en meer dingen waardoor je je keuze kunt maken.

nee die heb ik niet

Nee

Nee

Nee

/

Nee, heb ik niet

Ze moeten er meer wat aan doen. Meer ernaar vragen en echt helpen.

Nee

Neee

Nee

Nee

Nee

Niks

ik wist het al

Nee

nee niet echt

Nee

dat de decaan toch bij elk leerling langs moet komen en te gaan ondersteunen.

n.v.t.

Niks

Nee

Nee alles is gewoon gegaan zoals het hoort en ik vind dat er niks veranderd hoeft te worden

geef meeloop dagen op het ROC

Nee

meer voorlichtingen over verschillende opleidingen

Nee

nee geen tips

Samen in een kamer met je mentor/decaan praten over je vervolgopleiding.

nee.

Nee

Nee

Nee

Niks

Nee

nee de decaan doet het goed !

Nee

Nee

Nee hij deed het goed

nee want ze geven wel goede tips aan de leerlingen

Nee

heb ik niet

/

nee heb ik niet.

Nee	
Minder tussenuren.	
nee het is goed zo	
beter duidelijkheid	

Betekenis kleuren:

- Ja zonder toelichting
- Niet van toepassing
- Nee geen tips
- Ondersteuning/hulp
- Meeloopdagen
- Voorlichtingen
- Gesprekken
- Gastsprekers
- Open dagen
- Interesse tonen

Heb je nog tips voor de decaan/school voor wat betreft de ondersteuning bij het kiezen van je sectie/profiel en vervolgopleiding? (2014/2015)

Niks

Nee

Nee

Nee

Nee

nee is niet nodig

Nee

nee.

neeeeeeee!!!

meer ondersteuning

Nee. Door vooral het kind een goed en meelopend advies te geven.

Nee

Nee

Nee

Nee

Nee

Nee

nee.

Nee

Nee, alles is goed van top tot teen.

ga zo door

Iets meer ingaan op studies die de leerlingen ook daadwerkelijk aangaan.

Nee

Nee, hij doet alles perfect.

Nee

Nee, Prima

nee, super decaan

Nee

Nee

Nee

Nee

Er moeten verplichte gesprekken komen tussen leerling en decaan over de vervolgopleiding.

Dat er meer mensen van meerdere beroepen voorlichting geven over het beroep (zodat scholieren beter inzicht krijgen en makkelijker keuzes kunnen maken)

nee.

Nee

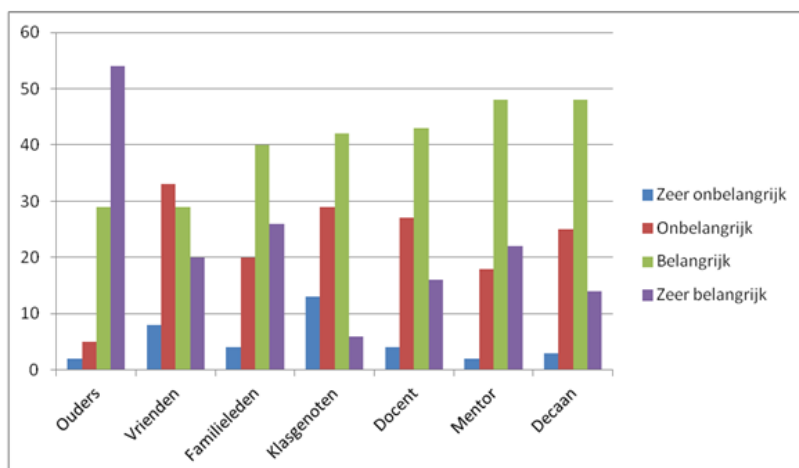
Nee
Nee
Verplichte open dagen binnen de betreffende sector
Nee
Nee
Nee
Nee
Nee
Nee
Nee
Behalve meer gesprekken voeren niet.
betere informatie geven.
Nee
minder tussen uren aan de vierde klas geven.
Nee.
Gewoon zo door gaan!
Nee
Was allemaal goed!
meer gesprekken met de decaan.
Nee
nee het is prima
Nee
Aanhoren wat de leerling voor hobby heeft en alles wat hij leuk vindt. En vanuit die informatie ongeveer een opleiding opnoemt net als bij een beroepstest.
--
nee was goed
nee eigenlijk niet
Speciale lessen waarbij leerlingen over een beroep kunnen stemmen zodat daar veel voorlichting over komt
Nee
Nee
Nee
Nee
nee, niks
meer uitleg geven over je toekomst geldt ook voor de school en de docenten zelf
Nee
nee, helemaal goed
Geen
Nee
Nee
Nee

Nee
de leerlingen stimuleren om te doen wat ze het leukste vinden
Nee
Nee
nee helemaal niks.
Nee
Vooraf zo doorgaan!
nee ik heb geen tips.
Nee
nee.
Nee
meer beeld geven over wat ze willen gaan doen. bijv; stages, powerpoints van de opleiding die ze willen gaan volgen, er zoveel mogelijk bezoeken.
nee.
Nee
Niets.
Niks
Niks
Nee
Nee
nee heb geen tips
Nee
Nee
Nee
Nee
Nee.
Nee, helemaal niks.
nee niet echt

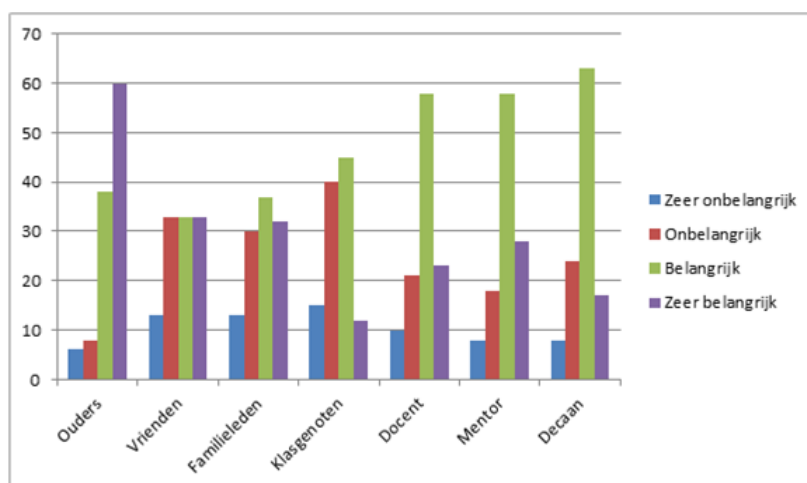
Betekenis kleuren:

- Ja zonder toelichting
- Niet van toepassing
- Nee geen tips
- Ondersteuning/hulp
- Meeloopdagen
- Voorlichtingen
- Gesprekken
- Gastsprekers
- Open dagen
- Interesse tonen

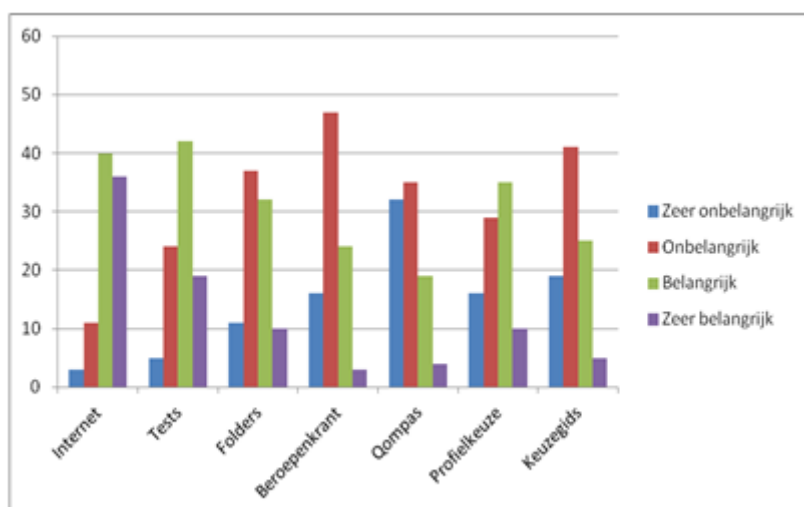
Bijlage 9: Staafdiagrammen *exit*-vragenlijst

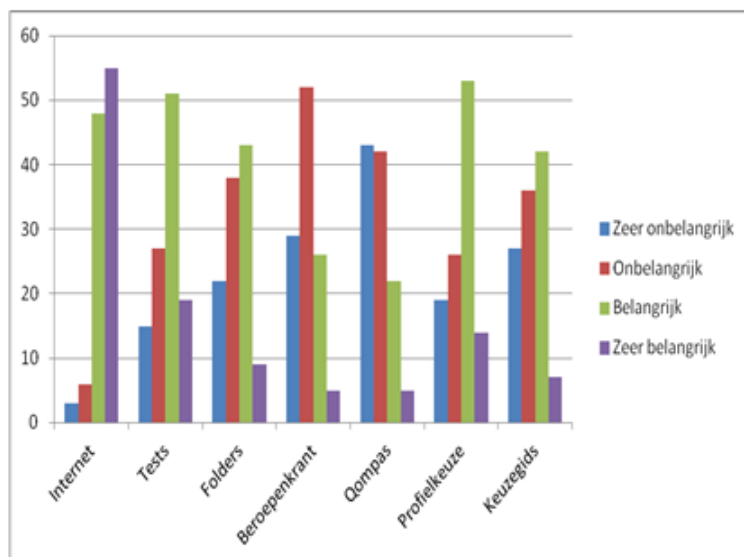
Figuur 1: Personen studiekeuzeproces 2013/2014

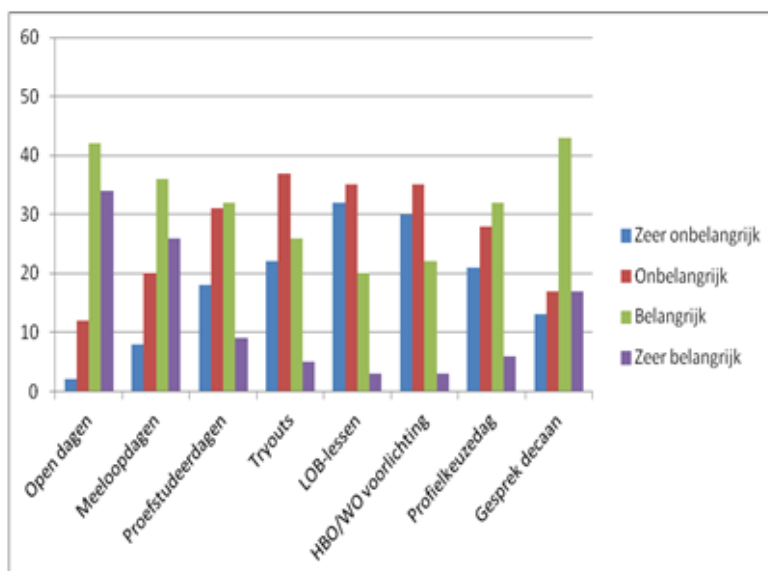
Figuur 2: Personen studiekeuzeproces 2014/2015

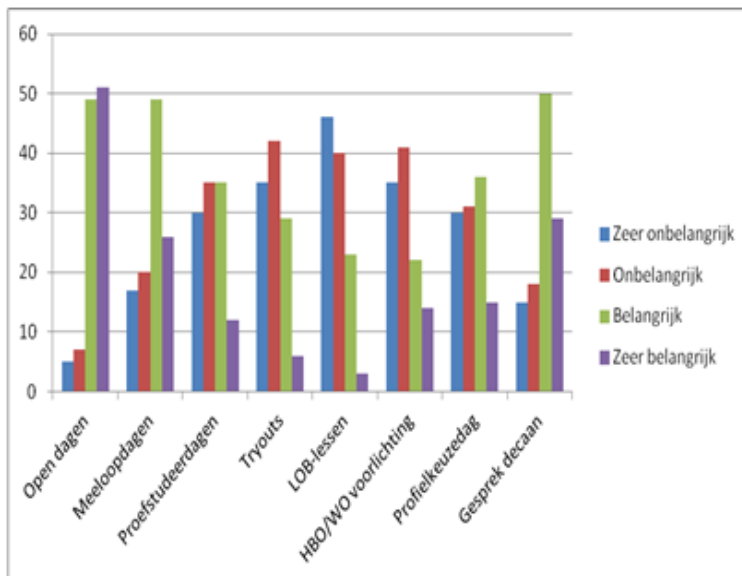
Figuur 3: Middelen studiekeuzeproces 2013/2014

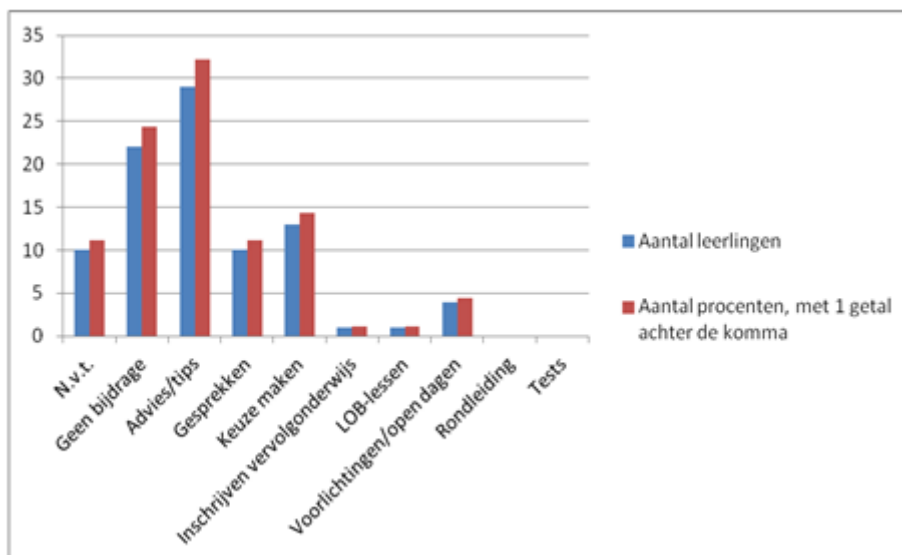
Figuur 4: Middelen studiekeuzeproces 2014/2015

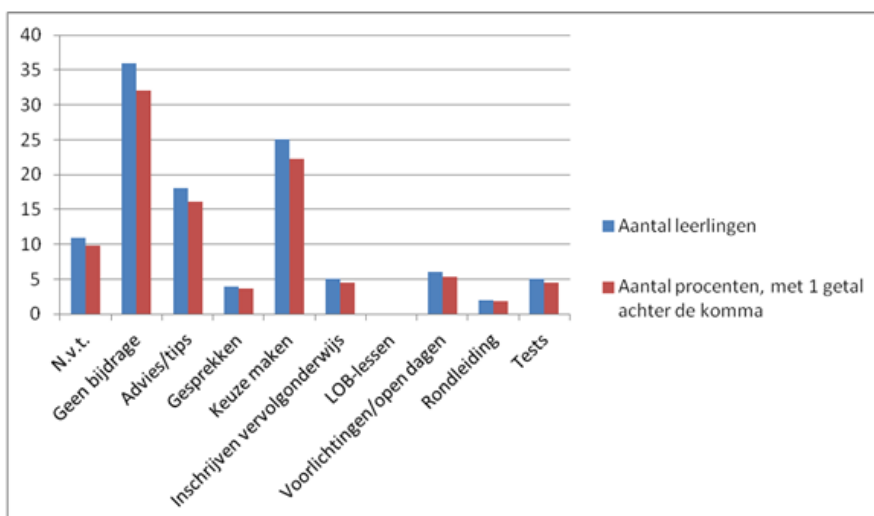
Figuur 5: Activiteiten studiekeuzeproces 2013/2014

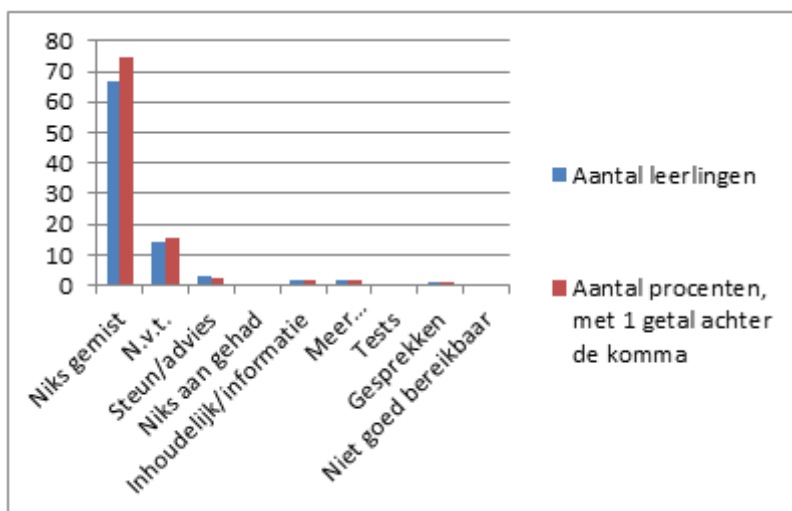
Figuur 6: Activiteiten studiekeuzeproces 2014/2015

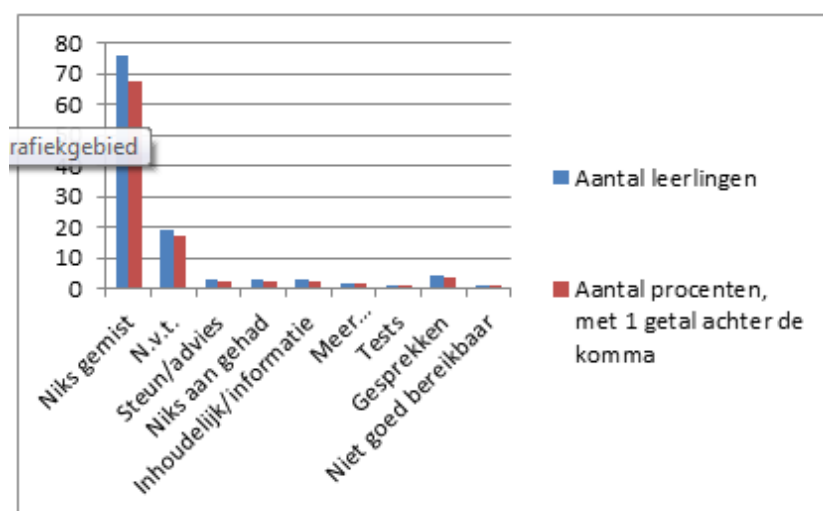
Figuur 7: Decaan geadviseerd/gestimuleerd 2013/2014

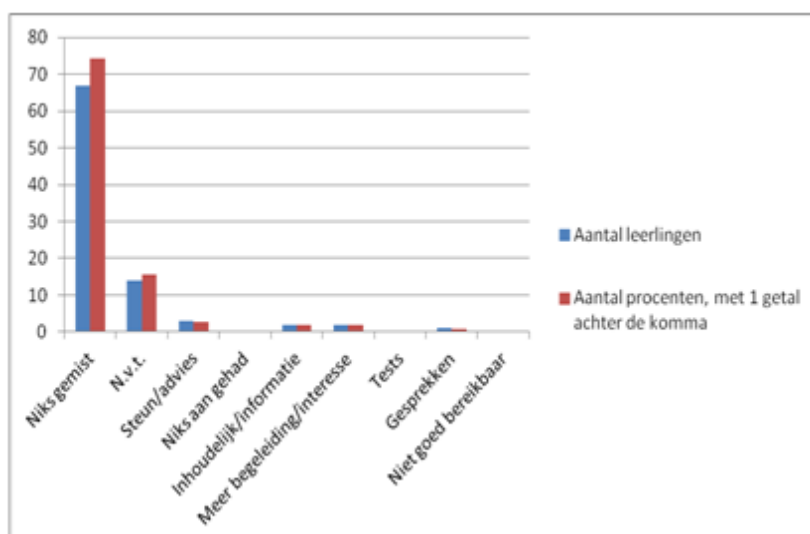
Figuur 8: Decaan geadviseerd/gestimuleerd 2014/2015

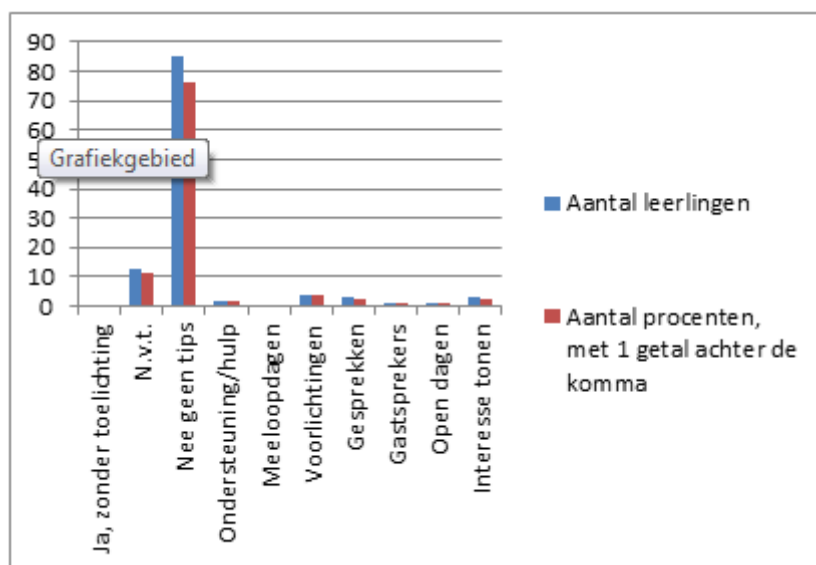
Figuur 9: Decaan gemist 2013/2014

Figuur 10: Decaan gemist 2014/2015

Figuur 11: Decaan tips

Figuur 12: Decaan tips

Bijlage 10: Stellingen

1. LOB-lessen zijn nutteloos, scholen kunnen zich beter niet bemoeien met het studiekeuzep proces van de leerling. De leerling is hier zelf verantwoordelijk voor.
2. Excellente leerlingen zijn slim genoeg om hun eigen uitdagingen te zoeken. Daar moeten scholen geen tijd en geld in stoppen.
3. Mentoren die onvoldoende kennis hebben op het gebied van LOB zijn niet in staat leerlingen te begeleiden rondom het studiekeuzep proces.
4. Scholen moeten ouders meer betrekken bij het studiekeuzep proces van leerlingen.
5. Dialogen zijn van cruciaal belang voor een optimale loopbaanbegeleiding.

Bijlage 11: Eigen werkverklaring

Eigen werkverklaring

Ondergetekende: Rianne Blaauw (2408728)

verklaart ondubbelzinnig dat:

- 1) dit werkstuk eigen werk is en daarom geen inbreuk maakt op het auteursrecht van een ander,
- 2) alle gebruikte bronnen (waaronder internetpagina's) zijn voorzien van bronvermelding door middel van voetnoten,
- 3) het verslag voor niet meer dan 5 % aan overgenomen passages uit 'werk van anderen' bevat.
- 4) dit verslag ook digitaal is ingeleverd via Safe Assign (Blackboard).

Plaats: Deventer

Datum: 04/01/2016

Handtekeningen:

N.B. Schending van bovengenoemde 'Eigen werkverklaring' wordt als fraude aangemerkt als bedoeld in Art. 19 OER.